

<http://europeandcis.undp.org/ourwork/roma/>

PRÍJMY, VÝDAVKY A SPOTREBA DOMÁCNOSTÍ VYLÚČENÝCH RÓMSKÝCH OSÍDLENÍ

**PRÍJMY, VÝDAVKY A SPOTREBA
DOMÁCNOSTÍ
VYLÚČENÝCH RÓMSKYCH OSÍDLENÍ**

Vydalo
Regionálne centrum
Rozvojového programu OSN
pre Európu a Spoločenstvo nezávislých štátov
v Bratislave

V spolupráci
s Inštitútom
pre verejné
otázky

Rozvojový program OSN (UNDP) vyjadruje poďakovanie Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky za finančnú podporu a spoluprácu pri implementácii tohto projektu

© UNDP 2013

ISBN: 978-80-89263-15-8

Všetky práva vyhradené. Reprodukovanie materiálu na ďalší predaj alebo na iné komerčné účely je bez písomného povolenia držiteľa autorských práv zakázané.

Technická úprava, grafická úprava a produkcia:
Valeur, s. r. o., Slovenská republika

Názory a odporúčania formulované v tejto publikácii sa nemusia vždy a bezpodmienečne zhodovať s oficiálnym stanoviskom Rozvojového programu OSN.

Autorkou správy je Jarmila Filadelfiová

Terénny výskum bol pripravený a realizovaný výskumným tímom IVO: Jarmila Filadelfiová, Oľga Gyárfášová, Martina Sekulová, Ján Bartoš

Odborné konzultácie a pomoc pri štatistickom spracovaní dát poskytol Ján Vittek

Pri príprave metodológie, teréne a spracovávaní správy spolupracoval Daniel Škobla

Odbornú reflexiu k textu poskytli: Jan Grill, Sylvia Porubánová, Marek Szilvási

Širší výskumný zámer bol konzultovaný v tíme UNDP, ktorý tvoria: Andrey Ivanov, Jaroslav Kling, Ben Slay, Daniel Škobla

Za pomoc pri zbere dát patrí vďaka nasledujúcim osobám:

Alena Adamková, Štefan Babindák, Anna Banomová, Adrian Berky, Magda Berkyová, Barbora Bučková, Ján Čekeľ, Ľubica Čillagová, Mária Demeová, Peter Dobrík, Eva Doktorová, Ladislav Duda, Igor Dužda, Valéria Džmurová, Slavomír Gajdoš, Peter Gonda, Peter Gomolák, Iva Grejtáková, Irma Horváthová, Monika Horváthová, Karol Horváth, Ivan Horváth, Zlatuska Kančiová, Štefan Kiss, Zuzana Kollárová, Ingrid Kosová, Janette Knapeková, Erika Kušická, Anna Oláhová, Marie Oláhová, Tomáš Palenčár, Natália Príhodová, Dana Pustulková, Vladimír Sendrei, Monika Sendreiová, Juraj Štofej, Marián Trišč, Tereza Weizerová

OBSAH

ZHRNUTIE	6
1. ZLOŽENIE SKÚMANÝCH DOMÁCNOSTÍ Z MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKÝCH OSÍDLENÍ PODĽA ZÁKLADNÝCH TRIEDIACICH ZNAKOV	8
2. VEĽKOSŤ, ŠTRUKTÚRA A DIFERENCIÁCIA PRÍJMOV MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKÝCH DOMÁCNOSTÍ	13
2.1. Celkové príjmy podľa druhu – sumy a podiely	13
2.2. Príjmy podľa pracujúceho člena domácnosti	17
2.3. Príjmy podľa počtu členov domácnosti	21
2.4. Príjmy podľa maloletých detí	26
2.5. Príjmy podľa študujúcich detí	30
2.6. Príjmy podľa závislých detí spolu	33
2.7. Rozsah poberania a výšky príjmov podľa druhu a typu bývania	37
2.8. Zhrnutie príjmovej situácie	41
3. PREHĽAD VÝDAVKOV MARGINALIZOVANÝCH DOMÁCNOSTÍ PODĽA DRUHU	43
3.1. Celkové výdavky – sumy a podiely	43
3.2. Výdavky podľa pracujúceho člena	46
3.3. Výdavky podľa počtu členov domácnosti	49
3.4. Výdavky podľa maloletých detí	52
3.5. Výdavky podľa študujúcich detí	57
3.7. Rozsah vynakladania a výšky výdavkov podľa druhu a typu bývania	59
3.8. Zhrnutie výdavkovej situácie	66
4. PRÍJMY VERZUS VÝDAVKY	68
4.1. Rozdiely v príjmoch a výdavkoch - súhrn	68
4.2. Rozdiely v príjmoch a výdavkoch podľa zloženia domácnosti	70
4.3. Čerpanie príjmov v priebehu mesiaca	77
4.4. Zhrnutie za porovnanie príjmov a výdavkov	79
5. SPOTREBA VYBRANÝCH POTRAVÍN PODĽA TYPU DOMÁCNOSTI	80
5.1 Spotreba celkom	80

5.2. Rozdiely v príjmoch a výdavkoch podľa zloženia domácnosti	81
5.3. Zhrnutie za spotrebu vybratých potravín	88
6. ZHRNUTIE ZÁKLADNÝCH ZISTENÍ	90
PRÍLOHA 1: SUMY DÁVKY A PRÍSPEVKOV V HMOTNEJ NÚDZI	92
PRÍLOHA 2: SÍDLA MRK – ZOZNAM (NÁZOV OBCE ČI MESTA – OKRES)	93
PRÍLOHA 3: ZÁZNAMOVÉ HÁRKY	95

ZHRNUTIE

Zistená suma čistých príjmov rómskych domácností z marginalizovaných sídiel napočítaných za jeden mesiac vychádza nízka tak pri pohľade na domácnosť, ako aj v prepočte na jedného člena. Rámcové celoslovenské priemery jednotlivých príjmových alebo mzdových hraníc platné okolo obdobia, kedy sa realizoval empirický prieskum naznačujú, že sa príjmy vo vylúčených osídleniach pohybujú pod priemernými sumami a vo väčšine prípadov pod hranicami štandardizovanými pre riziko chudoby.

Hoci sa pri niektorých skupinách domácností objem finančných prostriedkov na strane príjmu zvyšuje, napríklad pri viacčlenných domácnostiach alebo domácnostiach so študujúcimi či závislými deťmi spolu, po prepočítaní na jedného člena domácnosti im vychádzalo menej finančných prostriedkov. Jedinou výnimkou boli domácnosti s pracujúcim členom alebo členmi, kde príjem vychádzal vyšší tak v celkovom vyjadrení na domácnosť, ako aj v prepočítaní na jedného člena domácnosti.

Pracovné príjmy zlepšujú celkový príjem domácností výrazným spôsobom; na druhej strane patria v skúmanom prostredí skôr k zriedkavým (nízka zamestnanosť) a pracovné odmeny prichádzajúce do tohto prostredia sú na nízkej hladine (v priemere nízke pracovné príjmy zo zamestnania hlboko pod priemernou mzdou zamestnanca SR). Napriek malému rozšíreniu pracovných príjmov v skúmanom prostredí (zväčša nepravidelných) a v priemere nízkym pracovným odmenám, pracovné príjmy sa zreteľným spôsobom podpisujú na zlepšení životnej situácie skúmaných vylúčených domácností.

Zároveň to ale ukazuje na veľmi nízky životný štandard domácností bez pracujúceho člena. Ich rodinný rozpočet je o pracovný príjem nižší, vo väčšine prípadov nedobrovoľne, ako zaznelo v rámci prieskumu situačných účtov, kde sa možnosti zamestnať sa zaradili medzi najfrekvencovanejšie želania pre rodinu a viac pracovných príležitostí

medzi najčastejšie prania. Sociálne dávky tento deficit rozhodne nedokážu vyrovnať, zaplniť. Výsledkom je, že členovia rómskych domácností bez pracovných príjmov majú podstatne menej finančných prostriedkov na svoju spotrebu.

Obmedzenie v spotrebe sa zistilo pri niektorých domácnostiach obrovské. Na väčšinu tzv. vyšších potrieb museli rezignovať úplne, mnohé štandardné potreby obmedzili na minimálnu mieru a aj na tie najzákladnejšie potreby im zostáva obmedzená suma finančných prostriedkov – aspoň podľa zisteného objemu výdavkov.

Podiel výdavkov na základné potreby, ako potraviny a bývanie, sa zaznamenal najvyšší z celku výdavkov pri domácnostiach s najnižšími príjmami. Znamená to, že vylúčené rómske domácnosti s najnižšími príjmami z disponibilnej sumy finančných prostriedkov vynaložili na potraviny a bývanie v priemere najväčšiu časť celku vynaložených prostriedkov (väčšinu peňazí, ktoré v priebehu mesiaca minuli, im spotrebovali potraviny a poplatky za bývanie). Zároveň ale treba podotknúť, že ani u domácností s lepším príjmovým postavením sa nedá hovoriť o „dobrej“ situácii; ich postavenie vychádzalo stále na nízkej úrovni pri rámcových porovnaníach s celoslovenským priemerom. V celkovo slabom ekonomickom prostredí marginalizovaných rómskych osídlení sú domácnosti so zlým ekonomickým statusom ešte viac poddimenzované v spotrebe.

Rozsah jednotlivých vynaložených súm v priebehu mesiaca bol pomerne úzky, ak sa nezohľadnia extrémne hodnoty výdavkov spôsobené mimoriadnou situáciou, medzi priemernými vynaloženými sumami na jednotlivé druhy výdavkov neboli zásadné rozdiely. Empirické údaje tak naznačujú, že veľká skupina skúmaných domácností ide „na doraz“: vypustili nadštandardné a obmedzili štandardné výdavky, tie najzákladnejšie sa pokúšajú pokryť, ako sa dá.

Porovnanie úrovne príjmov a výdavkov ukázalo, že rozpočty sú takmer vyrovnané, ak by si niektoré domácnosti v priebehu mesiaca nepožičali, nedokážu pokryť potreby členov domácnosti. Bez pôžičky končili v mínusovom rozpočte, častejšie sa to týkalo domácností bez pracujúceho člena a s maloletým dieťaťom alebo deťmi. Deficit v príjmoch s veľkou pravdepodobnosťou prekrývajú stravovacími stratégiami zameranými na menej kvalitné a zdravé

potraviny a náhradou základných potravín „samovýrobnými“ druhmi jedál.

Sledovanie spotreby vybraných potravín naznačilo veľmi nízku spotrebu ovocia a zeleniny (s výnimkou zemiakov) a nadštandardnú spotrebu múky a cestovín. Pri alternatívnych druhoch potravín sa zdravšie varianty objavovali len v minimálnych množstvách, prevažovali lacnejšie a menej kvalitné alternatívy.

1. ZLOŽENIE SKÚMANÝCH DOMÁCNOSTÍ Z MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKÝCH OSÍDLENÍ PODĽA ZÁKLADNÝCH TRIEDIACICH ZNAKOV

Jednou zo súčastí rozsiahlych výskumných aktivít realizovaných v rámci tohto projektu bolo zisťovanie príjmov a výdavkov, ako aj spotreby vybraných potravín v domácnostiach obývajúcich vylúčené rómske osídlenia. Táto výskumná aktivita nadväzovala priamo na kvantitatívny výskum rómskych domácností (koniec roka 2010), ktorý nedokázal zachytiť podrobnú štruktúru príjmov a výdavkov v požadovanej podobe.

Kvantitatívny výskum typu cenzu, ktorý usiluje o zachytenie širokého okruhu dimenzií za domácnosť i jej jednotlivých členov (mapoval spolu deväť širokých modulov – demografická charakteristika, materinský a bežný jazyk komunikácie, sťahovanie a vylúčenie týkajúce sa bývania, bývanie a vybavenosť domácností, zdravotný stav a dostupnosť zdravotnej starostlivosti, vzdelanie a výdavky na vzdelávanie, vylúčenie z trhu práce, životná úroveň a extrémna deprivácia) a realizuje sa za pomoci štandardných agentúrnych anketárov nie blízkyh skúmanému prostrediu, pričom ide navyše o jednorazové šetrenie, nedokáže zaznamenať príjmy a výdavky v celej ich štruktúre a detailoch potrebných pre analytické účely. Respondenti spravidla uvedú približný odhad základnej skupiny príjmov za mesiac, u ktorého sa „reálnosť“ či pravdivosť nedá kontrolovať; a doplniť už aj tak mimoriadne rozsiahly kvantitatívny výskum o výdavky by už prekročilo únosnosť zisťovania.¹

Preto sa na stretnutiach expertov hľadalo náhradné riešenie, ktoré by dokázalo zachytiť čo najpodrobnejšie štruktúru jednotlivých príjmov a prinieslo by zároveň informáciu za základné typy výdavkov, ako aj informácie o stratégiách

hospodárenia s príjmami. V diskusiách² sa postupne začala formovať podoba tejto empirickej sondy. Konštatovalo sa opakovane ako potrebné zachytiť zloženie príjmov a výdavkov, dôraz sa tiež položil na spotrebu základných komodít spadajúcich do základného potravinového koša, ako aj na ich kvantitatívne porovnanie s tzv. zdravými náhradami.

V konečnej etape nadobudla výskumná sonda podobu empirického mapovania mesačných príjmov a výdavkov: každý deň počas jedného mesiaca sa do formulárov zaznamenávali všetky príjmy a výdavky domácnosti v eurách. Aby sa eliminovali mesačné špecifiká, rozhodlo sa zbierať dáta za dva mesiace, nie jeden (voľba padla na august a september – jeden dovolenkový a jeden „školský“ mesiac). So záznamom pomáhali vybraným domácnostiam vyškolení anketári a anketárky, ktorí sa na princípe snehovej gule vygenerovali z prostredia blízkeho vylúčeným rómskym spoločnostiam (boli to prevažne terénni sociálni pracovníci a pracovníčky, alebo obyvatelia a obyvateľky vylúčených osídlení).

Anketári a anketárky navštevovali vybrané domácnosti viac krát za mesiac a zaznamenávali spolu s nimi požadované údaje. Počas neprítomnosti anketára si hlava domácnosti odkladala účty alebo zapisovala realizované príjmy a platby do poskytnutých záznamníkov, resp. na uskutočnené pohyby peňazí sa s pomocou spolupracovníkov rozpamätúvala. Takýto postup zberu dát mal predchádzať skresľovaniu údajov známemu zo všetkých zisťovaní o príjmoch, špeciálne pri celomesačných odhadoch alebo celomesačnom rozpomínaní sa; zároveň sa tak znižovala šanca na uvádzanie nepravdivých údajov, nakoľko rozloženie

1 Navyše pripomeňme, že zo štandardných štatistických zisťovaní venovaných štruktúre príjmov a výdavkov sa špecifická skupina obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít nedá vygenerovať – pre nedostatočné empirické naplnenie takýchto jednotiek skúmania.

2 Prebiehali v prípravnom období – v priebehu mesiacov apríl až jún (pozri záznamy z expertných stretnutí k implementácii projektu), viaceré stretnutia sa odohrali aj na neformálnej báze na pôde realizátorskej organizácie výskumných aktivít, ktorou bol Inštitút pre verejné otázky.

výslednej informácie do množstva čiastkových príjmov a výdavkov, predpokladáme, šance na zámerné skresľovanie znižujú.

Výskumnú vzorku za mapovanie príjmov a výdavkov (a vybranej spotreby potravín) tvorili rómske domácnosti žijúce vo vylúčených sídlach rôzneho typu – v segregovaných osadách, sídlach separovaných na okraji obce alebo koncentrovaných v rámci obce. Prítom sa stanovilo pravidlo, že z jedného sídla sa vyberala iba jedna domácnosť (iba vo výnimočných prípadoch dve – ak išlo o komunitu z hľadiska životných podmienok rôznorodú).

Zároveň sa určil aj rozsah respondentských domácností na jedného anketára alebo anketárku, aby sa vylúčil efekt stereotypizácie zaznamenávania údajov či duplicity domácností. V priebehu mesiaca mohli anketári pracovať maximálne s dvomi domácnosťami, čiže počet dotazníkov na jedného spolupracovníka bol najviac štyri (dva v mesiaci august a dva v mesiaci september). Keďže išlo v tejto empirickej sonde o mimoriadne zložité dopytovanie, väčšina spolupracovníkov či spolupracovníčok nevyužila maximálnu možnosť. Priemerný počet domácností na jednu spolupracujúcu osobu predstavoval 3 dotazníky, pričom niektorí pracovali iba s jednou domácnosťou a iní so štyrmi domácnosťami rozloženými v čase.

Počet jednotiek sa stanovil arbitrárne na 100 domácností. Takýto rozsah výskumnej vzorky vychádzal z niekoľkých predpokladov a bol zároveň podporený kvantitatívnym odhadom. Prvým predpokladom bola relatívna homogenita prostredia, na ktoré sa empirická sonda zameriavala – vylúčené rómske osídlenia. Rozdiely medzi jednotkami vo vylúčenom prostredí sú menšie ako rozdiely medzi domácnosťami všeobecnej populácie. Druhý predpoklad sa opieral o úvahu, že extrémnych

prípadov je vo vylúčenom prostredí tiež menej ako možno nájsť v celkovej populácii bez obmedzenia na vylúčené komunity.³ Obe dva predpoklady napokon potvrdil aj kvantitatívny výskum rómskych domácností, ktorý bol prvou empirickou výskumnou aktivitou realizovaného projektu.⁴ Kvantitatívny odhad veľkosti vzorky vychádzal z nasledovných faktov: štatistické zisťovanie príjmov a výdavkov domácností (tzv. rodinné účty) sa realizuje na 6 143 náhodne vybraných domácnostiach z celkového počtu viac ako 2 milióny domácností SR, čo predstavuje necelých 0,3 %. Počet rómskej populácie sa podľa posledných odhadov pohyboval na úrovni 380 tis. (Vaňo 2001, 2002), za predpokladu, že približne polovica z nich žije rozptýlene, dostávame 190 tis. domácností z vylúčených osídlení. S priemerným počtom päť členov na jednu domácnosť (UNDP, 2012) dostaneme odhadovaný počet 38 tis. vylúčených domácností. Počet 100 domácností tvorí približne rovnaký podiel ako v prípade všeobecného zisťovania rodinných účtov. Navyše 100 domácností v homogénnom prostredí vytvára dobrý základ pre zjednodušené štatistické výpočty.

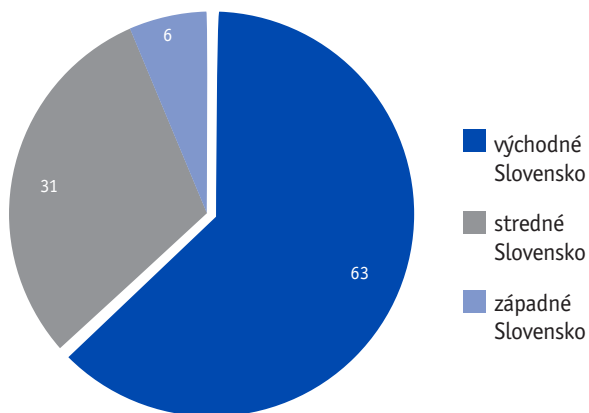
Na základe kvantitatívneho výskumu rómskych domácností z roku 2010 (UNDP, 2012) sa pre výber domácností do tejto empirickej sondy stanovili dva kvótne znaky, a to prítomnosť pracujúceho člena v rodine (kvóta sa stanovila na pomer 20 domácností s pracujúcim členom ku 80 domácností bez pracujúceho člena) a počet závislých detí v domácnosti (0 detí - 20 %; 1-2 detí - 33 %; 3-4 detí - 27 % a 5+ detí - 20 %). Každý z anketárov dostal rozpis svojich domácností na základe týchto dvoch kvót, ktoré mal vo svojom okolí vo vylúčených sídlach vybrať. Aby sa vyhlo prekrývaniu, anketári hneď v rámci školenia nahlasovali mená obcí, kde realizujú návštevu sídla. Stanovené proporcie sa vo výskume podarilo približne naplniť.⁵

3 Ak sa domácnosti výnimočne ekonomicky darí, dá sa oprávnené predpokladať, že opustí vylúčené prostredie a zaradí sa medzi majoritu – žijúcich rozptýlene.

4 domácností na Slovensku 2010“, v rámci ktorej sa opakovane a pri rôznych ukazovateľoch potvrdilo, že rómske domácnosti žijúce rozptýlene mali lepšiu ekonomickú a sociálnu situáciu (UNDP, 2012).

5 V niektorých prípadoch sa situácia vybranej domácnosti zmenila počas zisťovania: našli alebo stratili prácu, pribudlo narodené dieťa a podobne. Z výberu sme ich na základe zmenenej situácie nevylúčili – preto iba približné naplnenie kvótnych znakov. Rozdiely však neboli nijako veľké.

Graf 1:
Zloženie súboru 100 rómskych domácností podľa regiónu

Poznámka: Plánované podiely pre regionálne pokrytie boli: vyše 60 % východné Slovensko, stredné Slovensko cez 30 %, západoslovenský región okolo 10 %. Konečný výsledok závisel do značnej miery aj od toho, kde sa podarilo nájsť a zaškoliť adekvátnych spolupracovníkov. O pôsobení terénnych sociálnych pracovníkov či pracovníčok na západnom Slovensku bolo najmenej informácií.

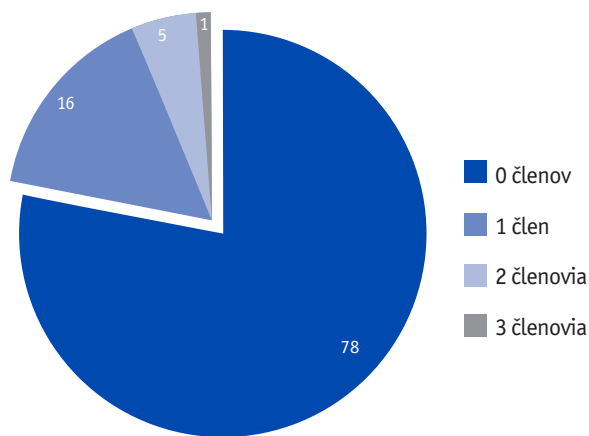
Pri výbere domácností sa prihliadalo aj na región, hoci tento znak sa medzi stanovené kvóty nedostal. Najvyšší podiel pripadal na východoslovenský región (vyše 60 %), nasledovalo stredné Slovensko (cez 30 %) a najmenší podiel domácností sa predpokladal za západoslovenský región (okolo 10 %).

Väčšina zberu dát prebehla v mesiaci august a september ako sa plánovalo, v októbri sa uskutočnilo iba doplnenie chýbajúcich domácností podľa regiónu a počtu detí. V konečnom dôsledku sa podarilo zozbierať 103 domácností, tri dotazníky sa zo spracovania príjmov a výdavkov vyradili.⁶ Do nasledovnej analýzy príjmov, výdavkov a vybraných spotrebných tovarov z oblasti potravinového koša postúpilo presne 100 domácností reprezentujúcich vylúčené rómske osídlenia rôzneho typu.

Konečných 100 domácností, ktoré sa zaradili do analýzy príjmov a výdavkov, sa diferencovalo nie len podľa základných kvótnych znakov, ale aj na základe ostatných triediacich charakteristík. Podľa rozmiestnenia v geografickom priestore Slovenska sa podarilo približne dodržať stanovené parametre, jediný rozdiel oproti plánovaným pomerom bol mierny nadštandard východného Slovenska na úkor západnej časti územia. Celkový súbor rómskych domácností reprezentujúcich vylúčené osídlenia pozostával zo 63 jednotiek spadajúcich do východoslovenského regiónu, stredné Slovensko bolo zastúpené 31 domácnosťami a západné Slovensko 6 domácnosťami (graf 1).

Kvótu podľa zastúpenia domácností s pracujúcim členom a bez pracujúceho člena sa podarilo naplniť v plnej miere. Ako ukazuje graf 2, v analyzovanom súbore 100 rómskych domácností z vylúčených

Graf 2:
Zloženie súboru 100 rómskych domácností podľa počtu pracujúcich členov

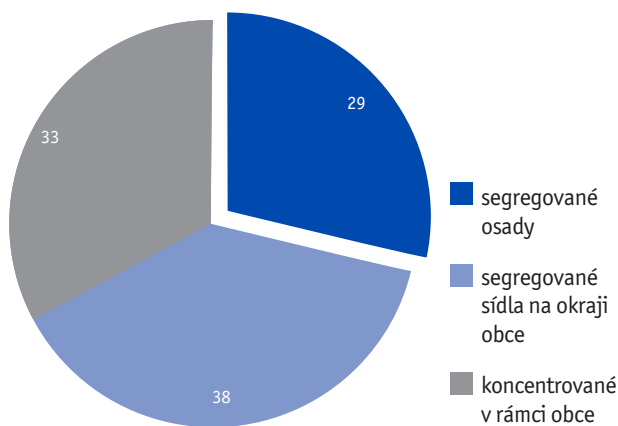
Poznámka: Plán pre pomer domácností s pracujúcim a nepracujúcim členom bol na základe zistení kvantitatívneho šetrenia predchádzajúceho empirickej sondy (koniec roka 2010) v pomere 20 : 80.

⁶ Zo spracovania sa vyradili domácnosti, ktoré v sebe kumulovali najviac extrémnych či mimoriadnych hodnôt z hľadiska príjmov a výdavkov; boli ale zaradené do výskumu situačných účtov.

osídlení tvoril podiel domácností bez pracujúceho člena 78 % a domácností aspoň s jedným pracujúcim členom 22 %. Z toho domácností s jedným pracujúcim členom bolo 16, s dvomi takýmito členmi 5 a len v 1 domácnosti boli traja pracujúci členovia.

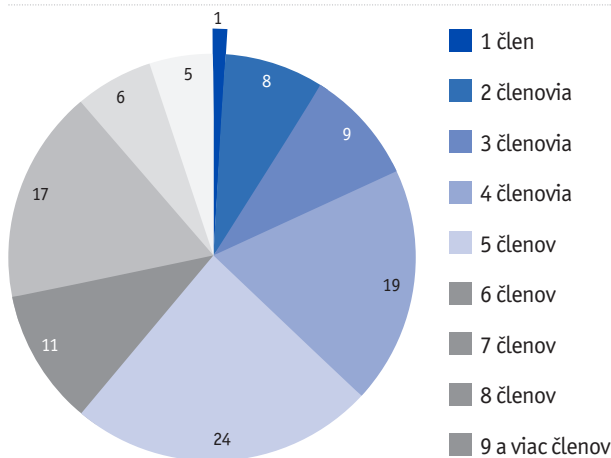
Podľa úrovne priestorovej segregovanosti sídla bývania, ak sa dá hovoriť v tejto súvislosti o „úrovni“ (len ťažko je totiž možné vyjadriť na kontinuu vzdialenosť medzi jednotlivými typmi bývania), bol súbor 100 analyzovaných domácností rozložený pomerne rovnomerne. Sídla zaradovali do jednotlivých typov anketári, na základe ich vyjadrenia bolo 29 domácností zo segregovaných osád, 38 domácností zo separovaných osídlení na okraji obce a 33 domácností prináležiacich miestom bydliska ku koncentrovaným sídlam v rámci obce

Graf 3:
Zloženie súboru 100 rómskych domácností podľa typu bývania

Poznámka: Pre tento znak nebola v rámci výberu domácností stanovená kvóta. Predchádzajúci kvantitatívny výskum životných podmienok rómskych domácností vyberal za účelom posilnenia možnosti vzájomného porovnávania za každý typ bývania rovnaký počet domácností; nemohol teda odmerať podiel rómskych domácností reprezentujúcich jednotlivé typy bývania.

Graf 4:
Zloženie súboru 100 rómskych domácností podľa počtu členov

(graf 3). Pre túto charakteristiku však nebola stanovená presná kvóta, v rámci školenia dostali spolupracujúce osoby len všeobecnú informáciu, čo sa považuje za vylúčené osídlenie a o aký typ môže ísť.⁷

Dôležitou charakteristikou, ktorá sa ďalej často využívala pri analýze príjmov a výdavkov, bola veľkosť domácnosti, čiže reálny počet osôb, z ktorých sa domácnosť skladala. Početnosť sa pohybovala od 1 do 19 členov domácnosti na jedno obydlie (graf 4). Pre účely analýzy príjmov a výdavkov sa počet členov rekatégorizoval na tri skupiny: domácnosti s 1-2 členmi (9 domácností), s 3-4 členmi (28 domácností) a s priemernými 5 členmi a viac (63 skúmaných domácností).

Počet detí žijúcich v domácnosti sa v empirickej sonde špecifikoval rôznym spôsobom. V analýzach sa využíval jednak počet maloletých detí, t.j. detí v predškolskom veku. Podľa tohto ukazovateľa 48 domácností nemalo ani jedno takéto dieťa, 25 skúmaných domácností malo jedno maloleté dieťa,

⁷ Anketári zaradovali navštívené sídla do jednotlivých typov bývania podľa subjektívneho uváženia, nemali k dispozícii presne stanovené a špecifikované kritériá zaradenia.

16 domácností 2 maloleté deti a v 11 domácnostiach boli tri a viac maloletých detí (tabuľka 1).

Ďalším triediacim znakom bola prítomnosť študujúcich detí medzi členmi domácnosti. Zloženie súboru domácností na základe študujúcich detí, ktoré navštevovali základnú školu alebo vyššie stupne vzdelávania, sa diferencovalo na 31 domácností bez študujúceho dieťaťa a 69 domácností s takýmto dieťaťom. Najčastejšie boli zastúpené domácnosti s jedným alebo s dvomi študujúcimi deťmi.

Niektoré skúmané domácnosti mali len maloleté alebo len študujúce deti, vo väčšine z nich sa však kombinovali deti obidvoch kategórií. Pre analytické účely sa preto využíval aj súhrnný počet závislých detí v domácnosti. Bez závislého dieťaťa bolo 13

skúmaných domácností a 87 malo aspoň jedno závislé dieťa. Najvyššie zastúpenie vykázali domácnosti s 2 a 3 závislými deťmi (25 a 26 domácností), 4 závislé deti malo 13 domácností a 5 a viac závislých detí 14 domácností.

Pri analýze príjmov, výdavkov a spotreby vybraných potravín sa využívali predovšetkým znaky reprezentujúce zloženie a veľkosť domácností, ako je celkový počet členov a pracujúcich členov v domácnosti a počet maloletých, študujúcich alebo závislých detí.⁸ Vzhľadom na veľkosť súboru sa najčastejšie používalo členenie domácností do dvoch skupín – bez dieťaťa a s jedným a viac deťmi daného vymedzenia. Len celkový počet členov domácnosti sa kategorizoval na tri skupiny: domácnosti pozostávajúce z 1-2 členov, z 3-4 členov a z 5 a viac členov.

Tabuľka 1:

Zloženie súboru 100 rómskych domácností podľa počtu detí

	Maloleté deti	Študujúce deti	Závislé deti spolu
0 detí	48	31	13
1 dieťa	25	13	9
2 deti	16	24	25
3 deti	9	21	26
4 deti	1	7	13
5 a viac detí	1	4	14
Spolu	100	100	100

⁸ Priemerné počty členov domácností podľa špecifikácie boli za skúmaný súbor nasledovné: priemerný počet členov domácnosti = 5,3 osôb; priemerný počet závislých detí spolu = 2,7; priemerný počet študujúcich detí = 1,75; priemerný počet maloletých detí = 0,93.

2. VEĽKOSŤ, ŠTRUKTÚRA A DIFERENCIÁCIA PRÍJMOV MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKÝCH DOMÁCNOSTÍ

Ako sa uvádza vyššie, príjmy sa vo vybraných domácnostiach zisťovali za celý jeden mesiac, do záznamového hárku sa v príslušný deň, kedy daný príjem domácnosť získala, vpisovala jeho výška v čistom vyjadrení (koľko dostali „na ruku“). Sledovali sa v členení podľa jednotlivých druhov, spolu to bolo 16 druhov – sedem sociálnych a deväť ostatných príjmov. Pri sociálnych príjmoch sa samostatne uvádzali nasledovné druhy: dôchodky, rodinné dávky a príspevky, jednorazové rodinné príspevky, nemocenské dávky, dávky pre zdravotne postihnutých, dávka v nezamestnanosti a dávky a príspevky v hmotnej núdzi.⁹ Ostatné príjmy sa zaznamenávali v členení na: pracovný príjem z trvalého zamestnania, nepravidelné pracovné príjmy, príjmy z majetku, výživné na deti, dar finančný, dar naturálny, príjmy z vlastného hospodárenia, iné príjmy a napokon pôžičky. Pri konečnom spracovaní sa niektoré príjmy zlúčili, keďže sa nevyskytli vôbec alebo iba v minimálnom počte. Tak sa jednorazové rodinné príspevky zaradili pod kategóriu rodinných dávok, nemocenské dávky sa zlúčili s dávkou pre zdravotne postihnutých, zlúčili sa aj príjmy z majetku a vlastného hospodárenia a dar finančný s naturálnym, výživné na deti sa vo výskume nevyskytlo vôbec. V konečnom spracovaní sa teda v tabuľkách uvádza päť druhov sociálnych a päť druhov pracovných príjmov.

2.1. Celkové príjmy podľa druhu – sumy a podiely

V priemernom vyjadrení vyšiel **súhrnný príjem** na jednu skúmanú marginalizovanú rómsku domácnosť 597,60 euro, v prepočte na jedného člena domácnosti to predstavovalo 112,75 euro.¹⁰ Pritom z celkového príjmu tvorili sociálne príjmy 63,7 % a zostávajúcich 36,3 % pripadalo na ostatné príjmy (tabuľka 2). V štruktúre príjmov domácností z vylúčených osídlení teda prevažujú sociálne príjmy, podiel sociálnych a iných príjmov predstavoval dve tretiny ku jednej tretine. V porovnaní s príjmami za celú populáciu SR¹¹ podľa rodinných účtov za rok 2010 (ŠÚ SR, 2011) je uvedená úroveň príjmov vylúčených domácností podstatne nižšia a ich základné zloženie odlišné. Priemer príjmov na osobu bol za skúmané rómske domácnosti o celé dve tretiny menší (112,75 ku 348,95 euro); líšil sa aj pomer sociálnych a ostatných príjmov, ktorý bol za celok populácie SR takmer presne opačný (31,9 % sociálnych ku 68,1 % ostatných príjmov).

Zastúpenie **pracovných príjmov** na celkovom príjme bolo za vylúčené rómske domácnosti dosť nízke, čo zodpovedá zisteným vysokým mieram nezamestnanosti v tomto prostredí (UNDP, 2012). Súhrnné pracovné príjmy (zo zamestnania

9 Ak domácnosť nevedela rozlíšiť jednotlivé druhy dávok a príspevkov, zapisovala sa celková suma sociálnych príjmov; v skúmanom súbore bolo 17 domácností s nerozlíšeným sociálnym príjmom. Štruktúra sociálnych príjmov sa nesledovala až po úroveň jednotlivých druhov rodinných dávok a dávok a príspevkov v hmotnej núdzi. Ich poberanie je presne evidované v databáze poberateľov dávok (administratívne dáta Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny), zlepšením analytických možností práce s touto databázou, na ktorej sa pracuje, budú k dispozícii informácie o rôznych typoch poberateľov dávok vo vyčerpávajúcom formáte. Ďalším dôvodom nerozpisovania jednotlivých dávok a príspevkov bola už aj tak vysoká náročnosť terénneho zberu dát (rozpis poberania podľa dní v mesiaci). Tretí dôvod rezignácie na detailnú štruktúru dávok a príspevkov na podporu rodín a domácností v hmotnej núdzi bola opakovaná skúsenosť z empirických výskumov, že respondenti z vylúčených osídlení iba v menšom rozsahu dokázali rozlíšiť a správne nazývať jednotlivé zložky sociálnych príjmov za podporu rodinám a v hmotnej núdzi.

10 Pre kontext uvedme, že v roku 2010 (posledný dostupný rok v čase spracovania správy) bol na Slovensku medián ekvivalentného disponibilného príjmu na osobu a mesiac, ktorý sa berie do úvahy pri výpočte hranice chudoby, na úrovni 510 euro, rok predtým to bolo 473 euro. Hranica rizika chudoby ako 60 % mediánového príjmu bola v roku 2010 pre jednočlennú domácnosť 306 euro na mesiac, v roku 2009 to bolo 284 euro. V čase výskumu boli sumy životného minima nasledovné: 185,38 euro mesačne pre jednu plnoletú fyzickú osobu; 129,31 mesačne pre ďalšiu spoločne posudzovanú osobu; a 84,61 euro mesačne pre nezaopatrené dieťa.

11 Uvádzajú sa celkové údaje za rok 2010, pretože v čase písania správy novšie dáta neboli publikované. Treba zároveň zdôrazniť, že porovnanie s celkom domácností SR je iba orientačné pre priblíženie rámca jednotlivých súm, priame porovnanie nie je vzhľadom na odlišný typ zisťovania možné.

i nepravidelné) dosiahli v priemere 158,52 euro na domácnosť, čo v prepočte na jedného člena tvorilo necelých 30 euro a v percentuálnom vyjadrení 26,5 % celku príjmov. Na zostávajúce druhy príjmov – bez sociálnych a pracovných – potom pripadalo 9,8 %. Najvyšší podiel mali medzi nimi pôžičky (s 5,2 %), príjmy z hospodárenia a majetku a dary sa na celkovom príjme podieľali iba 2,7 % a 1,4 %.

Pohľad na vnútorné **zloženie sociálnych príjmov** naznačuje, že za vylúčené rómske domácnosti získali najvyššiu váhu dávky a príspevky v hmotnej núdzi. V priemere na jednu domácnosť to bolo 150,33 euro z celku 380,46 euro sociálnych príjmov (v prepočte na jedného člena 28,36 euro z celku sociálnych príjmov na člena); v percentuálnom vyjadrení to predstavovalo 39,5 % z celkovej sumy sociálnych príjmov a 25,2 % z celkového príjmu. Rodinné dávky sa zaradili až na druhé miesto z hľadiska finančného objemu i na základe podielu na súhrnných príjmoch. Na jednu vylúčenú domácnosť pripadalo v priemere 99,66 euro rodinných dávok, čo znamenalo 18,80 euro na jedného člena domácnosti. Podiel rodinných dávok na celku sociálnych príjmov tak dosiahol 26,2 % a na súhrne príjmov 16,7 %.

V štruktúre sociálnych príjmov uvedených v tabuľke však tvorili vyše 20 % tzv. „nerozlíšené príjmy“, teda sociálne príjmy uvádzané iba v súhrne, ak domácnosť nedokázala odlíšiť jednotlivé položky sociálnych príjmov.¹² Podiely hmotnej núdze a rodinných dávok prepočítané len za domácnosti, ktoré sociálne príjmy rozlíšili, boli v takomto prípade o 10 % a 7 % vyššie, ale ich vzájomný pomer sa zachoval – hmotná núdza dosahovala vyšší podiel na sociálnych príjmoch ako rodinné dávky. Konkrétne dávky v hmotnej núdzi predstavovali 49,9 % súhrnných sociálnych príjmov a na rodinné dávky pripadalo 33,1 %. Spolu vyčerpávali 83 % celku sociálnych príjmov, zostávajúce sociálne

dávky a príspevky boli zastúpené len 17 %. Z toho 15,4 % tvorili dôchodky a iba 1,6 % dávka v nezamestnanosti a nemocenské dávky či príspevky pre zdravotne postihnutých.

U všeobecných domácností Slovenska bola štruktúra sociálnych príjmov (za rok 2010) úplne odlišná, najväčší objem tu predstavovali dôchodky (až 77,4 % súhrnu sociálnych príjmov), a potom s veľkým odstupom rodinné dávky (14,3 %); len 8,3 % tvorili ostatné sociálne príjmy. V prepočte na jedného člena domácnosti predstavovali dôchodky za domácnosti skúmaných marginalizovaných rómskych osídlení len 8,76 euro, priemer za SR bol 86,16 euro. Pri rodinných dávkach sa takýto veľký rozdiel nevytvoril: priemer na jedného člena dosiahol za skúmané domácnosti 18,8 euro a za celok SR 15,92 euro. Vyššia suma na strane marginalizovaných rómskych domácností sa objavila ešte pri dávkach v hmotnej núdzi (28,36 euro ku 2,66 euro na člena), zostávajúce dve dávky vykázali vyššiu sumu za všeobecnú populáciu a v skúmanom súbore boli na úrovni 1 euro na člena a menej (dávky v chorobe a v nezamestnanosti).

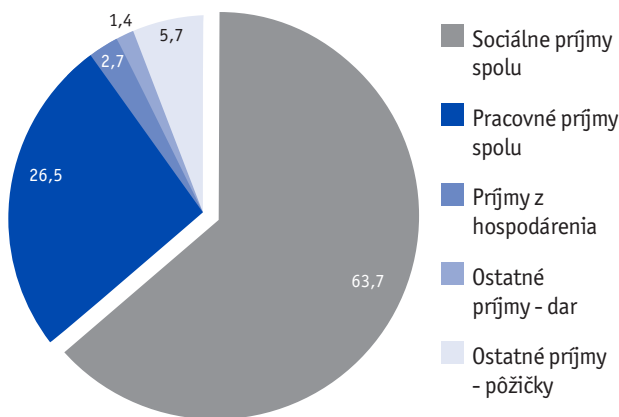
Suma **ostatných príjmov**, teda iných než sociálnych, dosiahla v priemere za skúmané rómske domácnosti 217,14 euro za domácnosť a necelých 41 euro vo vyjadrení na člena domácnosti. V rámci nich tvorili najvyššiu položku príjmy z trvalého zamestnania (takmer 45 %) a príjmy z nepravidelnej práce (vyše 28 %). Vyjadrené v euro to ale neboli vysoké finančné položky: priemerný príjem z trvalého zamestnania nedosahoval ani 100 euro na jednu skúmanú domácnosť (18,35 v prepočte na člena) a príjem z nepravidelnej práce mierne prekročil 61 euro (11,56 euro na člena). Kým na celkovom príjme sa pracovné príjmy podieľali 26,5 %, v rámci súhrnu ostatných príjmov (iných než sociálnych príjmov) tvorili aj pri nízkej finančnej úrovni takmer 73 %.

12 Do tabuľkových prehľadov sa „nerozlíšené sociálne príjmy“ zaradili, nakoľko ich vylúčenie by znamenalo celkové zníženie sociálnych i súhrnných príjmov skúmaných rómskych domácností, a teda skreslenie celkového výsledku. V texte sa ale uvádzajú aj percentuálne podiely rodinných dávok a dávok a príspevkov v hmotnej núdzi prepočítané za domácnosti s rozlíšenými sociálnymi príjmami (ktoré uviedli osobitne sumu rodinných dávok a osobitne sumu dávok a príspevkov v hmotnej núdzi). V skúmanom súbore takéto domácnosti – s rozlíšenými príjmami – tvorili väčšinu (83 domácností zo 100).

Ďalšie zložky ostatných príjmov reprezentovali príjmy z hospodárenia a majetku a dary, svojou výškou ale vyčerpávali iba menšiu časť zo zostávajúcich 27 % ostatných príjmov (7,5 % a 3,8 %). Tretiu najväčšiu položku (15,8 %) v nich predstavovali pôžičky, čo naznačuje, že mnohé zo skúmaných rómskych domácností z vylúčeného prostredia si museli v priebehu mesiaca finančné prostriedky zabezpečiť aj týmto spôsobom. Pôžička na jednu skúmanú domácnosť dosiahla za mesiac 34,29 euro, v prepočte na člena domácnosti vyšla suma pôžičiek 6,47 euro (takmer 6 % celkového príjmu).

- Výskumné údaje zozbierané v rámci empirickej sondy naznačili, že príjmy marginalizovaných rómskych domácností rozhodne nie sú vysoké, v kontexte zákonne vymedzených súm životného minima alebo v kontexte určenej hranice rizika chudoby vyznievajú skôr podpriemerne (porovnaj so sumami v poznámke 9).
- Ďalším preukázaným faktorom je podstatne vyššie zastúpenie sociálnych príjmov na celku príjmov skúmaných vylúčených domácností, pričom podiel dávok v hmotnej núdzi u nich prevyšoval finančný príjem z dávok a príspevkov na podporu rodiny. Podľa výsledkov empirickej sondy domácnosti z marginalizovaných rómskych osídlení dostávajú v rámci sociálnej pomoci v najväčšom objeme štátne sociálne dávky určené pre prípad nepriaznivej ekonomickej situácie (domácnosť sa nachádza v hmotnej núdzi), na štátne dávky určené na pomoc rodinám pripadal menší objem finančných prostriedkov.
- Dávky sociálneho poistenia vrátane dôchodkov boli v štruktúre príjmov skúmaných domácností zastúpené iba minimálne. Podiel dôchodkov na celkových sociálnych príjmoch sa dá hodnotiť ako

Graf 5:
Štruktúra príjmov domácností podľa druhu (v %)

nízky či veľmi nízky, príspevky v nezamestnanosti a nemocenské dávky sa vyskytli iba v minimálnej miere. Pri diskusiách o zneužívaní sociálneho systému rómskymi domácnosťami, ktoré v slovenskom verejnom priestore nie sú vôbec ojedinelé,¹³ sa táto druhá strana mince často opomína: o minimálnej alebo žiadnej participácii vylúčených rómskych domácností na zdrojoch z dôchodkového a nemocenského zabezpečenia a zo zabezpečenia pre prípad nezamestnanosti sa nehovorí.

- Slovný obrat „zneužívanie dávok“ neobstoí na základe získaných údajov ani v inom zmysle. Priemerná výška dávok v prepočte na domácnosť i na jednotlivca nebola totiž v skúmanom prostredí vysoká. Kým v prepočte na jedného člena skúmané domácnosti z marginalizovaných rómskych osídlení vykázali 71,79 euro sociálnych príjmov, za celok SR to aj za rok predchádzajúci

13 Spomeňme napríklad diskusiu o výške sociálnych dávok pre rómske domácnosti, na ktorú reagovala nadácia Ľudia proti rasizmu verejným vyhlásením (<http://www.rasizmus.sk/>). Že ide o závažný a rozšírený problém dokladá fakt, že sa spomína aj v *Stratégii Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020*, kde sa tiež pripomína: „nemalá časť ľudí, ktorí obviňujú Rómov zo zneužívania sociálnych dávok...“ (www.osf.sk/.../vlada_sr_schvalila_strategiu_sr_pre_integraciu_romov...)

tomuto empirickému zisťovaniu bolo 111,33 euro. Sociálne príjmy skúmaných rómskych domácností vyznievajú v prepočte na hlavu v priemere nižšie ako priemer za celok Slovenska.

- Sonda do príjmov v marginalizovaných rómskych osídleniach naznačila pomerne vysokú mieru zastúpenia pôžičiek na mesačných príjmoch týchto domácností, ktoré dosahovali takmer 6 % ich celkového mesačného príjmu.

- Pracovné príjmy skúmaných domácností vychádzali, na rozdiel od všeobecných domácností, v menšinovej pozícii – v priemere iba mierne prekročili jednu štvrtinu celkového príjmu (za celok SR prekročili pracovné príjmy v roku 2010 tri pätiny celkových príjmov). Obrovský rozsah a podoby vylúčenia z trhu práce v marginalizovaných osídleniach (UNDP, 2012, s. 111-172) redukujú šancu zabezpečenia rozpočtu domácností z pracovnej činnosti.

Tabuľka 2

Prehľad celkových čistých mesačných príjmov domácností MRK podľa druhu a v rôznom vyjadrení – porovnanie s celkom domácností SR (v euro a v %)

		Suma na domácnosť (v euro)	Suma na 1 člena (v euro)	% z celku príjmu	Prepočet SR 2010 (euro/člen)
Príjmy spolu		597,60	112,75	100,0	348,95
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	71,79	63,7%	111,33
	Ostatné príjmy spolu	217,14	40,97	36,3%	237,62
Príjmy spolu		597,60	112,75	100,0	348,95
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	71,79	63,7%	111,33
	Pracovné príjmy spolu	158,52	29,91	26,5%	219,49
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	3,05	2,7%	18,13
	Ostatné príjmy - dar	8,15	1,54	1,4%	
	Ostatné príjmy - pôžičky	34,29	6,47	5,7%	
Sociálne príjmy spolu		380,46	71,79	100,0	111,33
v tom:	Dôchodky – spolu	46,42	8,76	12,2%	86,16
	Rodinné dávky	99,66	18,80	26,2%	15,92
	Nemocenské a ZP	4,18	0,79	1,1%	2,70
	Hmotná núdza	150,33	28,36	39,5%	2,66/4,14*
	Nezamestnanosť	0,60	0,11	0,2%	2,41
	Nerozlišené	79,28	14,96	20,8%	-
Ostatné príjmy spolu		217,14	40,97	100,0	237,62
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	97,27	18,35	44,8%	-
	Príjem z nepravideľnej práce	61,25	11,56	28,1%	-
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	3,05	7,5%	-
	Dar finančný alebo naturálny	8,15	1,54	3,8%	-
	Pôžičky	34,29	6,47	15,8%	1,40

Poznámky: Údaje za SR prepočítané podľa publikácie Príjmy, výdavky a spotreba súkromných domácností SR 2010 (ŠÚ SR 2011); údaje za rok 2011 neboli v čase spracovania správy zverejnené. Rátané iba za tie položky príjmu, ktoré sa dali vzájomne vyšpecifikovať (spoločné položky za čisté príjmy, sociálne príjmy, pôžičky). Štatistika rodinných účtov používa ukazovateľ suma v euro na osobu a rok, pre potreby porovnania sa tieto sumy vydělili počtom 12 mesiacov. Porovnanie je iba orientačné pre priblíženie rámca jednotlivých súm, priame porovnanie nie je vzhľadom na odlišný typ zisťovania možné. *Číslo pred lomítkom udáva sumu vyrátanú vylučne na základe dávok sociálnej pomoci, do čísla za lomítkom boli započítané aj tzv. iné sociálne príjmy, aby sa získal celok sociálnych príjmov.

2.2. Príjmy podľa pracujúceho člena domácnosti

Správa o životných podmienkach rómskych domácností na viacerých miestach konštatovala silný vplyv pracovnej angažovanosti členov domácnosti na ich životnú úroveň. Domácnosti s pracujúcim členom, resp. s pracovnou skúsenosťou zo zahraničia, zažívali podstatne menej materiálnej (extrémnej) deprivácie, zlepšovala sa im kvalita bývania a vybavenie domácnosti, optimistickejšie sa pozerali na budúcnosť a lepšie hodnotili svoju životnú situáciu (UNDP, 2012). Realizované mapovanie príjmov rómskych domácností z vylúčených osídlení výrazné zvýšenie celkového príjmu pri pracovnej angažovanosti niektorého z členov domácnosti potvrdilo, rovnako ako aj odlišnú príjmovú štruktúru dvoch skupín domácností rozčlenených pracovnou aktivitou (tabuľka 3 až 5).

Priemerný **celkový príjem** za marginalizované rómske domácnosti, kde aspoň jeden člen pracoval, sa v porovnaní s domácnosťami bez pracujúceho člena zvýšil o 272,78 euro na jednu domácnosť: z 515,59 euro na 888,37 euro. Pri vyjadrení na jedného člena bol rozdiel v celkovom príjme takmer dvojnásobný: 94,63 euro za skupinu bez pracujúceho ku 186,14 euro za skupinu s pracujúcim.

Domácnosti s pracujúcim členom mali síce v priemere podstatne nižšie **sociálne príjmy** (250,32 euro oproti 417,17 euro za skupinu bez pracujúceho), no rozhodujúci rozdiel sa zaznamenal pri **celku ostatných príjmov**. Tie sa v prepočítaní na jednu domácnosť zvýšili z 98,42 euro za domácnosti bez pracujúceho až na 638,05 euro za domácnosti s pracujúcim členom. V prepočte na hlavu bol rozdiel v celkovom sociálnom príjme medzi domácnosťami bez pracujúceho a s pracujúcim členom 76,56 euro oproti 52,45 euro; za súhrn ostatných príjmov vychádzalo naopak 18,06 euro pre skupinu bez pracujúceho oproti 133,69 euro pre skupinu s pracujúcim členom. V percentuálnom vyjadrení bol

za domácnosti bez pracujúceho člena vzájomný pomer sumy sociálnych a ostatných príjmov 81 % ku 19 %; za domácnosti s pracujúcim členom to bolo obrátene: 28 % sociálnych ku 72 % ostatných príjmov.

Keďže triediacim znakom je v tomto prípade prítomnosť pracovnej aktivity v domácnosti, neprekvapuje pri vzájomnom porovnaní pomerne dramatický nárast **pracovných príjmov** pri domácnostiach s jedným alebo viacerými pracujúcimi členmi. Kým na jednu domácnosť bez pracujúceho pripadalo v priemere 52,56 euro pracovných príjmov (výlučne príjmy z nepravidelnej práce), za domácnosti s pracujúcim to bolo 10-krát viac (súhrnný pracovný príjem na domácnosť mali 534,19 euro). Pri vyjadrení súhrnného pracovného príjmu na jedného člena išlo o sumy 9,65 euro pri absencii pracovnej aktivity k 111,93 euro u domácností s pracujúcim. Celkový pracovný príjem sa na súhrne príjmov podieľal v prípade domácností bez pracujúceho člena 10 %, za domácnosti s pracujúcim členom tvoril 60 %.

Nižšia celková suma sociálnych príjmov u domácností s pracujúcim členom oproti domácnostiam bez pracujúceho bola primárne dôsledkom nižších dávok a príspevkov **v hmotnej núdzi**, v prepočte na člena išlo o rozdiel 30,79 euro oproti 18,56 euro. Rodinné dávky totiž zostali u oboch skupín na približne rovnakej výške – necelých 19 euro na jedného člena. Pri domácnostiach bez pracujúceho vyšiel podiel hmotnej núdze na celku sociálnych príjmov¹⁴ podstatne vyšší než podiel **rodinných dávok** (52,6 % verus 32,1 %), za domácnosti s pracujúcim členom bolo zastúpenie oboch druhov štátnej podpory vyrovnané (36,9 % hmotná núdza a 37,7 % rodinné dávky).

S pracujúcim členom v domácnosti sa výrazne mení nie len vzájomný pomer sociálnych a ostatných (iných než sociálnych) príjmov, ale aj **vnútorná štruktúra ostatných príjmov**. Z porovnania ich

14 V prepočítaní za domácnosti, ktoré rozlíšili jednotlivé druhy sociálnych príjmov (n = 83).

skladby vyplýva, že okrem „pribudnutia“ pracovného príjmu z trvalého zamestnania na strane domácností s pracujúcim členom, tieto mali tiež vyššiu sumu pracovných príjmov z nepravideľnej práce. V priemere išlo o sumu 19,29 euro na člena, skupina domácností bez pracujúceho vykázala necelých 10 euro príjmov z nepravideľnej práce na člena. Napriek dvojnásobne nižšej sume pracovných príjmov z nepravideľnej práce u domácností bez pracujúceho člena, v celkovej štruktúre ostatných príjmov vyjadrenej v percentách tvorili viac ako polovicu ostatných príjmov (53,4 %). Domácnosti s pracujúcim členom mali zároveň vyššie finančné objemy za všetky zostávajúce druhy ostatných príjmov. Vyšší príjem zaznamenali z hospodárenia a majetku, obdržali viac darov, viac si aj v priebehu mesiaca požičali. Kým za domácnosti bez pracujúceho vychádzala v priebehu jedného mesiaca suma pôžičiek na domácnosť 23,90 euro a na jedného člena domácnosti 4,39 euro, za skupinu domácností s pracujúcim to bolo 71,14 euro na domácnosť a 14,90 euro na člena (približne 3-krát viac). V priebehu mesiaca si teda požičiavali obidve porovnávané skupiny rómskych domácností, výška pôžičiek však bola v priemere väčšia za domácnosti s pracujúcim členom. Podiel pôžičiek v rámci celku ostatných príjmov ale vychádzal vyšší za domácnosti bez pracujúceho – vyše 24,3 %; viac ako 15 % tvorili dary a na príjmy z hospodárenia a majetku im vychádzalo necelých 7 %. Za domácnosti s pracujúcim takmer 70 % celku ostatných príjmov tvorili pracovné príjmy z trvalého zamestnania a ďalších 14,4 % pracovné príjmy z nepravideľnej práce (spolu pracovné príjmy 83,7 % ostatných príjmov); pôžičky u nich v priebehu mesiaca dosiahli podiel 11 % ostatných príjmov; zvyšných 5 % pripadalo spolu na dary a príjmy z hospodárenia a majetku.

- Empirické údaje potvrdili, že aj v prostredí vylúčených rómskych osídlení pracovná aktivita zvyšuje podstatným spôsobom celkový príjem domácnosti, a to tak v celkovom vyjadrení na domácnosť, ako aj v prepočte na jedného člena.
- Avšak ani prítomnosť pracujúceho člena vo vylúčených domácnostiach nestačí na priblíženie sa k priemeru príjmov za SR, dokonca ani v porovnaní s údajmi z predchádzajúceho roka. V prepočítaní na jedného člena domácnosti bol stále celkový príjem za vylúčené rómske domácnosti takmer dvojnásobne menší (186,14 euro za skupinu rómskych domácností s pracujúcim členom oproti 348,95 euro za celok SR v roku 2010).
- Silný vplyv na takýto výsledok má rozhodne odlišná skladba rómskych domácností – rozpočítanie celkového príjmu na väčší počet členov rómskych domácností sumu na jednotlivé druhy príjmov a ich vnútorná skladba však naznačuje, že príčiny príjmového zaostávania u skúmaných domácností za celoslovenským priemerom budú spočívať aj niekde inde. Ako uvádza predchádzajúca kapitola 2.2.1, predovšetkým vo vylúčení z príjmov z trvalého zamestnania a pravdepodobne aj v nižších priemerných zárobkoch vzhľadom na geografické rozmiestnenie marginalizovaných domácností na území Slovenska a vzdelanostnú a kvalifikačnú štruktúru tejto časti pracovnej sily;¹⁵ a ako sa ukáže ďalej, aj v zastavení kontinuálneho zvyšovania týchto dávok podľa zvyšujúceho sa počtu detí v domácnosti (rozdelenie domácností s nárokom na dávku v hmotnej núdzi len na dve skupiny podľa počtu detí – domácnosti s počtom detí do päť a domácnosti s päť a viac deťmi).

15 Všetky štatistické prehľady o mzdách potvrdzujú nižšie mzdy v zaostávajúcích regiónoch SR, ako aj priemerné nižšie mzdy za menej kvalifikovanú prácu. Napríklad na základe výsledkov regionálneho triedenia dosiahol jediný Bratislavský kraj priemernú hrubú mesačnú mzdu vyššiu ako celoslovenský priemer 1 157 Eur, a to o 35,3 %. Priemerná mesačná mzda zamestnancov v Trnavskom kraji sa úrovňou 819 Eur najviac priblížila k priemernej hrubej mzde za SR. Najnižšiu priemernú mzdu 680 Eur zarobili zamestnanci v Prešovskom kraji.

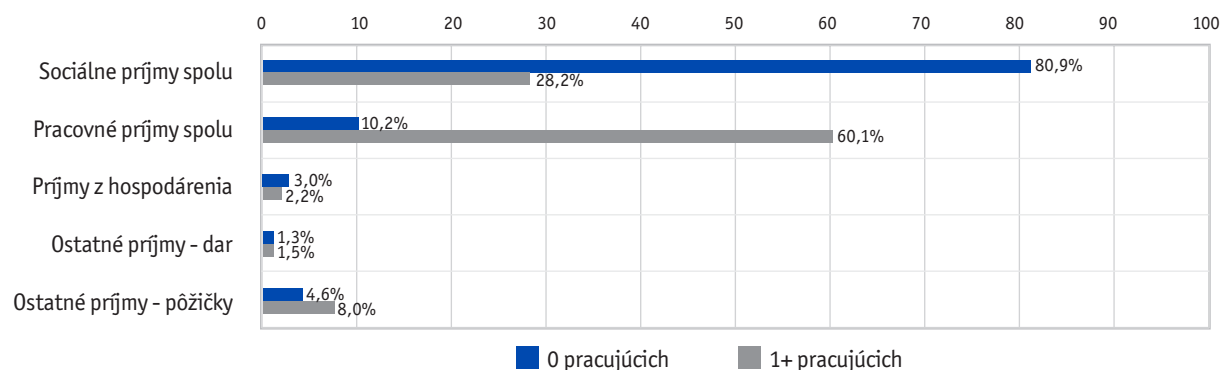
V najlepšie zarábajúcom Bratislavskom kraji dosiahla polovica zamestnancov mzdu vyššiu ako 849 Eur, pričom v kraji s najnižšou priemernou mzdou to bolo o 276 Eur menej ako v Bratislavskom kraji (podľa údajov ŠÚ SR *Výberové zisťovanie o štruktúre miezd v SR* za rok 2011 – dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=50695>; ale aj údaje z VZPS, EU SILC a podobne).

- Pracovná aktivita v rámci domácnosti automaticky neznamená, že takáto domácnosť prestane poberať dávky v hmotnej núdzi, hoci suma i podiel dávok a príspevkov v hmotnej núdzi na celkových príjmoch sa s pracovnou aktivitou členov

domácnosti významne znižujú oproti skupine domácností bez pracujúceho. Finančný „prínos“ z pracovnej aktivity nedokáže u veľkej skupiny marginalizovaných domácností na prekonanie či odstránenie situácie hmotnej núdze.

Graf 6

Porovnanie štruktúry príjmov domácností podľa pracujúceho člena (v %)

Tabuľka 3

Prehľad čistých príjmov domácností MRK podľa zastúpenia pracujúcich členov (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa pracujúceho člena	
			0 pracujúcich (78)	1+ pracujúcich (22)
Príjmy spolu		597,60	515,59	888,37
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	417,17	250,32
	Ostatné príjmy spolu	217,14	98,42	638,05
Príjmy spolu		597,60	515,59	888,37
	Sociálne príjmy spolu	380,46	417,17	250,32
	Pracovné príjmy spolu	158,52	52,56	534,19
v tom:	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	15,24	19,55
	Ostatné príjmy - dar	8,15	6,72	13,18
	Ostatné príjmy - pôžičky	34,29	23,90	71,14
Sociálne príjmy spolu		380,46	417,17	250,32
	Dôchodky	46,42	44,78	52,23
	Rodinné dávky	99,66	102,27	90,40
v tom:	Nemocenské a ZP	4,18	2,92	8,64
	Hmotná núdza	150,33	167,74	88,60
	Nezamestnanosť	0,60	0,77	0,00
	Nerozlíšené	79,28	98,69	10,45
Ostatné príjmy spolu		217,14	98,42	638,05
	Príjem z trvalého zamestnania	97,27	0,00	442,14
	Príjem z nepravidelnej práce	61,25	52,56	92,05
v tom:	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	15,24	19,55
	Dar finančný alebo naturálny	8,15	6,72	13,18
	Pôžičky	34,29	23,90	71,14

Tabuľka 4

Prehľad čistých príjmov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa zastúpenia pracujúcich členov (v euro)

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa pracujúceho člena	
			0 pracujúcich (425)	1+ pracujúcich (105)
Príjmy spolu		112,75	94,63	186,14
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	76,56	52,45
	Ostatné príjmy spolu	40,97	18,06	133,69
Príjmy spolu		112,75	94,63	186,14
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	76,56	52,45
	Pracovné príjmy spolu	29,91	9,65	111,93
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	2,80	4,10
	Ostatné príjmy - dar	1,54	1,23	2,76
	Ostatné príjmy - pôžičky	6,47	4,39	14,90
Sociálne príjmy spolu		71,79	76,56	52,45
v tom:	Dôchodky	8,76	8,22	10,94
	Rodinné dávky	18,80	18,77	18,94
	Nemocenské a ZP	0,79	0,54	1,81
	Hmotná núdza	28,36	30,79	18,56
	Nezamestnanosť	0,11	0,14	0,00
	Nerozlíšené	14,96	18,11	2,19
Ostatné príjmy spolu		40,97	18,06	133,69
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	18,35	0,00	92,64
	Príjem z nepravidelnej práce	11,56	9,65	19,29
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	2,80	4,10
	Dar finančný alebo naturálny	1,54	1,23	2,76
	Pôžičky	6,47	4,39	14,90

Tabuľka 5

Podiel jednotlivých druhov príjmov na celkovom príjme domácností MRK podľa zastúpenia pracujúcich členov (v %)

% na celku danej skupiny príjmov		Spolu	- z toho podľa pracujúceho člena	
			0 pracujúcich	1+ pracujúcich
Príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Sociálne príjmy spolu	63,7%	80,9%	28,2%
	Ostatné príjmy spolu	36,3%	19,1%	71,8%
Príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Sociálne príjmy spolu	63,7%	80,9%	28,2%
	Pracovné príjmy spolu	26,5%	10,2%	60,1%
	Príjem z hospodárenia a majetku	2,7%	3,0%	2,2%
	Ostatné príjmy - dar	1,4%	1,3%	1,5%
	Ostatné príjmy - pôžičky	5,7%	4,6%	8,0%
Sociálne príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Dôchodky	12,2%	10,7%	20,9%
	Rodinné dávky	26,2%	24,5%	36,1%
	Nemocenské a ZP	1,1%	0,7%	3,5%
	Hmotná núdza	39,5%	40,2%	35,4%
	Nezamestnanosť	0,2%	0,2%	0,0%
	Nerozlíšené	20,8%	23,7%	4,1%

Ostatné príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	44,8%	0,0%	69,3%
	Príjem z nepravidelnej práce	28,1%	53,4%	14,4%
	Príjem z hospodárenia a majetku	7,5%	15,5%	3,1%
	Dar finančný alebo naturálny	3,8%	6,8%	2,1%
	Pôžičky	15,8%	24,3%	11,1%

2.3. Príjmy podľa počtu členov domácnosti

Počet členov domácnosti sa všeobecne považuje za ďalší významný faktor, ktorý diferencuje zásadným spôsobom výšku jej príjmov. Ako sa veľkosť a zloženie príjmov mení podľa počtu členov za domácnosti marginalizovaných rómskych komunít ukazujú tabuľky 6 až 8. Porovnávajú sa tri skupiny domácností: s 1-2 členmi, s 3-4 členmi a s 5 a viac členmi. K takémuto spôsobu prezentácie sa pristúpilo na základe predchádzajúcich analýz, ktoré špecifikovali počty členov, pri ktorých dochádza k zásadnejšiemu prelomu v príjmoch; prihliadalo sa aj na veľkosť celkového súboru.

S rastúcim počtom členov domácnosti **celkový príjem** na domácnosť kontinuálne narastal. Kým za 1-2-členné domácnosti dosahoval v priemere 482,52 euro, u domácností s 3-4 členmi vzrástol na 526,05 euro a v prípade domácností s 5 a viac členmi na 645,85 euro. Optikou celkového príjmu na domácnosť vychádzali teda najvyššie príjmy za najpočetnejšie domácnosti. Prepočet na jedného člena však tento výsledok výrazne mení. Priemerných 112,75 euro na jedného člena marginalizovanej rómskej domácnosti sa výrazne diferencuje podľa veľkosti domácnosti. Príjem na člena v prípade 1-2-členných domácností prekročoval priemer viac ako dvojnásobne – dosiahol 255,45 euro; za 3-4-členné domácnosti sa oproti tejto úrovni znížil na 143,00 euro a u domácností s 5 a viac členmi klesol dokonca pod hranicu 100 euro na člena (99,24 euro). Kvantitatívny výskum rómskych domácností z konca roka 2010 pritom naznačil, že príjem nižší ako 100 euro na člena domácnosti zvyšuje ohrozenie takejto domácnosti extrémnou depriváciou, napríklad v podobe absencie jedla pre deti, obmedzenia možností varenia a možností kúrenia

v obydli. Priemerný príjem za rómske domácnosti, ktoré zažili uvedené deprivatívne situácie opakovane, bol na úrovni okolo 90 euro na člena (UNDP, 2012, s. 193-213).

Pri **porovnaní sociálnych a ostatných príjmov** vychádzali u všetkých troch veľkostných skupín domácností vyššie sociálne príjmy, a to tak v prepočte na domácnosť, ako aj v prepočte na hlavu. Percentuálny podiel sociálnych príjmov oproti všetkým ostatným príjmom sa ale menil: najnižšie zastúpenie sociálnych príjmov vyšiel za 1-2-členné domácnosti (51,3 %), u 3-4-členných sa podiel zvýšil na 56 % a pri najpočetnejších domácnostiach s 5+ členmi až na 67,3 %. Teda čím viac členov domácnosti, tým väčší podiel sociálnych príjmov na celkovom príjme, ale vyjadrené v konkrétnych sumách sociálnych príjmov na jedného člena vychádzalo najmenej financií na člena za najpočetnejšie domácnosti: 67,28 euro sociálnych príjmov na člena najpočetnejších domácností; 79,94 euro na člena domácnosti rátajúcej 3-4 členov a 131,03 euro na člena domácnosti s 1-2 členmi. (Pri sume tzv. ostatných príjmov sa s rastúcou veľkosťou domácnosti suma príjmov znižovala za obidva ukazovatele – na domácnosť i na člena.)

Objem súhrnu **pracovných príjmov** sa s počtom členov domácnosti znižoval pri obidvoch používaných mierach, v súhrne na domácnosť i v prepočte na člena domácnosti. V smere od najmenších po najväčšie domácnosti to bolo 190 ku 183 ku 143 euro na domácnosť a 101 ku 50 ku 22 euro na jedného člena. So zvyšujúcim sa počtom členov domácnosti klesal aj percentuálny podiel súhrnu pracovných príjmov na celkovom príjme: z 39,5 % pri 1-2-členných domácnostiach, cez 34,8 % pri 3-4-členných domácnostiach, až na 22,1 % pri domácnostiach s 5 a viac členmi.

Čo sa týka **sumy sociálnych príjmov**, tie sa so zvyšujúcim počtom členov domácnosti postupne zvyšovali v celkovom vyjadrení na domácnosť, zásadnejší rozdiel sa prejavil medzi 3-4-člennými domácnosťami a domácnosťami s 5+ členov. Kým u 1-2-členných domácností vychádzala suma celkového sociálneho príjmu na domácnosť 247,51 euro a u 3-4-členných domácností 294,06 euro, za domácnosti s 5 a viac členmi dosiahla 437,86 euro (cca o 150 euro viac ako v predchádzajúcej skupine). Pri sledovaní príjmov v prepočte na jedného člena bol ale trend úplne opačný – s rastúcou veľkosťou domácnosti sociálny príjem na člena klesal. Z priemerných 131 euro za najmenšie domácnosti, na necelých 80 euro pri domácnostiach s 3-4 členmi, až na 67,28 euro pri domácnostiach s 5 a viac členmi. Členovia najpočetnejších domácností dostávajú najmenšiu sumu sociálnych príjmov. Súvisí to pravdepodobne s nastavením systému dávok a príspevkov v hmotnej núdzi, keď sa pri základnej dávke výška nedefinuje kontinuálne s pribúdajúcim počtom členov domácnosti, ale sa rozčleňuje do dvoch úrovní rozdelených počtom detí do päť a 5+ detí (okrem počtu detí sa výška dávky líši aj podľa počtu rodičov – za jednorodičovské a dvojrodičovské rodiny). Keďže rovnaký typ rodičovskej domácnosti dostane rovnakú sumu základnej dávky, ak má 5 alebo 8 detí, na jedného člena početnosťou vyšších domácností vychádza v prepočte menšia suma; ďalšie príspevky, aj keď majú univerzálny charakter, tento základný deficit nedokážu vyrovnať.

Štruktúra sociálnych príjmov bola za rôzne početné domácnosti odlišná: u 1-2-členných domácností prevažovali v sociálnych príjmoch dôchodky (viac ako 106 euro oproti 27 a 46 euro za ostatné dve skupiny), u početnejších domácností to boli dávky v hmotnej núdzi (173 a 123 euro oproti 75 euro za domácnosti s 1-2 členmi). V rámci súhrnu sociálnych príjmov bol **podiel hmotnej núdze** najnižší za 1-2-členné domácnosti, na celku sociálnych príjmov troch skupín domácností sa menil nasledovne:¹⁶ 41,3 % u 1-2-členných domácností; u 3-4-členných domácností

predstavoval 53,3 %, pri 5+ členných domácnostiach sa znížil tesne pod jednu polovicu celku sociálnych príjmov – na 49,6 %. Čo sa týka zastúpenia **rodinných dávok** na celku sociálnych príjmov, tie s počtom členov kontinuálne rástli. Zatiaľ čo za domácnosti s 1-2 členmi sa rodinné dávky nevyskytovali vôbec, pri 3-4-členných domácnostiach tvorili rodinné dávky 33,5 % celku sociálnych príjmov a za skupinu domácností s 5+ členmi 35,4 %. V súhrne bol za všetky tri veľkostné skupiny domácností podiel dávok a príspevkov v hmotnej núdzi vyšší než podiel rodinných dávok (41,3 % ku 0 rodinných dávok v prípade najmenších domácností; 53,3 % ku 33,5 % v prípade strednej skupiny; a 49,6 % ku 35,4 % za skupinu najpočetnejších domácností).

Triedenie veľkosti domácnosti verzus sumy **ostatných príjmov** veľké rozdiely neprinesli, pokiaľ sa porovnávali celkové sumy na jednu domácnosť. Za všetky tri veľkostné skupiny vylúčených rómskych domácností sa celok ostatných príjmov pohyboval tesne nad 200 euro (od 235 euro pri 1-2-členných domácnostiach po 208 euro pri 5 a viac členných domácnostiach). Avšak priemerné sumy prepočítané na jedného člena sa s veľkosťou domácnosti znižovali omnoho dramatickejšie: zo 124 euro ostatných príjmov za 1-2-členné domácnosti, na 63 euro za 3-4-členné domácnosti a 32 euro za domácnosti s 5+ členmi. U všetkých troch skupín tvorili najvyššiu položku v rámci ostatných príjmov pracovné príjmy, menil sa však pomer pracovných príjmov z trvalého zamestnania a príjmov z náhodnej práce. U 1-2-členných domácností dominovali príjmy z nepravidelnej práce (165 euro pracovných náhodných ku 26 euro pracovných zo zamestnania na jednu takúto domácnosť; podiel na celku ostatných príjmov mali 70 % a 11 %). Zostávajúce dve početnejšie skupiny domácností vykázali vyššiu sumu pracovných príjmov zo zamestnania ako nepravidelných pracovných príjmov. Pri domácnostiach s 3-4 členmi dosiahol podiel pracovných príjmov z trvalého zamestnania 50 % a nepravidelných

pracovných 28 % celku ostatných príjmov; pri domácnostiach s 5+ členmi to bolo 47,5 % pracovných príjmov z trvalého zamestnania a 21 % z nepravideľnej práce. Údaje nasvedčujú, že v každej porovnáanej veľkostnej skupine domácností sú jednak také, ktoré majú trvalú prácu, ako aj také, ktoré usilujú o vylepšenie príjmu rôznymi náhodnými prácami.

Pri hľadaní odpovede, ktoré domácnosti si v priebehu mesiaca najviac požičali, vyšli v priemerných sumách na domácnosť na prvom mieste najpočetnejšie domácnosti. V priemere u nich **pôžička** v priebehu sledovaného mesiaca dosiahla 41 euro, nasledovali domácnosti 1-2-členné s 29,44 euro, najmenej si v priemere požičali 3-4-členné domácnosti (20,71 euro). Samozrejme, že v prepočte uvedených súm na člena domácnosti sa poradie menilo – najviac na člena domácnosti si požičali 1-2-členné domácnosti. Výpovednejším ukazovateľom je, aký podiel celkového mesačného príjmu pôžičky tvorili. Bolo to 6,3 % za domácnosti s 5+ členmi a 6,1 % u 1-2-členných domácností, za skupinu s 3-4 členmi to bolo 3,9 %. Po vylúčení sociálnych príjmov, čiže na celku ostatných príjmov sa pôžičky podieľali najviac v rámci mnohopočetných domácností (takmer 20 % ostatných príjmov), nasledovali domácnosti s 1-2 členmi, ktoré mali 12,5-percentný podiel pôžičiek na celku ostatných príjmov, a napokon domácnosti s 3-4 členmi s podielom necelých 9 % pôžičiek na iných ako sociálnych príjmoch.

- Aj na základe empirickej sondy počet členov domácnosti významne ovplyvňuje priemerný príjem domácnosti. V prepočte na domácnosť sa celková suma príjmov s rastúcim počtom členov vylúčených rómskych domácností zvyšovala, avšak v prepočte na jedného člena domácnosti suma obdržaných príjmov s rastúcou veľkosťou domácnosti klesala.

Najmenší priemerný príjem na člena domácnosti mali domácnosti s 5 a viac členmi, za ktorých to bolo menej ako 100 euro. S rastúcim počtom členov domácnosti sa mení aj vzájomný pomer sociálnych a ostatných príjmov – v prospech sociálnych.

- Rovnaké pravidlo – nárast sumy príjmov s rastúcim počtom členov v prepočte na domácnosť a pokles sumy v prepočte na člena – platí aj za sociálne príjmy. Členovia najpočetnejších rodín tak dostávajú „na hlavu“ najmenej sociálnych príjmov.
- Zistený nižší podiel rodinných dávok na celku sociálnych príjmov v porovnaní s podielom dávok a príspevkov v hmotnej núdzi nepotvrďuje tvrdenia „o urobení si z rodenia detí zárobkovej činnosti“, ktoré sa v slovenskej verejnej diskusii pravidelne opakujú.¹⁷ Čím viac detí má domácnosť, tým menej dostáva sociálnych príjmov na jedného člena, navyše väčšinu dostávajú pre zlú ekonomickú situáciu, v akej sa domácnosť nachádza, nie vo forme rodinných dávok. Mnohopočetné rodiny majú v prepočte na jedného člena menej súm rodinných dávok i dávok v hmotnej núdzi, v percentuálnom vyjadrení dostávajú v rámci sociálnych príjmov menší objem dávok v hmotnej núdzi a iba o málo viac rodinných dávok.
- Potvrdilo sa tiež, že aj viacpočetné rodiny usilujú o pracovný príjem, hoci k nim prichádza v obmedzenom rozsahu. Prítom v priemernom vyjadrení vyššiu sumu do týchto domácností prináša pracovný príjem z trvalého zamestnania ako z náhodnej práce. Výška príjmov z pracovnej činnosti je ale v priemere za celú skúmanú vzorku domácností pomerne malá.¹⁸
- Najviac sa v priebehu sledovaného mesiaca uchýlili k pôžičkám domácnosti s 5+ členmi, a potom

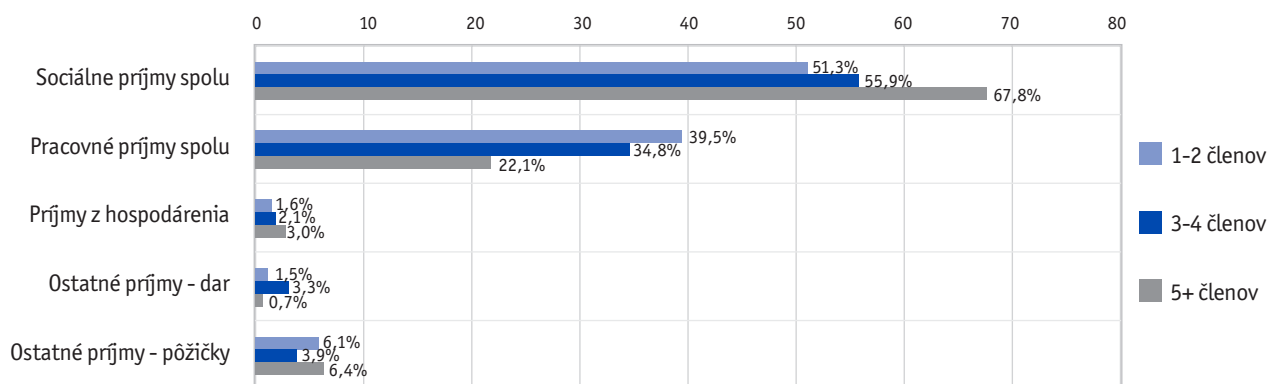
17 Z posledných verejných vyjadrení spomeňme napríklad list dvoch učiteliek z Východného Slovenska (<http://janmacek.blog.sme.sk/c/301577/Otvoreny-list-uciteliek-z-vychodneho-Slovenska.html>), ako aj Odpoveď ministra školstva na ich otvorený list, ktorá podobné vyjadrenie reprodukuje a pripúšťa (<http://www.minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=10632>). Odpoveď ministra následne reprodukovali *Slovenské národné noviny*, ktoré uvádzajú: „Minister Čaplovič uznal aj výčitku pedagogiek o doterajšej zlej sociálnej praxi, keď si niektorí občania z rodenia detí urobili zárobkovú činnosť. O ich výchovu sa už nestarajú: „Zabúda sa, že slušnosť v škole, v školskom zariadení, plnenie povinnej školskej dochádzky je zrkadlom rodiny a za neplnenie týchto všeľudských povinností, musí nasledovať aj trest v oblasti pozastavenia rodinných prídavkov, či sociálnej podpory“, uzatvára minister svoju odpoveď na sociálnej sieti.“ (E. Semanco: *Úprimná výpoveď o tvrdej školskej realite zaučinkovala*. Slovenské národné noviny, utorok, 21. august 2012; dostupné na: <http://www.snn.sk/index.php/slovensko/829-uprimna-vypoved-o-tvrdej-skolskej-realite-zaucinkovala>).

18 K výške zárobkov za jednotlivé druhy pracovnej aktivity pozri kapitolu 2.7.

domácnosti s 1-2 členmi. Príjem v priebehu mesiaca nepostačoval na pokrytie potrieb práve u týchto dvoch skupín vylúčených domácností; dosiahnutá výška príjmu najlepšie zodpovedala za domácnosti

s 3-4 členmi, aj v rámci nich sa ale objavila časť, ktorá musela siahnuť k tejto stratégii zabezpečenia života členov domácnosti (hoci k pôžičkám sa môže siahnuť aj z iných dôvodov).

Graf 7
Porovnanie štruktúry príjmov domácností podľa počtu členov (v %)

Tabuľka 6
Prehľad čistých príjmov domácností MRK podľa počtu členov domácnosti (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa počtu členov		
			1-2 (9)	3-4 (28)	5+ členov (63)
Príjmy spolu		597,60	482,52	526,03	645,85
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	247,51	294,06	437,86
	Ostatné príjmy spolu	217,14	235,01	231,97	207,99
Príjmy spolu		597,60	482,52	526,03	645,85
	Sociálne príjmy spolu	380,46	247,51	294,06	437,86
	Pracovné príjmy spolu	158,52	190,46	182,74	143,19
v tom:	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	7,78	11,29	19,56
	Ostatné príjmy - dar	8,15	7,33	17,23	4,22
	Ostatné príjmy - pôžičky	34,29	29,44	20,71	41,02
Sociálne príjmy spolu		380,46	247,51	294,06	437,86
	Dôchodky	46,42	106,89	27,50	46,19
	Rodinné dávky	99,66	0,00	77,35	123,81
v tom:	Nemocenské a ZP	4,18	0,00	2,96	5,32
	Hmotná núdza	150,33	75,29	122,79	173,29
	Nezamestnanosť	0,60	0,00	0,00	0,95
	Nerozlišené	79,28	65,33	63,46	88,30
Ostatné príjmy spolu		217,14	235,01	231,97	207,99
	Príjem z trvalého zamestnania	97,27	26,00	116,96	98,70
	Príjem z nepravidelnej práce	61,25	164,46	65,78	44,49
v tom:	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	7,78	11,29	19,56
	Dar finančný alebo naturálny	8,15	7,33	17,23	4,22
	Pôžičky	34,29	29,44	20,71	41,02

Tabuľka 7
Prehľad čistých príjmov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa počtu členov domácnosti (v euro)

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa počtu členov		
			1-2 (17)	3-4 (103)	5+ členov (410)
Príjmy spolu		112,75	255,45	143,00	99,24
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	131,03	79,94	67,28
	Ostatné príjmy spolu	40,97	124,42	63,06	31,96
Príjmy spolu		112,75	255,45	143,00	99,24
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	131,03	79,94	67,28
	Pracovné príjmy spolu	29,91	100,83	49,68	22,00
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	4,12	3,07	3,01
	Ostatné príjmy - dar	1,54	3,88	4,68	0,65
	Ostatné príjmy - pôžičky	6,47	15,59	5,63	6,30
Sociálne príjmy spolu		71,79	131,03	79,94	67,28
v tom:	Dôchodky	8,76	56,59	7,48	7,10
	Rodinné dávky	18,80	0,00	21,03	19,02
	Nemocenské a ZP	0,79	0,00	0,81	0,82
	Hmotná núdza	28,36	39,86	33,38	26,63
	Nezamestnanosť	0,11	0,00	0,00	0,15
	Nerozlíšené	14,96	34,59	17,25	13,57
Ostatné príjmy spolu		40,97	124,42	63,06	31,96
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	18,35	13,76	31,80	15,17
	Príjem z nepravidelnej práce	11,56	87,07	17,88	6,84
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	4,12	3,07	3,01
	Dar finančný alebo naturálny	1,54	3,88	4,68	0,65
	Pôžičky	6,47	15,59	5,63	6,30

Tabuľka 8
Podiel jednotlivých druhov príjmov na celkovom príjme domácností MRK podľa počtu členov domácnosti (v %)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa počtu členov		
			1-2 (9)	3-4 (28)	5+ členov (63)
Príjmy spolu		597,60	482,52	526,03	645,85
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	247,51	294,06	437,86
	Ostatné príjmy spolu	217,14	235,01	231,97	207,99
Príjmy spolu		597,60	482,52	526,03	645,85
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	247,51	294,06	437,86
	Pracovné príjmy spolu	158,52	190,46	182,74	143,19
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	7,78	11,29	19,56
	Ostatné príjmy - dar	8,15	7,33	17,23	4,22
	Ostatné príjmy - pôžičky	34,29	29,44	20,71	41,02
Sociálne príjmy spolu		380,46	247,51	294,06	437,86
v tom:	Dôchodky	46,42	106,89	27,50	46,19
	Rodinné dávky	99,66	0,00	77,35	123,81
	Nemocenské a ZP	4,18	0,00	2,96	5,32
	Hmotná núdza	150,33	75,29	122,79	173,29
	Nezamestnanosť	0,60	0,00	0,00	0,95
	Nerozlíšené	79,28	65,33	63,46	88,30

Ostatné príjmy spolu		217,14	235,01	231,97	207,99
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	97,27	26,00	116,96	98,70
	Príjem z nepravidelnej práce	61,25	164,46	65,78	44,49
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	7,78	11,29	19,56
	Dar finančný alebo naturálny	8,15	7,33	17,23	4,22
	Pôžičky	34,29	29,44	20,71	41,02

2.4. Príjmy podľa maloletých detí

Ako sa uvádza v úvode tejto časti, porovnávanie príjmov (ale aj výdavkov a spotreby vybraných potravín) sa realizovalo aj podľa prítomnosti detí v domácnosti. Používali sa tri rôzne vymedzenia dieťaťa – maloleté deti (pred školskou dochádzkou), študujúce deti (navštevujúce školu od ZŠ po VŠ) a závislé deti (maloleté a študujúce deti spolu). Čo s výškou príjmov a ich zložením robí prítomnosť maloletého dieťaťa v rodine ukazujú tabuľky 9 až 11.

Prítomnosť maloletého dieťaťa v domácnosti (aspoň jedného – bez ohľadu na ich počet) vytvorila medzi porovnávanými dvomi skupinami domácností rozdiel **v celkovom príjme** na úrovni približne 100 euro. Priemerný súhrnný príjem na domácnosť za skupinu bez maloletého dieťaťa vyšiel 646,98 euro; za domácnosti, kde žilo aspoň jedno maloleté dieťa, celkový príjem dosiahol 552,02 euro. V prepočte na člena sa s prítomnosťou maloletého dieťaťa suma finančných prostriedkov znižovala: zo 142,45 euro pri domácnostiach bez takéhoto dieťaťa na 92 euro s 1+ maloletým dieťaťom.

Čo sa s maloletým dieťaťom v domácnosti menilo radikálne, to bol **vzájomný pomer medzi sociálnymi a ostatnými príjmami**. Kým za domácnosti bez maloletého dieťaťa bol pomer sociálnych a ostatných príjmov približne vyrovnaný (342,69 euro ku 304,28 euro; v percentách 53 % ku 47 %), za domácnosti s maloletým dieťaťom sa dramaticky znížil objem tzv. ostatných príjmov. Sociálne príjmy u nich dosiahli v priemere 415,32 euro na domácnosť a ostatné príjmy 136,70 euro na domácnosť; v percentuálnom vyjadrení bol pomer takýchto príjmov 75,2 % sociálnych ku 24,8 % ostatných príjmov.

Ešte výraznejšie sa rozdiel medzi domácnosťami s maloletým dieťaťom a bez maloletého dieťaťa prejavil

pri porovnávaní **súhrnných pracovných príjmov**. Ich objem za skupinu domácností bez maloletých detí dosiahol 239,47 euro na domácnosť, priemer za skupinu s maloletým dieťaťom bol len 83,79 euro celkových pracovných príjmov. V prepočte na jedného člena bol rozdiel medzi porovnávanými skupinami 52,73 euro ku 13,97 euro u domácností s maloletým dieťaťom. Priemerný podiel súhrnu pracovných príjmov na celkovom príjme domácnosti bol tiež nižší za skupinu bez maloletého dieťaťa. Kým za skupinu domácností s maloletým dieťaťom tvoril 37 %, pri domácnostiach s maloletým dieťaťom klesol o viac ako polovicu – na 15,2 %. Na takomto vysokom rozdiel sa okrem zvýšenia rodinných dávok s veľkou pravdepodobnosťou podieľa aj strata pracovných príjmov súvisiaca s rodičovstvom.

Porovnávané skupiny na základe prítomnosti maloletého dieťaťa prejavili vo vzťahu k **sociálnym príjmom** nie len približne štvrtinový rozdiel v ich celkovej výške (suma sociálnych príjmov na domácnosť bola u skupiny bez maloletých detí 343 euro a u skupiny bez maloletého dieťaťa 415 euro) a rozdiel na úrovni len okolo 5 euro v prepočte na hlavu (75,46 euro sociálnych príjmov za skupinu domácností bez maloletých detí a 69,22 euro za skupinu s maloletým dieťaťom). Kde sa ale zaznamenala obrovská diferencia, to bola výška a vzájomný pomer **rodinných dávok a dávok a príspevkov v hmotnej núdzi**.

V priemere na jednu domácnosť bez maloletých detí vychádzalo necelých 35 euro rodinných dávok, u domácností minimálne s jedným maloletým dieťaťom to bolo v priemere takmer 156 euro na domácnosť (prepočet na jedného člena vygeneroval sumy 7,62 euro ku 26,62 euro). Na druhej strane dávky v hmotnej núdzi boli vyššie za domácnosti bez maloletých detí: 168,86 euro oproti 133,23 euro na domácnosť (a 37,18 oproti 22,20 na člena domácnosti). Podiel rodinných dávok a hmotnej núdze na celku sociálnych príjmov¹⁹ vyšiel potom medzi porovnávanými skupinami domácností výrazne odlišný.

Kým za domácnosti bez maloletých detí získali rodinné dávky iba 14,1 % a dávky v hmotnej núdzi 68,9 %, priemer za skupinu s 1 a viac maloletými deťmi bol 45,2 % rodinných dávok a 37,7 % dávok v hmotnej núdzi.

Tu treba zároveň podčiarknuť skutočnosť, že zastúpenie týchto dvoch štátnych dávok bolo za obidve skupiny zistené úplne totožné – rodinné dávky a dávky v hmotnej núdzi tvorili spolu 83 % celkových sociálnych príjmov, len ich skladba bola z hľadiska vzájomného podielu odlišná. Vo vzťahu k štátnemu rozpočtu, keďže ide v obidvoch prípadoch o štátne, nie poisťné dávky, je ale situácia rovnaká (a približne rovnaké sú aj sumy za súčet rodinných dávok a dávok v hmotnej núdzi na jedného člena). Na základe sociálnych príjmov sa menil len vzájomný pomer týchto dvoch typov dávok, objem štátnych dávok na hlavu zostáva rovnaký (len sa vyplácajú buď z rozpočtovej položky štátnych rodinných dávok alebo z rozpočtu pre dávky v hmotnej núdzi).²⁰

Na ostatné dávky a príspevky v rámci sociálnych príjmov potom zostávalo u obidvoch porovnávaných skupín iba 17 % sociálnych príjmov, z čoho väčšinu tvorili u obidvoch súborov dôchodky (v približne rovnakom zastúpení). Nemocenské dávky a dávky v nezamestnanosti sa v skúmanom špecificky vymedzenom súbore takmer nevyskytovali – bez ohľadu na prítomnosť či neprítomnosť maloletých detí v domácnosti.

V štruktúre **ostatných príjmov** (iných než sociálnych) sa okrem vyššie popísaných rozdielov v pracovných príjmoch (viac pracovných príjmov za domácnosti bez maloletých detí) prejavili diferencie aj za zostávajúce druhy týchto príjmov. Domácnosti bez maloletého dieťaťa dostali v priemere väčšiu sumu ako dar (cca 12 euro oproti 5 euro) a viac si aj požičali v priebehu mesiaca (cca 43 ku 27 euro), menej príjmov mali len za príjmy z hospodárenia a majetku (cca 10 euro verzus 20 euro). Pôžičky v priebehu mesiaca tvorili na jedného

člena domácnosti bez maloletých detí vyše 9 euro a za domácnosti s maloletým dieťaťom necelých 5 euro. Domácnosti s maloletými deťmi si museli v priebehu mesiaca požičať väčší podiel na celkovom príjme ako druhá skupina.

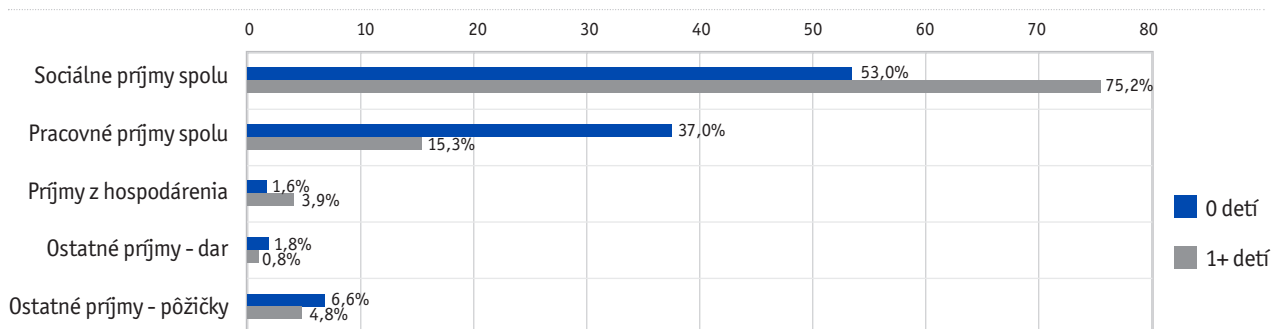
- Maloleté dieťa v domácnosti znamená menší celkový príjem, ale hlavne výrazne nižší pracovný príjem. Údaje tak potvrdili všeobecnú zákonitosť známú z prieskumov životnej situácie rodín s maloletým dieťaťom, resp. mladých rodín.²¹ Narodenie dieťaťa a odchod jedného z rodičov z trhu práce vedie k väčšiemu ohrozeniu finančného rozpočtu rodiny. To, že uvedená zákonitosť sa prejavila aj v skúmanom prostredí vylúčených rómskych osídlení môže signalizovať či ukazovať na zastúpenie aj v tomto prostredí takých rodín, u ktorých rodičovstvo znamená prerušenie pracovnej aktivity. Uvedené zistenie by bolo v rozpore so stereotypnou predstavou, že v tomto prostredí sa odchádza na rodičovskú dovolenku výlučne z domácnosti, nie z trhu práce.
- Z hľadiska objemu štátnych dávok bez ohľadu na typ na celku sociálnych príjmov, ten zostáva u domácností s maloletým dieťaťom i bez neho rovnaký, jediný rozdiel je, že k domácnostiam s maloletým dieťaťom prichádzajú vo väčšom objeme vo forme rodinných dávok a k domácnostiam bez maloletých detí prevažujú objemovo dávky v hmotnej núdzi. Zmenou statusu domácnosti súvisiaceho s prítomnosťou maloletého dieťaťa sa podiel štátnych dávok v súhrne nemení, iba ich rozloženie.
- Celkovo domácnosti s maloletým dieťaťom získajú na domácnosť o tretinu viac sociálnych dávok, pracovné príjmy sa im však znižujú až na jednu štvrtinu. Čo sa teda najvýraznejšie zhoršuje za domácnosti s maloletým dieťaťom, to je výrazné mínus na strane pracovných príjmov.

19 V prepočítaní za domácnosti, ktoré rozlíšili jednotlivé druhy sociálnych príjmov (n = 83).

20 Prispieva k tomu pravdepodobne aj vzájomné previazanie týchto dvoch dávok pri definovaní jednotlivých nárokov – započítavané časti niektorých rodinných dávok do vymedzovania nároku na dávky v hmotnej núdzi a podobne.

21 Pozri viaceré štúdie a záverečné správy Inštitútu pre výskum práce a rodiny: .

http://www.sspr.gov.sk/IVPR/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=11&lang=sk.

Graf 8
Porovnanie štruktúry príjmov domácností podľa maloletých detí (v %)

Tabuľka 9
Prehľad čistých príjmov domácností MRK podľa maloletých detí (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa maloletých detí	
			0 detí (48)	1+ detí (52)
Príjmy spolu		597,60	646,98	552,02
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	342,69	415,32
	Ostatné príjmy spolu	217,14	304,28	136,70
Príjmy spolu		597,60	646,98	552,02
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	342,69	415,32
	Pracovné príjmy spolu	158,52	239,47	83,79
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	10,42	21,51
	Ostatné príjmy - dar	8,15	11,90	4,68
	Ostatné príjmy - pôžičky	34,29	42,50	26,71
Sociálne príjmy spolu		380,46	342,69	415,32
v tom:	Dôchodky	46,42	39,63	52,69
	Rodinné dávky	99,66	34,61	159,70
	Nemocenské a ZP	4,18	1,77	6,40
	Hmotná núdza	150,33	168,86	133,23
	Nezamestnanosť	0,60	0,00	1,15
	Nerozlíšené	79,28	97,83	62,15
Ostatné príjmy spolu		217,14	304,28	136,70
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	97,27	154,04	44,87
	Príjem z nepravidelnej práce	61,25	85,43	38,93
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	10,42	21,51
	Dar finančný alebo naturálny	8,15	11,90	4,68
	Pôžičky	34,29	42,50	26,71

Tabuľka 10
Prehľad čistých príjmov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa maloletých detí (v euro)

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa maloletých detí	
			0 detí (218)	1+ detí (312)
Príjmy spolu		112,75	142,45	92,00
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	75,46	69,22
	Ostatné príjmy spolu	40,97	67,00	22,78

Príjmy spolu		112,75	142,45	92,00
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	75,46	69,22
	Pracovné príjmy spolu	29,91	52,73	13,97
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	2,29	3,58
	Ostatné príjmy - dar	1,54	2,62	0,78
	Ostatné príjmy - pôžičky	6,47	9,36	4,45
Sociálne príjmy spolu		71,79	75,46	69,22
v tom:	Dôchodky	8,76	8,72	8,78
	Rodinné dávky	18,80	7,62	26,62
	Nemocenské a ZP	0,79	0,39	1,07
	Hmotná núdza	28,36	37,18	22,20
	Nezamestnanosť	0,11	0,00	0,19
	Nerozlíšené	14,96	21,54	10,36
Ostatné príjmy spolu		40,97	67,00	22,78
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	18,35	33,92	7,48
	Príjem z nepravideľnej práce	11,56	18,81	6,49
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	2,29	3,58
	Dar finančný alebo naturálny	1,54	2,62	0,78
	Pôžičky	6,47	9,36	4,45

Tabuľka 11

Podiel jednotlivých druhov príjmov na celkovom príjme domácností MRK podľa maloletých detí (v %)

% na celku danej skupiny príjmov	Spolu	- z toho podľa maloletých detí		
		0 detí	1+ detí	
Príjmy spolu	100,0	100,0	100,0	
v tom:	Sociálne príjmy spolu	63,7%	53,0%	75,2%
	Ostatné príjmy spolu	36,3%	47,0%	24,8%
Príjmy spolu	100,0	100,0	100,0	
v tom:	Sociálne príjmy spolu	63,7%	53,0%	75,2%
	Pracovné príjmy spolu	26,5%	37,0%	15,3%
	Príjem z hospodárenia a majetku	2,7%	1,6%	3,9%
	Ostatné príjmy - dar	1,4%	1,8%	0,8%
	Ostatné príjmy - pôžičky	5,7%	6,6%	4,8%
Sociálne príjmy spolu	100,0	100,0	100,0	
v tom:	Dôchodky	12,2%	11,6%	12,7%
	Rodinné dávky	26,2%	10,1%	38,5%
	Nemocenské a ZP	1,1%	0,5%	1,5%
	Hmotná núdza	39,5%	49,3%	32,1%
	Nezamestnanosť	0,2%	0,0%	0,3%
	Nerozlíšené	20,8%	28,5%	14,9%
Ostatné príjmy spolu	100,0	100,0	100,0	
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	44,8%	50,6%	32,8%
	Príjem z nepravideľnej práce	28,1%	28,1%	28,6%
	Príjem z hospodárenia a majetku	7,5%	3,4%	15,7%
	Dar finančný alebo naturálny	3,8%	3,9%	3,4%
	Pôžičky	15,8%	14,0%	19,5%

2.5. Príjmy podľa študujúcich detí

Štujúce dieťa sa pre potreby výskumu vymedzilo ako dieťa navštevujúce nejaký typ školy, a to od základnej školy až po vysokoškolské štúdium. Rozdiely v celkových sumách príjmov i v percentuálnych podieloch za skupinu bez štujúceho dieťaťa a aspoň s jedným štujúcim dieťaťom uvádzajú tabuľky 12 až 14.

Kým porovnanie podľa prítomnosti maloletých detí pred školskou dochádzkou ukázalo, že s prítomnosťou takéhoto dieťaťa v domácnosti sa jej celkový príjem výraznejšie znižoval (domácnosti s jedným a viac maloletými deťmi vykázali nižší celkový príjem ako skupina domácností bez maloletého dieťaťa v prepočte na celú domácnosť i na hlavu), pri štujúcich deťom bol výsledok porovnania iný. Skupina domácností s 1+ štujúcimi deťmi mala **celkový príjem** na domácnosť vyšší oproti domácnostiam bez štujúceho dieťaťa v priemere cca o 90 euro (632,50 euro verus 520,90 euro), táto suma prepočítaná na jedného člena domácnosti však v konečnom dôsledku znamenala pre ne nižšiu sumu. U domácností bez štujúceho dieťaťa vychádzal priemerný príjem na člena 146,71 euro, priemer na člena domácnosti so štujúcim dieťaťom klesol iba na 103,86 euro.

Priemerné zvýšenie celkového príjmu na domácnosť za skupinu so štujúcim dieťaťom išlo na vrub mierneho nárastu tak **sociálnych, ako aj ostatných príjmov**. Tieto zvýšené sumy dvoch základných druhov príjmov ale po prepočítaní na člena domácnosti (v dôsledku vyššieho počtu detí v týchto domácnostiach) znamenali nižšie výsledné finančné obnosy. Štujúce dieťa alebo deti v domácnosti príjem na hlavu znižujú, napriek tomu, že celkový objem finančných prostriedkov v domácnosti je vyšší. Podiel sociálnych a ostatných príjmov bol za porovnávané skupiny takmer úplne rovnaký (63 % sociálnych ku 37 % ostatných príjmov za skupinu bez

štujúceho dieťaťa a 64 % ku 36 % za skupinu so štujúcim dieťaťom). Prítomnosť štujúceho dieťaťa nemenila v priemere vzájomný pomer dvoch základných druhov príjmov – sociálnych a ostatných.

Pri komparácii celkovej sumy **pracovných príjmov** tieto boli cca o 30 euro vyššie za skupinu domácností so štujúcim dieťaťom (168,11 euro oproti 137,17 euro), takýto rozdiel v pracovných príjmoch ale nestačil „dorovnať“ príjem v prepočte na člena domácnosti. Priemerný súhrnný pracovný príjem na jedného člena bol totiž za domácnosti bez štujúceho dieťaťa 38,66 euro a za domácnosti s takýmto dieťaťom len 27,62 euro.

Domácnosti so štujúcim dieťaťom mali väčší pracovný príjem z trvalého zamestnania, druhá porovnávaná skupina sumami prevyšovala v prípade príjmu z nepravidelnej práce (50 euro príjmov z trvalého zamestnania u domácností bez štujúceho dieťaťa ku 118 euro za skupinu so štujúcim dieťaťom; 87 euro príjmov z nepravidelnej práce u domácností bez štujúceho dieťaťa ku 50 euro za skupinu domácností so štujúcim dieťaťom). V relatívnom vyjadrení sa súhrnný podiel pracovných príjmov na celkovom príjme uchoval rovnaký – nad 26 %.

Čo sa týka **sociálnych príjmov**, pri nich sa medzi dvomi porovnávanými skupinami prejavil väčší rozdiel. Domácnosti bez štujúceho dieťaťa dostávajú mesačne v priemere vyššiu sumu rodinných dávok (118,32 euro oproti 91,27 euro na domácnosť; v prepočte na člena to vychádzalo 29 euro oproti 25,92 euro na hlavu). Viac rodinných dávok u domácností bez štujúcich detí môže byť dôsledok toho, že táto skupina je okrem domácností bez detí (dôchodcovských²² a iných) naplnená prevažne domácnosťami, v ktorých sú len maloleté deti (tie okrem prídavku na dieťa poberajú aj rodičovský príspevok). Podiel **rodinných dávok** na celku sociálnych príjmov²³ bol za domácnosti bez štujúceho dieťaťa

22 Za skupinu domácností bez štujúcich detí vychádzala totiž podstatne vyššia suma dôchodkov: 66,81 euro na domácnosť oproti 37,26 euro za skupinu so štujúcim dieťaťom.

23 V prepočítaní za domácnosti, ktoré rozlíšili jednotlivé druhy sociálnych príjmov (n = 83).

41,1 % a podiel hmotnej núdze 31,9 % (spolu 73 % celku sociálnych dávok). Za skupinu domácností s 1+ študujúcim dieťaťom vychádzal podiel rodinných dávok významne nižší (29,7 %) a za **dávky v hmotnej núdzi** zasa vyšší (57,5 %). Spoločné zastúpenie týchto dvoch štátnych dávok prekročilo u domácností so študujúcim dieťaťom 87,2 % celku sociálnych príjmov, čo je o 14 % viac ako za domácnosti bez študujúceho dieťaťa. Opäť to nasvedčuje, že v skupine bez študujúcich detí sú viac zastúpené dôchodcovia (nemocenské a nezamestnanecké dávky sa totiž vyskytli iba ojedinele).

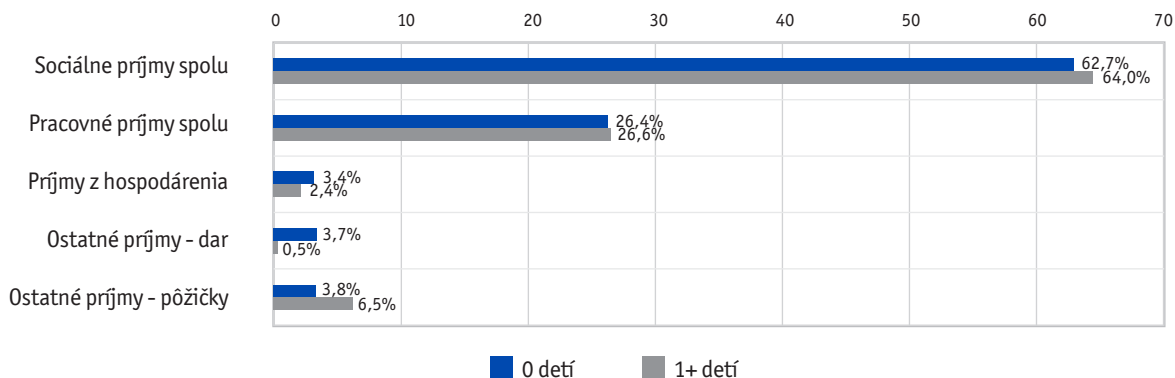
V skladbe **ostatných príjmov** vychádzala v prepočte na domácnosť vyššia suma pracovných príjmov za domácnosti so študujúcimi deťmi. Ako vyšlo porovnanie súm za zostávajúce druhy iných než sociálnych príjmov? Domácnosti bez študujúceho dieťaťa získali mierne väčší finančný obnos z hospodárenia a majetku (17,89 euro oproti 15,42 euro), podstatne viac financií dostali darom (19,47 euro oproti 3,06 euro), domácnosti so študujúcim dieťaťom si zasa v priebehu mesiaca väčšiu sumu požičali (40,90 euro na domácnosť so študujúcim dieťaťom oproti 19,58 euro za domácnosť bez študujúceho dieťaťa). Mesačné pôžičky vyjadrené ako podiel z celkového príjmu boli 2-krát vyššie za domácnosti so študujúcim dieťaťom v porovnaní

s druhou skupinou. Kým z celkového mesačného príjmu skupiny domácností s 1+ študujúcimi deťmi tvorili pôžičky 6,5 %, za skúmané domácnosti bez študujúceho dieťaťa len 3,8 %.

- Vylúčené rómske domácnosti so študujúcimi deťmi vykázali v priemere vyššie celkové príjmy na domácnosť, na jedného člena domácnosti ale majú reálne menej financií. Podľa základných druhov príjmov majú objemovo viac pracovných i sociálnych príjmov, no v prepočítaní na člena im vychádza menej jedných aj druhých príjmov.
- Prítomnosť študujúcich detí akoby zvyšovala objem pracovných príjmov z trvalého zamestnania i celkových pracovných príjmov. Vyšší výsledok z pracovnej aktivity sa ale stráca pri jeho prepočítaní na jedného člena domácnosti. Rovnaká alebo vyššia suma z pracovnej aktivity vychádza za domácnosti so študujúcimi deťmi pri rozdelení na člena domácnosti menšia.
- Domácnosti so študujúcim dieťaťom si v priebehu mesiaca požičali viac, ako bol priemer za skupinu domácností bez študujúcich detí. Deficit v reálnom príjme na jedného člena domácnosti si museli nahraďiť vyšším objemom požičaných financií.

Graf 9

Porovnanie štruktúry príjmov domácností podľa študujúcich detí (v %)

Tabuľka 12

Prehľad čistých príjmov domácností MRK podľa študujúcich detí (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa študujúcich detí	
			0 detí (31)	1+ detí (69)
Príjmy spolu		597,60	520,59	632,20
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	326,48	404,71
	Ostatné príjmy spolu	217,14	194,11	227,49
Príjmy spolu		597,60	520,59	632,20
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	326,48	404,71
	Pracovné príjmy spolu	158,52	137,17	168,11
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	17,89	15,42
	Ostatné príjmy - dar	8,15	19,47	3,06
	Ostatné príjmy - pôžičky	34,29	19,58	40,90
Sociálne príjmy spolu		380,46	326,48	404,71
v tom:	Dôchodky	46,42	66,81	37,26
	Rodinné dávky	99,66	118,32	91,27
	Nemocenské a ZP	4,18	8,81	2,10
	Hmotná núdza	150,33	91,97	176,55
	Nezamestnanosť	0,60	1,94	0,00
	Nerozlišené	79,28	38,65	97,53
Ostatné príjmy spolu		217,14	194,11	227,49
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	97,27	49,94	118,54
	Príjem z nepravidelnej práce	61,25	87,24	49,57
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	17,89	15,42
	Dar finančný alebo naturálny	8,15	19,47	3,06
	Pôžičky	34,29	19,58	40,90

Tabuľka 13

Prehľad čistých príjmov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa študujúcich detí (v euro)

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa študujúcich detí	
			0 detí (110)	1+ detí (420)
Príjmy spolu		112,75	146,71	103,86
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	92,01	66,49
	Ostatné príjmy spolu	40,97	54,70	37,37
Príjmy spolu		112,75	146,71	103,86
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	92,01	66,49
	Pracovné príjmy spolu	29,91	38,66	27,62
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	5,04	2,53
	Ostatné príjmy - dar	1,54	5,49	0,50
	Ostatné príjmy - pôžičky	6,47	5,52	6,72
Sociálne príjmy spolu		71,79	92,01	66,49
v tom:	Dôchodky	8,76	18,83	6,12
	Rodinné dávky	18,80	33,34	14,99
	Nemocenské a ZP	0,79	2,48	0,35
	Hmotná núdza	28,36	25,92	29,00
	Nezamestnanosť	0,11	0,55	0,00
	Nerozlišené	14,96	10,89	16,02

Ostatné príjmy spolu		40,97	54,70	37,37
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	18,35	14,07	19,47
	Príjem z nepravideľnej práce	11,56	24,58	8,14
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	5,04	2,53
	Dar finančný alebo naturálny	1,54	5,49	0,50
	Pôžičky	6,47	5,52	6,72

Tabuľka 14

Podiel jednotlivých druhov príjmov na celkovom príjme domácností MRK podľa študujúcich detí (v %)

% na celku danej skupiny príjmov		Spolu	- z toho podľa študujúcich detí	
			0 detí	1+ detí
Príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Sociálne príjmy spolu	63,7%	62,7%	64,0%
	Ostatné príjmy spolu	36,3%	37,3%	36,0%
Príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Sociálne príjmy spolu	63,7%	62,7%	64,0%
	Pracovné príjmy spolu	26,5%	26,4%	26,6%
	Príjem z hospodárenia a majetku	2,7%	3,4%	2,4%
	Ostatné príjmy - dar	1,4%	3,7%	0,5%
	Ostatné príjmy - pôžičky	5,7%	3,8%	6,5%
Sociálne príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Dôchodky	12,2%	20,5%	9,2%
	Rodinné dávky	26,2%	36,2%	22,6%
	Nemocenské a ZP	1,1%	2,7%	0,5%
	Hmotná núdza	39,5%	28,2%	43,6%
	Nezamestnanosť	0,2%	0,6%	0,0%
	Nerozlíšené	20,8%	11,8%	24,1%
Ostatné príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	44,8%	25,7%	52,1%
	Príjem z nepravideľnej práce	28,1%	45,0%	21,8%
	Príjem z hospodárenia a majetku	7,5%	9,2%	6,8%
	Dar finančný alebo naturálny	3,8%	10,0%	1,3%
	Pôžičky	15,8%	10,1%	18,0%

2.6. Príjmy podľa závislých detí spolu

Pozrime sa ešte, ako diferencuje príjem domácností a jeho jednotlivé zložky prítomnosť závislého dieťaťa bez rozlíšenia, t.j. bez ohľadu na to, či je maloleté alebo navštevuje školu. V skúmanom súbore marginalizovaných rómskych domácností boli totiž domácnosti len s maloletými deťmi, potom domácnosti len so študujúcimi deťmi, ale najväčšiu skupinu reprezentovali domácnosti, u ktorých sa deti rôzneho postavenia kombinovali.

Ako sa príjmy líšili na základe prítomnosti závislého dieťaťa v domácnosti uvádzajú tabuľky 15 až 17.

Porovnanie na základe prítomnosti závislého dieťaťa alebo detí vyšlo v rovnakom móde ako pri skupinách členených prítomnosťou študujúceho dieťaťa. Domácnosti so závislým dieťaťom mali vyšší celkový príjem na domácnosť, v prepočte na člena domácnosti však priemerná suma za nich vychádzala nižšia. Rozdiely v sumách ale boli celkovo

markantnejšie ako pri porovnávaní na základe študujúcich detí. Priemerná suma **celkových príjmov** na domácnosť bez závislého dieťaťa dosiahla 484,59 euro a na domácnosť s 1+ závislým dieťaťom 614,49 euro. V sumách na člena domácnosti vykázali domácnosti bez závislých detí 203,22 euro a domácnosti so závislými deťmi 107,13 euro.

Sociálne príjmy tvorili za domácnosti so závislým dieťaťom dve tretiny ich celkového príjmu (66,1 % sociálnych príjmov a 33,9 % ostatných príjmov). Pri skupine domácností bez závislých detí celkový príjem pozostával zo 43,1 % sociálnych a 56,9 % **ostatných príjmov**. Celková suma sociálnych príjmov bola v priemernom vyjadrení takmer o 200 euro za domácnosti so závislým dieťaťom vyššia (406,09 euro ku 208,97 euro za domácnosti bez závislých detí). V prepočte na jedného člena im však vychádzala, rovnako ako pri celkovom príjme, nižšia suma (70,8 euro oproti 87,63 euro u domácností bez závislých detí).

Čo sa týka súhrnu **pracovných príjmov**, tých sa objavilo na strane skupiny domácností so závislým dieťaťom menej: v celkovom vyjadrení na domácnosť (153,56 euro oproti 191,70 za skupinu bez závislých detí), ako aj na jedného člena (26,77 euro oproti 80,39 euro za skupinu bez závislých detí). Podľa druhu pracovného príjmu bolo viac financií z trvalého zamestnania v domácnostiach so závislými deťmi, za domácnosti bez závislých detí prevažovali náhodné pracovné príjmy. Domácnosti bez závislých detí dosiahli 145,78 euro pracovných príjmov z náhodnej či nepravidelnej práce ku 45,92 euro pracovných príjmov z trvalého zamestnania; domácnosti so závislými deťmi mali z nepravidelnej práce príjem na úrovni 48,62 euro a z trvalej práce 104,94 euro na domácnosť.

Pohľad do vnútornej štruktúry **sociálnych príjmov** za obidve porovnávané skupiny domácností odhalil podstatne odlišné sumy jednotlivých štátnych dávok, ako aj ich podielu na celku sociálnych príjmov.

Domácnosti so závislými deťmi majú viac rodinných dávok i dávok v hmotnej núdzi (114,55 a 161,11 euro oproti nulovému príjmu z rodinných dávok a 78,82 euro dávok v hmotnej núdzi za skupinu domácností bez závislých detí). Podiel **rodinných dávok** na celku sociálnych príjmov²⁴ bol za skupinu domácností so závislým dieťaťom 34,2 % (v prípade domácností bez závislých detí sa neobjavili žiadne rodinné dávky) a **dávok a príspevkov v hmotnej núdzi** 50,1 % (za domácnosti bez závislých detí 47,8 %). Aj pri závislých deťoch sa preukázal vyšší objem dávok v hmotnej núdzi na sociálnych príjmoch ako rodinných dávok. Celkovo štátna pomoc predstavovala v priemere vyše 84 % z celku sociálnych príjmov za domácnosti so závislým dieťaťom a 47,8 % za skupinu domácností bez závislých detí. V prepočte na jedného člena vykázali domácnosti so závislým dieťaťom v priemere necelých 20 euro rodinných dávok a vyše 28 euro dávok v hmotnej núdzi (spolu cca 48 euro štátnych dávok na člena domácnosti). Priemernú sumu za dôchodky boli v ich prípade nízke a dávky sociálneho poistenia na chorobu a nezamestnanosť zanedbateľné. V rámci celku sociálnych príjmov skupiny domácností bez detí tvorili najväčšiu čiastku dôchodky, a potom hmotná núdza.

Okrem pracovných príjmov sa ukázali rozdiely aj v iných zložkách **ostatných príjmov**. Do domácností bez závislých detí prišlo podstatne viac financií vo forme darov (36,23 euro na domácnosť oproti 3,95 euro za druhú skupinu domácností), príjem z hospodárenia a majetku bol iba mierne vyšší na strane domácností so závislými deťmi 16,42 euro ku 14,62 euro), podobne ako aj objem pôžičiek (34,5 euro ku 33,08 euro). Podiel pôžičiek na celkovom príjme bol mierne vyšší v prípade domácností bez závislého člena (6,8 %), než u domácností so závislým dieťaťom (5,6 %).

- Hoci do domácností so závislými deťmi dochádza v priemere mesačne viac financií, na jedného

člena majú v rodinnom rozpočte o polovicu menej, ako domácnosti bez závislých detí.

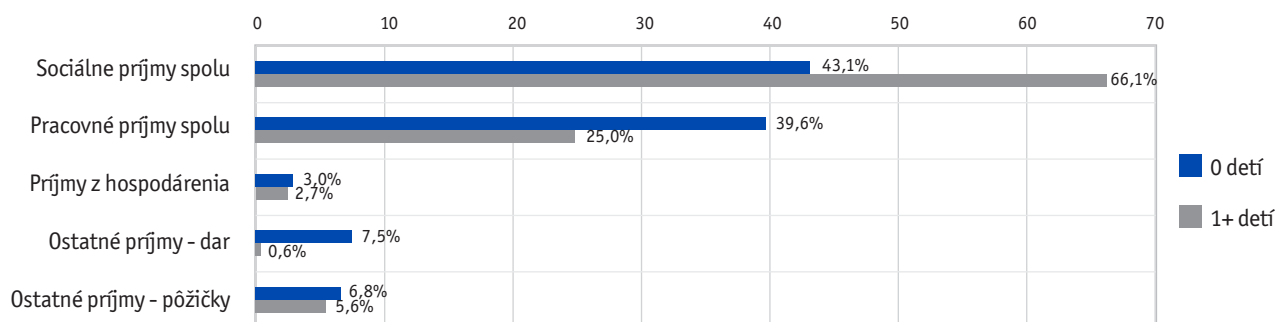
- Vo vzťahu k celku sociálnych príjmov sa preukázalo rovnaké pravidlo ako pri študujúcich deťoch. Aj keď je objemovo suma finančných prostriedkov zo sociálneho systému vyššia do domácností so závislými deťmi, v priemere na jedného člena je tu „sociálnych peňazí“ menej. Členovia väčších domácností, teda aj s väčším počtom závislých detí, dostávajú zo sociálneho systému menšiu čiastku na člena, ako je to u domácností s malým počtom členov.
- V prípade porovnávania domácností so závislými deťmi a bez nich sa dostali do

špecifického postavenia rodinné dávky – týkajú sa výlučne prvej skupiny. Poberanie rodinných dávok domácnosťami so závislými deťmi ale neodstraňuje poberanie dávok v hmotnej núdzi. V prepočítaní na člena domácnosti sú v prípade domácností so závislým dieťaťom v porovnaní s domácnosťami bez takýchto detí menšie, v celkovom vyjadrení sumy na domácnosť sa do tejto skupiny dostáva objemovo viac dávok.

- Bez pôžičiek sa nezaobišli tak domácnosti so závislými deťmi, ako aj bez závislých detí, vo vzťahu k celkovému príjmu si viac požičali domácnosti bez detí.

Graf 10

Porovnanie štruktúry príjmov domácností podľa závislých detí (v %)

Tabuľka 15

Prehľad čistých príjmov domácností MRK podľa závislých detí (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa závislých detí	
			0 detí (13)	1+ detí (87)
Príjmy spolu		597,60	484,59	614,49
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	208,97	406,09
	Ostatné príjmy spolu	217,14	275,62	208,40
Príjmy spolu		597,60	484,59	614,49
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	208,97	406,09
	Pracovné príjmy spolu	158,52	191,70	153,56
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	14,62	16,42
	Ostatné príjmy - dar	8,15	36,23	3,95
	Ostatné príjmy - pôžičky	34,29	33,08	34,47

Sociálne príjmy spolu		380,46	208,97	406,09
v tom:	Dôchodky	46,42	85,54	40,57
	Rodinné dávky	99,66	0,00	114,55
	Nemocenské a ZP	4,18	0,00	4,80
	Hmotná núdza	150,33	78,20	161,11
	Nezamestnanosť	0,60	0,00	0,69
	Nerozlíšené	79,28	45,23	84,36
Ostatné príjmy spolu		217,14	275,62	208,40
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	97,27	45,92	104,94
	Príjem z nepravidelnej práce	61,25	145,78	48,62
	Príjem z hospodárenia a majetku	16,19	14,62	16,42
	Dar finančný alebo naturálny	8,15	36,23	3,95
	Pôžičky	34,29	33,08	34,47

Tabuľka 16
Prehľad čistých príjmov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa závislých detí (v euro)

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa závislých detí	
			0 detí (31)	1+ detí (499)
Príjmy spolu		112,75	203,22	107,13
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	87,63	70,80
	Ostatné príjmy spolu	40,97	115,58	36,33
Príjmy spolu		112,75	203,22	107,13
v tom:	Sociálne príjmy spolu	71,79	87,63	70,80
	Pracovné príjmy spolu	29,91	80,39	26,77
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	6,13	2,86
	Ostatné príjmy - dar	1,54	15,19	0,69
	Ostatné príjmy - pôžičky	6,47	13,87	6,01
Sociálne príjmy spolu		71,79	87,63	70,80
v tom:	Dôchodky	8,76	35,87	7,07
	Rodinné dávky	18,80	0,00	19,97
	Nemocenské a ZP	0,79	0,00	0,84
	Hmotná núdza	28,36	32,79	28,09
	Nezamestnanosť	0,11	0,00	0,12
	Nerozlíšené	14,96	18,97	14,71
Ostatné príjmy spolu		40,97	115,58	36,33
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	18,35	19,26	18,30
	Príjem z nepravidelnej práce	11,56	61,13	8,48
	Príjem z hospodárenia a majetku	3,05	6,13	2,86
	Dar finančný alebo naturálny	1,54	15,19	0,69
	Pôžičky	6,47	13,87	6,01

Tabuľka 17
Podiel jednotlivých druhov príjmov na celkovom príjme domácností MRK podľa závislých detí (v %)

% na celku danej skupiny príjmov		Spolu	- z toho podľa závislých detí	
			0 detí	1+ detí
Príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Sociálne príjmy spolu	63,7%	43,1%	66,1%
	Ostatné príjmy spolu	36,3%	56,9%	33,9%

Príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Sociálne príjmy spolu	63,7%	43,1%	66,1%
	Pracovné príjmy spolu	26,5%	39,6%	25,0%
	Príjem z hospodárenia a majetku	2,7%	3,0%	2,7%
	Ostatné príjmy - dar	1,4%	7,5%	0,6%
	Ostatné príjmy - pôžičky	5,7%	6,8%	5,6%
Sociálne príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Dôchodky	12,2%	40,9%	10,0%
	Rodinné dávky	26,2%	0,0%	28,2%
	Nemocenské a ZP	1,1%	0,0%	1,2%
	Hmotná núdza	39,5%	37,4%	39,7%
	Nezamestnanosť	0,2%	0,0%	0,2%
	Nerozlíšené	20,8%	21,7%	20,7%
Ostatné príjmy spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Príjem z trvalého zamestnania	44,8%	16,7%	50,4%
	Príjem z nepravidelnej práce	28,1%	52,9%	23,3%
	Príjem z hospodárenia a majetku	7,5%	5,3%	7,9%
	Dar finančný alebo naturálny	3,8%	13,1%	1,9%
	Pôžičky	15,8%	12,0%	16,5%

2.7. Rozsah poberania a výšky príjmov podľa druhu a typu bývania

Použitý spôsob zberu dát o príjmoch marginalizovaných rómskych domácností umožňuje sledovať jednotlivé druhy príjmov tiež v podrobnejších prehľadoch. Tabuľka 18 uvádza, nakoľko bolo poberanie jednotlivých príjmov v skúmanom súbore domácností rozšírené, v akom intervale sa získané sumy príjmov pohybovali, ako aj porovnanie priemernej sumy príjmu za celok skúmaných domácností s priemerným príjmom za skupinu domácností s daným príjmom. Jednotlivé druhy príjmov mali rôzny rozsah poberania, nie každá domácnosť vykázala každý sledovaný druh príjmu.

Nejakú výšku **súhrnných sociálnych príjmov** mali uvedenú takmer všetky skúmané domácnosti z marginalizovaných rómskych osídlení (len 1 % neuviedlo nijaký sociálny príjem). Výška sumy celkových sociálnych príjmov, ktoré do domácností prichádzali, variovali od 22 euro do 962 euro (po vylúčení mimoriadnych sociálnych príjmov sa maximálna suma znížila na 758,20 euro). Priemerná dávka prepočítaná na celý súbor dosiahla 380,46

euro; keďže nejaký príjem malo takmer 100 % domácností, priemer za skupinu domácností s daným príjmom bol takmer totožný (384,30 euro).

Spomedzi jednotlivých druhov sociálnych príjmov poberalo najviac domácností s rozlíšenými sociálnymi príjmami rodinné dávky – spolu 71 %. Konkrétne finančné sumy sa uvádzali v rozsahu od 21,25 euro do 790 euro, po vylúčení mimoriadnych rodinných dávok (jednorazový príspevok pri narodení a príplatok k príspevku pri narodení) bol strop rodinných dávok 449 euro. Prepočet za celok domácností s uvedenou výškou rodinných dávok vychádzal necelých 100 euro na domácnosť, za podsúbor poberateľov danej dávky sa zvýšil na 140,36 euro.

Druhým najrozšírenejším príjmom boli dávky a príspevky v hmotnej núdzi: tento druh malo a uviedlo v rozlíšení 65 % skúmaných domácností. Najmenšia uvedená dávka predstavovala 46 euro na domácnosť a najvyššia 504 euro na domácnosť, čo v priemere na všetky relevantné domácnosti (s rozlíšenými sociálnymi príjmami) znamenalo 150,33 euro. Priemerná výška poberanej dávky dosiahla úroveň 231,28 euro.

Nejaký druh dôchodku poberalo a uviedlo v rozlíšení 17 % skúmaných domácností, pričom suma dôchodkov na jednu domácnosť pokrývala interval 99 euro až 494 euro. Celkový priemer dôchodkov dosiahol 46,42 euro a priemerná suma dôchodkov za domácnosti s týmto druhom sociálneho príjmu bola 273 euro. Zostávajúce dávky sa v skúmanom prostredí zachytili iba ojedinele, pre celkový obraz ich výška nie je výpovedná.

U kategórie **pracovných príjmov** sa ukázal rozdielny rozsah a výška za pracovný príjem z trvalého zamestnania a za nepravidelné pracovné príjmy. V skúmanom súbore boli domácnosti s pracovným príjmom z trvalého zamestnania zastúpené 18 %, jeho výška však bola veľmi rôzna – od 173 euro do 1 800 euro na domácnosť. Priemerná výška za všetky domácnosti dosiahla menej ako 100 euro (97,27 euro), za skupinu domácností s týmto pracovným príjmom vychádzal priemer na domácnosť 540,39 euro. V kontexte priemerného príjmu v hospodárstve SR za rok 2011, kedy čistá mesačná mzda na zamestnanca vyšla 655 euro, zistená úroveň príjmov z trvalého zamestnania v marginalizovaných osídleniach svedčí o ich veľmi nízkej hladine. Za situácie, keď súhrn všetkých príjmov zo zamestnania za vylúčenú domácnosť vychádza menší, ako priemerná suma na jedného zamestnanca, možno hovoriť v skúmanom prostredí okrem priestorovej, aj o mzdovej marginalizácii. Pracovný úväzok, ale najmä výška odmeny za prácu, ďaleko zaostávajú za slovenským zamestnaneckým priemerom.

V porovnaní s príjmami zo zamestnania malo nepravidelné pracovné príjmy podstatne viac domácností, pracovný príjem tohto typu poznalo v priebehu sledovaného mesiaca 27 % skúmaných domácností. Škála nepravidelných pracovných príjmov sa zaznamenala taktiež pomerne široká,

najmenší ich mesačný sumár predstavoval 23 euro a najvyšší 1 050 euro; kontinuálna škála však končila pri podstatne nižšej sume 450 euro (viac ako tisíceurový zárobok bol uvedený iba raz). Špecifikom nepravidelných pracovných príjmov bol spôsob ich poberania, ktorý spočíval v ich rozdelení na viacero malých finančných čiastok v priebehu mesiaca. To ukazuje na náhodné pracovné aktivity, ktoré sa objavujú iba príležitostne. V priemere na jednu domácnosť skúmaného súboru dosiahli pracovné príjmy tohto typu za celý mesiac 61,25 euro a priemer za domácnosti s takýmto príjmom bol 226,84 euro.

Príjmy z hospodárenia a majetku, za ktoré uviedlo aspoň nejaký finančný obnos 16 % domácností, sa pohybovali v podstatne nižších sumách (interval 10 až 300 euro; celkový priemer 16,19 euro; priemerná poberaná výška 101,16 euro), podobne ako finančné a naturálne dary, ktoré sa v priebehu skúmaného mesiaca vyskytli u 12 % súboru domácností (interval 10 až 150 euro; priemer na celok domácností 8,15 euro; priemer za domácnosti s týmto príjmom 67,87 euro). Domácnosti ich získavali buď jednorazovo (jedna suma za mesiac) alebo na viac krát za mesiac.

Počas mesiaca doplnilo svoj celkový príjem o novú **požičanú sumu** spolu 27 % domácností.²⁵ Aj požičané sumy boli ale pomerne rôzne, najmenšia suma pôžičiek napočítaná za celý jeden sledovaný mesiac dosiahla 20 euro a najvyššia až 1 000 euro,²⁶ no nasledujúca „najvyššia“ suma pôžičiek mala podstatne menšiu hodnotu (388 euro a išlo tiež o pôžičku na mimoriadny výdavok – na úpravu obydľia), potom až 214 euro. Prevažne si skúmané domácnosti požičiavali v sledovanom mesiaci sumy rádovo v desiatkach euro, niekedy išlo ešte o menšie čiastky. Priemer pôžičiek v prepočte na jednu skúmanú domácnosť dosiahol 34,29 euro; výška pôžičky rátaná ako priemer u tých

25 Údaj ale nevypovedá o rozsahu zadĺženia skúmaných marginalizovaných domácností, tá je podstatne vyššia (o celkovej zadĺženosti rómskych domácností z marginalizovaných osídlení pozri časť 3), len o rozsahu nových pôžičiek v rámci sledovaného mesiaca.

26 Takáto suma pôžičiek bola iba ojedinelá, išla na mimoriadny výdavok (kúpa dopravného prostriedku).

Tabuľka 18

Prehľad poberania a výšky príjmov podľa druhu (v % a v euro)

Druh príjmu za mesiac	Podiel domácností (v %):		Interval súm (v euro)	Priemer (v euro):	
	Bez príjmu ¹	S príjmom		Za celý súbor	Za skupinu s príjmom
Dôchodky	83	17	99,00 – 494,00	46,42	273,06
Rodinné dávky	29	71	21,25 – 790,00* /21,25 – 449,00/	99,66	140,36
Nemocenské dávky a ZP	96	4	60,00 – 190,00	4,18	104,50
Dávky v hmotnej núdzi	35	65	46,00 – 504,00	150,33	231,28
Dávky v nezamestnanosti	99	1	60,00	0,60	60,00
Sociálne príjmy spolu	1	99	22,00 – 962,00* /22,00 – 758,20/	380,46	384,30
Pracovný príjem z trvalého zamestnania	82	18	173,00 – 1800,00	97,27	540,39
Nepravidelné pracovné príjmy	73	27	23,00 – 1050,00* /23,00 – 450,00/	61,25	226,84
Dary finančné a naturálne	88	12	10,00 – 150,00	8,15	67,87
Príjmy z hospodárenia a majetku	84	16	10,00 – 300,00	16,19	101,16
Pôžičky	73	27	20,00 – 1000,00* /20,00 – 388,00/	34,29	127,00

Poznámky: 1) V prípade jednotlivých druhov sociálnych dávok číslo uvádza podiel domácností bez daného príjmu vrátane domácností s nerozlišeným sociálnym príjmom. *Ak sa v rámci daného druhu príjmov vyskytla ojedinele extrémna suma v dôsledku mimoriadnej príjmovej udalosti v sledovanom mesiaci, v riadku nižšie je vyznačený interval súm bez týchto mimoriadnych, extrémnych hodnôt.

domácností, čo si nejakú sumu požičali, predstavovala 127,00 euro.

Rozptyl napočítaných súm bol pomerne rozsiahly aj za celkový príjem na domácnosť, hoci popri príjmovej škále reprezentujúcej celoslovenský priemer bol podstatne užší (EU SILC, 2010). Vôbec najmenší zistený príjem bol 220 euro na domácnosť²⁷ a najvyšší 2 276 euro.²⁸ Rozloženie domácností podľa celkového príjmu (tabuľka 19) ukázalo, že takmer celá tretina skúmaných domácností mala súhrnný príjem do 400 euro vrátane (spolu 32 %); približne polovica domácností mala príjem na domácnosť do 500 euro vrátane. V kumulatívnom vyjadrení sa tri štvrtiny domácností marginalizovaných rómskych osídlení zaradili do príjmovej hranice 700 euro, len

zostávajúca štvrtina domácností mala príjem vyšší ako uvedená hranica príjmu (11 % malo príjem nad 1 000 euro).

Verejná diskusia sa často sústreďuje okolo tvrdení, že rómske rodiny poberajú bez práce sociálne príjmy na úrovni priemerného príjmu. Pohľad na zloženie súboru skúmaných rómskych domácností na základe súhrnných sociálnych príjmov takejto predstave vo veľkej miere odporuje. Absolútna väčšina domácností (63 %) mala totiž celkový sociálny príjem na domácnosť pod hranicou 400 euro vrátane, z toho u tretiny to bolo 300 euro a menej a u 13 % dokonca 200 euro a menej. Sociálny príjem nad 400 euro sa za sledovaný mesiac zaznamenal u 37 % domácností, z nich väčšia časť spadala súhrnom sociálnych príjmov do pásma medzi 401 až 600 euro a len 10 %

27 Uvádzaný príjem reprezentovala domácnosť s dvomi dospelými a jedným študujúcim dieťaťom, kde nikto nepracoval. Druhý najnižší príjem na domácnosť sa zastavil na sume 245 euro (4-členná domácnosť s dvomi študujúcimi deťmi a bez pracujúceho člena) a tretí na 270 euro (3-členná domácnosť s jedným maloletým dieťaťom bez pracujúceho člena).

28 Íšlo o domácnosť so šiestimi členmi, z ktorých 3 pracovali a mali 2 školopovinné deti. Druhý najvyšší príjem bol 1 894 euro a tretí 1 396 euro; v oboch prípadoch domácnosť mali 2 pracujúcich členov.

Tabuľka 19

Zloženie skúmaných domácností podľa príjmových pásiem (v %)

	Celkový príjem na domácnosť	Sociálny príjem na domácnosť
do 200 euro	-	13
201 – 300 euro	3	19
301 – 350 euro	15	15
351 – 400 euro	14	16
401 – 450 euro	8	7
451 – 500 euro	11	9
501 – 600 euro	13	11
601 – 700 euro	11	4
701 – 1 000 euro	14	6
1 001 a viac euro	11	-
Spolu	100,0	100,0

domácností malo viac ako 600 euro sociálnych príjmov. Medzi domácnosťami s vyšším sociálnym príjmom boli také, ktoré mali v sledovanom mesiaci vyplatený príspevok a príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa²⁹ a domácnosti s kumulovanými, viacerými starobnými dôchodkami, rozhodne nie domácnosti poberajúce štandardné sociálne dávky (dávky a príspevky v hmotnej núdzi, rodičovský príspevok a prídavky na deti).

Pre celkovú predstavu o príjmovej situácii vylúčených domácností doplníme prezentáciu príjmov o porovnanie ich priemernej výšky za jednotlivé typy marginalizovaných osídlení, ako ich určili anketári.³⁰ Ako vidieť z tabuľky 20, najvyrovnanjší stav medzi nimi vyšiel za rodinné dávky – priemer za poberateľov tejto dávky okolo 140 euro vo všetkých troch skupinách. Veľké rozdiely neboli ani vo výške dávok a príspevkov v hmotnej núdzi či v celkových sociálnych príjmoch, kde rozdiel v priemernej poberanej dávke vychádzal okolo 30 euro.

Pri pohľade na jednotlivé druhy tzv. ostatných príjmov boli rozdiely medzi domácnosťami podľa typu bývania priepastnejšie. Predovšetkým sa

podstatne odlišovala výška poberaných pracovných príjmov: za príjmy zo zamestnania, ako aj za nepravidelné pracovné príjmy boli priemerné zistené sumy najvyššie za domácností žijúce koncentrovane v rámci obce. U príjmov zo zamestnania vyšiel rozdiel väčší ako 300 euro v porovnaní so segregovanými a približne 130 euro v porovnaní so separovanými domácnosťami (692 euro oproti 364 euro za segregovaných a 515 za separovaných). Segregované domácnosti vykázali v priemere najmenšiu sumu a koncentrované najvyššiu aj za nepravidelné pracovné príjmy, hoci rozdiel pri nich nebol až taký obrovský (177 euro ku 222 euro ku 253 euro za koncentrované domácnosti). Priemerná výška obdržaných darov bola najvyššia za separovaných (o 10 až 20 euro), príjmy z hospodárenia za segregovaných (o 15 a 70 euro), pôžičky za koncentrované domácnosti v rámci obcí (takmer 170 euro v porovnaní s viac ako 100 euro za skupinu segregovaných a necelých 90 euro za skupinu separovaných). Celkový príjem domácnosti tiež plynulo narastal podľa úrovne vylúčenia: z 525,76 euro za domácnosti žijúce v segregovaných osadách, cez 566,01 euro za bývajúce separovane na okraji

29 Príspevok pri narodení dieťaťa v roku výskumu 2011 o výške 151,37 euro, ale najmä príplatok k príspevku, ktorý platný zákon vymedzil na úrovni 678,49 euro, zvýšili výrazne mesačný objem sociálnych dávok v zasiahnutých domácnostiach. Príspevok je určený na pokrytie výdavkov spojených s narodením dieťaťa.

30 Uvádzané údaje sú len orientačné, na validné komparácie medzi tromi typmi bývania rómskych domácností by bol potrebný výskumný súbor širšieho rozsahu, ako aj presnejšie vymedzenie jednotlivých typov bývania. Pri absencii niektorých príjmov v rámci skupiny domácností sa celkový počet jednotiek v rámci podsúborov redukoval na mieru, ktorá už nezodpovedala štatistickým predpokladom pre platné výsledky.

Tabuľka 20

Aritmetické priemery za jednotlivé príjmy podľa typu bývania (v euro)

Druh príjmu	Segregované (29)		Separované na okraji (38)		Koncentrované (33)	
	Za celý súbor	Za skupinu s príjmom	Za celý súbor	Za skupinu s príjmom	Za celý súbor	Za skupinu s príjmom
Dôchodky	62,14	257,43	19,71	187,25	63,36	348,50
Rodinné dávky	82,36	140,50	113,81	139,50	98,55	141,40
Nemocenské dávky a ZP	9,14	136,50	1,58	60,00	2,58	85,00
Dávky v hmotnej núdzi	135,82	218,82	190,32	249,38	117,03	214,56
Dávky v nezamestnanosti	-	-	1,58	60,00	-	-
Sociálne príjmy spolu	390,83	404,79	362,97	362,97	391,49	391,49
Pracovný príjem z trvalého zamestnania	50,24	364,25	108,39	514,88	125,79	691,83
Nepravideľné pracovné príjmy	36,55	176,67	46,79	222,27	99,59	252,81
Dary finančné a naturálne	11,93	57,67	10,99	83,50	1,54	51,00
Príjmy z hospodárenia a majetku	22,10	128,20	10,95	69,33	17,02	112,30
Pôžičky	14,10	102,25	25,92	89,55	61,67	169,58
Celkový príjem	525,76		566,01		697,10	

Poznámka: Údaje v tabuľke sú iba orientačné, pri absencii niektorých príjmov v rámci jednotlivých skupín domácností sa celkový počet jednotiek redukoval na mieru nezodpovedajúcu štatistickým predpokladom pre platné výsledky.

obcí, až na 697,10 euro za domácnosti koncentrované v rámci obce.

Hoci platnosť údajov pri komparácií jednotlivých typov bývania marginalizovaných rómskych osídlení nezodpovedá štatistickým predpokladom a neopravňuje k formulovaniu silnejších záverov, údaje predsa len naznačili pokles pracovných príjmov i menšiu sumu celkových príjmov s prehľbovaním priestorového vylúčenia.³¹

2.8. Zhrnutie príjmovej situácie

Zistená úroveň príjmov marginalizovaných rómskych domácností sa rozhodne nedá hodnotiť ako vysoká – ani pri sledovaní celkového príjmu na domácnosť a ani v prepočte na člena domácnosti. Hoci priame porovnanie s celkom domácností SR sa urobiť nedá, rámcovo priemerné sumy viacerých štandardných príjmových hraníc za SR, ako medián disponibilného

ekvivalentného príjmu na osobu a mesiac, hranica chudoby ako 60 % mediánového príjmu, priemerný príjem na člena domácnosti a mesiac, minimálna mzda alebo priemerná čistá mesačná mzda z obdobia blízkeho času zberu dát naznačujú výrazné poddimenzovanie príjmov na strane vylúčených domácností.

Tak celkový príjem, ako aj sumy za jednotlivé druhy príjmov, sa na základe zloženia domácnosti menia. Rozdiely sa prejavili podľa prítomnosti pracujúceho člena, aj podľa počtu členov a zastúpenia detí v domácnosti. Podobne ako pri všeobecných domácnostiach, výšku súhrnného príjmu domácnosti najsilnejšie ovplyvňuje prítomnosť pracujúceho v domácnosti. Pri porovnaní s úrovňou súhrnného príjmu za domácnosti bez pracujúceho sa jeho výška posúva v priemere o jednu tretinu hore.

Suma celkového príjmu na domácnosť sa mení aj s pribúdajúcim počtom členov domácnosti

31 Podrobnejšie o výške pracovných a celkových príjmov v súvislosti s typom bývania pozri správu z kvantitatívneho výskumu z roku 2010, ktorý bol súčasťou riešeného projektu (UNDP, 2012, s. 174 a 213).

a s prítomnosťou študujúcich a závislých detí – zvyšuje sa; no po prepočítaní na jedného člena majú viacčlenné domácnosti a domácnosti so študujúcim dieťaťom reálne menej finančných prostriedkov. Priemerný mesačný príjem vyjadrený na jedného člena mierne prekročil za celý súbor 100 euro, u niektorých porovnávaných skupín ale klesol pod túto hranicu, ktorá sa už viaže s extrémnou depriváciou (UNDP, 2012). Menej ako 100 euro príjmu na člena a mesiac mali domácnosti s maloletým dieťaťom, bez pracujúceho člena a domácnosti pozostávajúce z päť a viac členov.

Tie isté tri skupiny domácností presahovali celkový priemer aj pri porovnávaní sociálnych príjmov na domácnosť; výška sociálnych príjmov sa oproti priemeru mierne zvyšovala aj s prítomnosťou závislého či študujúceho dieťaťa. Opäť ale platilo, že v prepočte na jedného člena bolo v domácnostiach s deťmi sociálnych príjmov menej.

Pokiaľ ide o pracovné príjmy, ich suma bola v porovnaní s celkovým priemerom logicky vyššia za domácnosti s pracujúcim (až štvornásobne), s väčším odstupom ešte za domácnosti bez maloletých detí a domácnosti s 1-2 členmi. A väčšia suma pracovných príjmov týmto domácnostiam zostala aj po prepočítaní na jedného člena. Naopak mierne vyšší objem pracovných príjmov na domácnosť za skupinu so študujúcimi alebo závislými deťmi sa pri prepočítaní na člena v porovnaní s opozitnou skupinou odstránil – finančnú prevahu získali domácnosti bez takýchto detí. V danom prostredí nadpriemerný pracovný príjem na domácnosť sa po rozpočítaní na jedného člena vo viacpočetných domácnostiach a domácnostiach s deťmi dostane pod priemer, podobne ako u príjmov sociálnych. Deti

a členovia početnejších domácností sú aj pri rovnakej úrovni pracovných príjmov znevýhodnené v podobe menšieho objemu príjmov pripadajúcich na hlavu; sociálne príjmy pri súčasnom nastavení systému sociálnej pomoci toto znevýhodnenie nie len neodstraňujú, ale ho ešte prehlbujú – aj sociálnych príjmov majú totiž početnejšie domácnosti na jedného člena menej.

Sledovanie príjmov marginalizovaných rómskych domácností ukázalo, že pomerne veľká časť skúmaných domácností si v priebehu mesiaca doplnila svoj celkový príjem o pôžičku. Najväčší podiel na ostatných príjmoch mali pôžičky za domácnosti, kde nikto nepracoval, potom za viacčlenné domácnosti a tie, kde bolo maloleté dieťa alebo deti.

Rozdiely sa objavovali nie len v súhrnných príjmoch, ale tiež za jednotlivé druhy sociálnych a ostatných príjmov. Kým hranice vymedzujúce dolné rozpätie príjmového intervalu vyšli veľmi nízko, sumy reprezentujúce hornú hranicu neboli za jednotlivé príjmy obzvlášť vysoké. Navyše horné hranice príjmových intervalov sa týkali ojedinelých domácností, ktorým do mesačného rozpočtu priniesli takýto príjem nejaké mimoriadne okolnosti. Empirické údaje naznačili, že priemerné sumy príjmov variujú aj podľa typu bydliska domácnosti, početné naplnenie takto vymedzených podsúborov ale zásadnejšie tvrdenia neumožňuje.³²

Príjmová situácia domácností marginalizovaných rómskych osídlení sa zistila vo všeobecnosti nízka, za niektoré skupiny domácností, napríklad za domácnosti bez pracujúceho člena alebo s viacerými členmi, sa dá aj v sledovanom rovnorodom prostredí hodnotiť ako extrémne poddimenzovaná.

32 Pripomeňme, že porovnávanie príjmov medzi osídleniami za tri typy marginalizovaných prostredí nepatrilo k cieľom tohto výskumu, empirická sonda by musela pokrývať vyšší počet skúmaných jednotiek a použiť iný model výberu domácností.

3. PREHĽAD VÝDAVKOV MARGINALIZOVANÝCH DOMÁCNOSTÍ PODĽA DRUHU

Výdavky domácností žijúcich v marginalizovaných rómskych osídleniach sa zisťovali rovnakým spôsobom ako príjmy. Za každý deň sa počas jedného mesiaca (august alebo september 2011) zaznamenávala vynaložená finančná suma podľa druhu výdavku. Celkovo sa do záznamového hárku pre výdavky domácností zahrnulo 31 druhov výdavkov. Pri ich vymedzení sa vychádzalo z výdavkových položiek špecifikovaných pre zisťovanie príjmov, výdavkov a spotreby, ktoré patrí do kmeňového súboru pravidelných prieskumov Štatistického úradu SR,³³ členenie výdavkov sa ale po zohľadnení skúmaného prostredia podstatne zjednodušilo. Zvolil sa postup, v rámci ktorého sa niektoré druhy výdavkov, u ktorých sa predpokladal nízky výskyt, zlúčili do širších kategórií, priestor ale zostal na zaznamenanie všetkých typov výdavkov, len so stratou možnosti následne ich podrobnejšie rozlíšiť.³⁴

Nakoľko aj redukovaný súpis položiek nechal niektoré výdavkové komodity empiricky nepokryté alebo pokryté iba minimálne, pri spracovaní dát sa pristúpilo k ďalšej redukcii. Okrem empirického naplnenia sa zvažovala aj logická súvislosť jednotlivých položiek. Tabuľkové prezentácie sú spracované na základe výsledných 13 súhrnných druhov výdavkov (pozri tabuľky nižšie).

3.1. Celkové výdavky – sumy a podiely

Ako ukazuje tabuľka 21, celková **suma výdavkov** domácností z marginalizovaných rómskych osídlení v priebehu jedného mesiaca dosiahla v priemere

552,99 euro na domácnosť. V prepočítaní na jedného člena domácnosti to bolo 104,34 euro výdavkov. Porovnanie³⁵ s priemerom za SR (307,76 euro na člena) naznačilo približne 3-krát nižšiu sumu výdavkov v tomto špecifickom prostredí.

Z celkovej zistenej sumy výdavkov 552,99 euro na domácnosť predstavovali najväčšiu časť výdavky na **potraviny a nealkoholické nápoje**. V priemere na jednu domácnosť to vo finančnom vyjadrení bolo 210,84 euro; v prepočte na jedného člena domácnosti 40,35 euro. S takýmito sumami dosiahol priemerný podiel výdavkov na potraviny a nealkoholické nápoje až 38,8 % celku zistených výdavkov domácností žijúcich v marginalizovaných rómskych osídleniach (v priemere za SR dosahovali potraviny a nápoje 22,1 % celkových výdavkov).

Ako druhý najvyšší výdavok sa podľa sumy i percentuálneho podielu na štruktúre celkových výdavkov zaradili **výdavky na bývanie** (nájomné, voda, energie, kúrenie, atď.). Skúmané domácnosti na ne v priemere vynaložili 96,63 euro (18,23 euro na jedného člena domácnosti). Zistená suma výdavkov na bývanie tvorila z celku výdavkov 17,5 %. Výdavky na dve základné potreby, bývanie a jedlo, tak vyčerpávali spolu až 56,3 % všetkých výdavkov skúmaných rómskych domácností (priemer za SR z roku 2010 na tieto dve komodity bol 42,5 %).

Na čo minuli skúmané domácnosti tretiu najvyššiu sumu, to boli **splátky pôžičiek**. V priemere vychádzali v prepočte na domácnosť 57,87 euro a na jedného člena 10,92 euro; z celku výdavkov odčerpali splátky pôžičiek 10,5 %. Spolu pokryli uvedené tri

33 Pozri: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=40513>.

34 Ako ale ukázali empirické údaje, aj mnohé zlúčené komodity mali v skúmanej realite ojedinelý alebo žiadny výskyt. Zoznam všetkých 31 sledovaných položiek pozri v tabuľkách zaradených v kapitole 3.7.

35 Opätovne zdôrazníme a pripomeňme, že iba rámcové porovnanie, nakoľko zber dát a celková metodika zisťovania boli odlišné. Údaje uvádzané za SR sú zároveň o rok „staršie“, keďže v čase písania správy neboli celoslovenské výsledky za rok 2011 k dispozícii. Pre užívateľa však nie je problém po ich zverejnení tabuľky doplniť a porovnať s údajmi z rovnakého roku zisťovania.

najobjemnejšie výdavkové položky (potraviný a nápoje, bývanie a splátky pôžičiek) takmer presne dve tretiny všetkých vynaložených výdavkov skúmaných domácností v priebehu sledovaného mesiaca (66,8 %).

Zostávajúca tretina výdavkov odchádzala z domácností prevažne na **zabezpečenie ďalších základných potrieb** svojich členov. Priemerná domácnosť marginalizovaných rómskych osídlení vynaložila za mesiac 45,52 euro na ošatenie a obuv (8,59 na jedného člena); k objemovo vyšším nevyhnutným výdavkom sa ešte zaradili³⁶ výdavky na cestovné a dopravu (20,91 na domácnosť a 3,89 na jedného člena), opravy a zariadenie domácností (20,63 a 3,89 euro), osobná starostlivosť (19,18 a 3,62 euro), poštovné a telekomunikácie (12,39 a 2,34 euro), zdravie (9,60 a 1,81 euro) a vzdelávanie spolu s kancelárskymi potrebami (7,41 a 1,40 euro). Výdavky na vzdelávanie sa odlišovali podľa mesiaca: kým v auguste dosiahol v priemere tento typ výdavkov 3,66 euro, v septembri to bolo dvojnásobne viac – v priemere 7,02 euro na domácnosť. S rastúcim počtom školopovinných detí výdavky domácnosti na vzdelávanie narastali.³⁷

Iba zostávajúcich 8,8 % celkových výdavkov skúmané vylúčené domácnosti minuli na pokrytie tzv. vyšších alebo nadštandardných potrieb. Z toho výdavky na kultúru, reštauračné služby a ostatné výdavky tvorili spolu len 1,5 % a 7,3 % celkových príjmov domácnosti vynaložili na alkohol a tabakové výrobky (v priemere 40,40 euro na domácnosť a 7,60 euro na člena domácnosti).

Pri rámcovom porovnaní s celkovým priemerom za SR bol objem výdavkov za všetky porovnateľné komodity vyšší, za mnohé z nich až niekoľkonásobne vyšší: pri výdavkoch na bývanie alebo opravy a zariadenie to bolo 3-krát viac, na cestovné a dopravu či poštovné a telekomunikácie 8-krát viac, výdavky na zdravie

boli vyššie približne 5-násobne, na výdavky na kultúru a reštaurácie odišlo za mesiac z priemernej slovenskej domácnosti viac ako 60-krát viac v porovnaní so skúmanými rómskymi domácnosťami (37,1 euro na člena oproti 0,55 euro). Vyššie vychádzali na strane všeobecných domácností SR aj výdavky na alkohol a tabak, v priemere to bolo o výše 1,50 euro viac vo vyjadrení na člena domácnosti (tabuľka 21).

- Mesačné výdavky domácností žijúcich v marginalizovaných rómskych osídleniach sa dajú v priemere hodnotiť ako veľmi nízke. Zistená výška výdavkov na osobu dosahovala približne iba tretinu priemerných výdavkov za SR, a to aj pri porovnaní s údajmi z predchádzajúceho roku (rok 2010).
- Viac ako polovicu (nad 55 %) mesačných výdavkov skúmaných domácností tvorili výdavky na stravovanie a bývanie. Po prirátaní splátok pôžičiek (priemerne 10 % celkových mesačných výdavkov) im na ostatné druhy výdavkov zostala v priemere jedna tretina.
- Analýza odhalila, že aj táto tretina zostávajúcich výdavkov sa prevažne vynaložila na pokrytie najzákladnejších potrieb, ako je zdravie, vzdelávanie, nutné ošatenie a obuv, cestovné a poštovné, alebo ešte osobná starostlivosť. Pokryvanie tzv. „nadstavbových“ potrieb sa vo výdavkovej štruktúre v skúmanom prostredí objavovalo len v minimálnej forme. A ak sa aj takýto typ výdavkov vynaložil, išlo výlučne o prípady domácností s pracujúcim členom alebo členmi a s vyšším celkovým príjmom. Väčšina domácností marginalizovaných rómskych osídlení sa výdavkami dotýka takých komodít ako noviny a knihy, tovary a služby pre kultúru a rekreáciu, ubytovacie služby alebo stravovanie či osvieženie v reštauračných

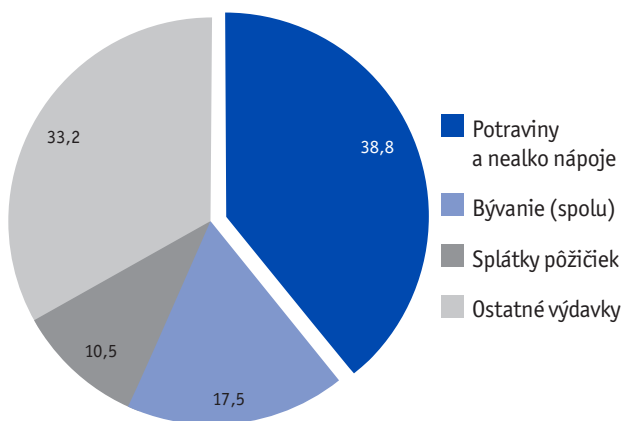
36 Uvádzané v poradí od najvyššej sumy výdavkov.

37 Líši sa aj podľa typu priestorového vylúčenia: najmenej minuli na vzdelávanie domácnosti žijúce v segregovaných sídlach (2,25 euro), potom nasledovali domácnosti obývajúce separované okraje obcí (4,70 euro), a napokon najvyššiu sumu vykazali domácnosti žijúce koncentrovane v rámci obcí (7,74 euro). Typ bývania výdavky na vzdelávanie diferencoval, najmenšie boli zistené v segregovaných osadách, hoci práve tu bolo najviac školopovinných detí.

zariadeniach iba v symbolickej podobe. Vôbec sa v skúmanom prostredí nepodarilo v rámci empirickej sondy zachytiť výdavky na organizovanú dovolenku alebo výdavky na starožitnosti a umelecké diela.

- Časť zo sledovaných druhov výdavkov je teda v prostredí marginalizovaných rómskych osídlení úplne neznáma alebo sa objavovali len v ojedinelých prípadoch, väčšina voľných financií po zaplatení bývania a zabezpečení stravovania smerovala k ostatným základným potrebám. Empirické údaje tiež naznačujú, že veľká časť domácností zo skúmaného vylúčeného prostredia je zadlžená, nakoľko splátky pôžičiek predstavovali v priebehu sledovaného mesiaca až tretí najobjemnejší výdavok.³⁸

Graf 11
Štruktúra výdavkov domácností podľa druhu (v %)

Tabuľka 21

Prehľad celkových mesačných výdavkov domácností MRK podľa druhu a v rôznom vyjadrení – porovnanie s celkom domácností SR (v euro a v %)

Výdavky		Suma na domácnosť (v euro)	Suma na 1 člena (v euro)	% z celku príjmu	Prepočet SR (euro/člen)
	spolu	552,99	104,34	100,0	307,76
	Potraviny a nealko nápoje	213,84	40,35	38,8%	68,10
	Alkohol a tabak	40,40	7,62	7,3%	9,37
	Odev a obuv	45,52	8,59	8,2%	16,39
	Bývanie (spolu)	96,63	18,23	17,5%	62,86
	Opravy a zariadenie	20,63	3,89	3,7%	12,43
	Cestovné a doprava	20,91	3,95	3,8%	22,18
v tom:	Poštovné a telekomunikácie	12,39	2,34	2,2%	16,18
	Osobná starostlivosť	19,18	3,62	3,5%	-
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	7,41	1,40	1,3%	1,14*
	Zdravie	9,60	1,81	1,7%	9,38
	Splátky pôžičiek	57,87	10,92	10,5%	-
	Reštaurácie a kultúra	2,91	0,55	0,5%	37,10
	Ostatné výdavky	5,69	1,07	1,0%	52,62**

Poznámky: Údaje za SR prepočítané podľa publikácie Príjmy, výdavky a spotreba súkromných domácností SR 2010 (ŠÚ SR 2011); údaje za rok 2011 neboli v čase spracovania správy zverejnené. Štatistika rodinných účtov používa ukazovateľ suma v euro na osobu a rok, pre potreby porovnania sa tieto sumy vydeleni počtom 12 mesiacov. Porovnanie je iba orientačné pre priblíženie rámcu jednotlivých súm, priame porovnanie nie je vzhľadom na odlišný typ zisťovania možné. *Číslo za celok SR len výdavky na vzdelávanie (bez kancelárskych potrieb). **Číslo udáva súhrnnú sumu aj za chýbajúce dve položky (všetky ostatné príjmy, vrátane osobnej starostlivosti a splátok pôžičiek).

3.2. Výdavky podľa pracujúceho člena

Ako vyplynulo z analýzy príjmov marginalizovaných rómskych domácností, ale aj z iných výskumných pokusov usilujúcich o zachytenie životných podmienok vo vylúčených rómskych sídlach, práca niektorého z členov rodiny jednoznačne zlepšuje priemerný príjem domácnosti. A ako ukazujú tabuľky 22 až 24, s prítomnosťou pracujúceho člena sa mení aj celková skladba a úroveň výdavkov.

Pri porovnaní **celkových výdavkov** na domácnosť bola úroveň výdavkov o viac ako 300 euro vyššia za skupinu domácností, kde bol aspoň jeden pracujúci člen. Súhrnný objem výdavkov za sledovaný mesiac dosahoval za skupinu domácností s pracujúcim členom alebo členmi 794,47 euro, za skupinu domácností bez pracujúceho len 484,88 euro. V prepočte na člena domácnosti sa tento obrovský rozdiel vo výdavkoch ešte prehĺbil: suma mesačných výdavkov pripadajúca na jedného člena domácností s pracujúcim vychádzala 166,46 euro³⁹ a za domácnosti, kde nebol nikto pracujúci, dosahovala 88,99 euro. Teda domácnosti bez pracujúceho si mohli dovoliť o polovicu menej výdavkov na hlavu ako domácnosti s pracujúcim členom alebo členmi.

Vyššia suma vynaložených výdavkov v priebehu sledovaného mesiaca sa prejavila za skupinu domácností s pracujúcim členom takmer pri všetkých druhoch výdavkov. Jedinou výnimkou boli **výdavky na zdravie**, kde sa vynaložená suma za obidve porovnávané skupiny vyrovnala pri prepočte na člena domácnosti; v prepočte na domácnosť došlo dokonca k miernej prevahe na strane domácností bez pracujúceho (9,82 euro verzus 8,83 euro). Napriek tomu vynaložené finančné prostriedky na zdravie v marginalizovaných rómskych osídleniach nie sú vysoké, vynaložená čiastka na jednu domácnosť približne zodpovedá sume, akú dala na zdravie priemerná domácnosť SR na jedného člena (porovnaj s tabuľkou 20).

Čo sa týka **základných výdavkov**, na potraviny a nealkoholické nápoje vynaložili za mesiac domácnosti s pracujúcim členom v priemere o 70 euro viac (267,29 euro oproti 198,76 euro), na jedného člena to bolo o 20 euro viac (56,00 euro oproti 36,48 euro). Výdavky na bývanie boli u nich vyššie takmer o tretinu (125,60 oproti 88,46 na domácnosť) a vyššie mali aj sumy splátok pôžičiek (71,47 euro oproti 54,04 euro za domácnosti bez pracujúceho). Napriek vyšším vynaloženým sumám na strane domácností s pracujúcim vychádzal u nich súhrnný podiel za potraviny a bývanie menší približne o 10 % (49,5 % oproti 59,4 % celku výdavkov), podiel troch najvyšších výdavkových komodít – potraviny a bývanie spolu s pôžičkami – bol tiež menší (58,5 % a za domácnosti bez pracujúceho vyše 70 %). Aj po zaplatení vyšších nákladov na najzákladnejšie potreby a vyšších splátok zostávalo rodinám zapojeným do trhu práce viac prostriedkov na ostatné výdavky.

Z **ostatných druhov výdavkov** podstatne viac finančných prostriedkov vynaložili domácnosti s pracujúcim predovšetkým na opravy a zariadenie (približne 8-krát viac), trojnásobne boli u nich vyššie v priemere sumy na cestovné a dopravu (vyše 49 euro ku necelým 13 euro na domácnosť), poštovné a telekomunikácie (vyše 28 euro oproti necelým 8 euro) a na vzdelávanie vrátane kancelárskych potrieb (cez 14 euro oproti necelým 5,5 euro). Pri prepočte na jedno študujúce dieťa boli výdavky domácností s pracujúcim na vzdelávanie takmer 10 euro, skupina domácností bez pracujúceho vynaložila za mesiac na jedno študujúce dieťa menej ako 3 euro.

Domácnosti s pracujúcim členom mali vyššie aj zostávajúce druhy výdavkov ako odevy a obuv, reštaurácie a kultúra, alebo tzv. ostatné výdavky. Výdavky na alkohol a tabak sa pohybovali okolo 40 euro za obidve porovnávané skupiny, pri domácnostiach s pracujúcim členom to bolo mierne

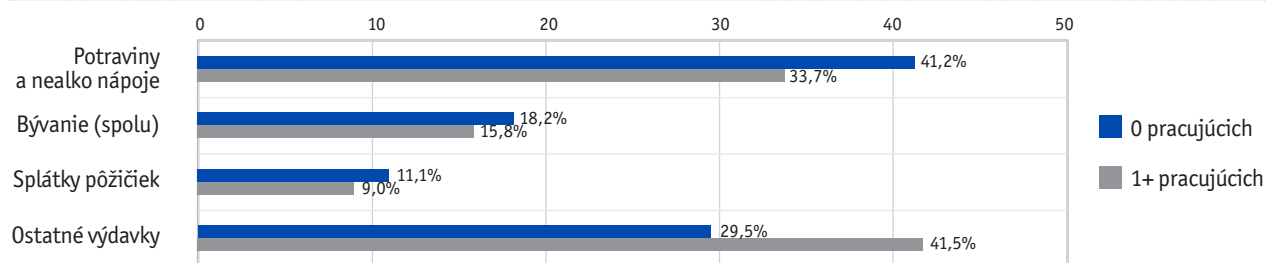
nad touto hranicou. V prepočte na dospelého člena boli tiež výdavky vynaložené na alkohol a tabakové výrobky mierne vyššie za domácnosti s pracujúcim: 16,95 euro ku 14,99 euro na dospelého člena. Približne rovnaká suma minutá na tabakové výrobky a alkohol ale tvorila na celkových výdavkoch vyšší podiel u domácností bez pracujúceho člena: okolo 8 % mesačného rozpočtu oproti 5,6 %.

- Priemerné mesačné výdavky rómskych domácností obývajúcich marginalizované osídlenia zaostávajú za priemerom SR v prepočte na člena domácnosti približne o dve tretiny; neprítomnosť pracujúceho člena v domácnosti ale znamená ďalšie prehĺbenie zaostávania, nakoľko za skúmané rómske domácnosti bez pracujúceho člena bola suma výdavkov takmer o polovicu nižšia oproti vylúčeným rómskym domácnostiam s pracujúcim. Objem výdavkov domácností z vylúčených sídiel je v rámcovom porovnaní s priemerom SR výrazne nižší už v celkovom vyjadrení, domácnosti bez pracujúceho člena svoje zaostávanie v spotrebe ešte zvyšujú.

- Zaostávanie domácností bez pracujúceho člena oproti skupine s pracujúcim sa prejavilo u všetkých sledovaných druhov výdavkov s jedinou výnimkou, ktorými boli výdavky na zdravie. Výdavky na zdravie boli v oboch porovnávaných skupinách približne rovnaké svojim objemom, ale celkovo veľmi nízke – ani nie 2 euro na člena domácnosti.
- Menšie sumy vynaložené domácnosťami bez pracujúceho člena na základné životné potreby, ako je strava a bývanie, znamenali zároveň vyššiu proporciu týchto najzákladnejších výdavkov na celku výdavkov. To znamená, že na ostatné výdavky im po uhradení najzákladnejších potrieb, hoci v menších sumách, zostávalo menej ako rodinám zapojeným do trhu práce.
- Jediný „luxus“, ktorý si domácnosti marginalizovaných rómskych osídlení dovoľia, je fajčenie a alkohol, a to bez ohľadu na prítomnosť pracujúceho člena v domácnosti. Uvádzané vynaložené sumy boli za obidve porovnávané skupiny približne rovnaké, v prepočte na jedného dospelého sa líšili o 2 euro.

Graf 12

Porovnanie štruktúry výdavkov domácností podľa pracujúceho člena (v %)

Tabuľka 22

Prehľad výdavkov domácností MRK podľa zastúpenia pracujúcich členov (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa pracujúceho člena	
			0 pracujúcich (78)	1+ pracujúcich (22)
Výdavky spolu		552,99	484,88	794,47
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	213,84	198,76	267,29
	Alkohol a tabak	40,40	39,19	44,68
	Odev a obuv	45,52	38,85	69,19
	Bývanie (spolu)	96,63	88,46	125,60

v tom:	Opavy a zariadenie	20,63	8,40	64,01
	Cestovné a doprava	20,91	12,90	49,32
	Poštovné a telekomunikácie	12,39	7,89	28,34
	Osobná starostlivosť	19,18	16,58	28,41
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	7,41	5,44	14,38
	Zdravie	9,60	9,82	8,83
	Splátky pôžičiek	57,87	54,04	71,47
	Reštaurácie a kultúra	2,91	2,06	5,95
	Ostatné výdavky	5,69	2,50	17,00

Tabuľka 23
Prehľad výdavkov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa zastúpenia pracujúcich členov (v euro)

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa pracujúceho člena	
			0 pracujúcich (425)	1+ pracujúcich (105)
Výdavky spolu		104,34	88,99	166,46
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	40,35	36,48	56,00
	Alkohol a tabak	7,62	7,19	9,36
	Odev a obuv	8,59	7,13	14,50
	Bývanie (spolu)	18,23	16,23	26,32
	Opavy a zariadenie	3,89	1,54	13,41
	Cestovné a doprava	3,95	2,37	10,33
	Poštovné a telekomunikácie	2,34	1,45	5,94
	Osobná starostlivosť	3,62	3,04	5,95
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,40	1,00	3,01
	Zdravie	1,81	1,80	1,85
	Splátky pôžičiek	10,92	9,92	14,98
	Reštaurácie a kultúra	0,55	0,38	1,25
	Ostatné výdavky	1,07	0,46	3,56
- v euro na jedného dospelého člena				
	Alkohol a tabak	15,42	14,99	16,95
- v euro na jedno študujúce dieťa				
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	4,23	2,99	9,59

Tabuľka 24
Podiel jednotlivých druhov výdavkov na celkových výdavkoch domácností MRK podľa zastúpenia pracujúcich členov (v %)

% na celku výdavkov		Spolu	- z toho podľa pracujúceho člena	
			0 pracujúcich	1+ pracujúcich
Výdavky spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	38,8%	41,2%	33,7%
	Alkohol a tabak	7,3%	8,1%	5,6%
	Odev a obuv	8,2%	8,0%	8,7%
	Bývanie (spolu)	17,5%	18,2%	15,8%
	Opavy a zariadenie	3,7%	1,7%	8,1%
	Cestovné a doprava	3,8%	2,7%	6,2%
	Poštovné a telekomunikácie	2,2%	1,6%	3,6%
	Osobná starostlivosť	3,5%	3,4%	3,6%

v tom:	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,3%	1,1%	1,8%
	Zdravie	1,7%	2,0%	1,1%
	Splátky pôžičiek	10,5%	11,1%	9,0%
	Reštaurácie a kultúra	0,5%	0,4%	0,7%
	Ostatné výdavky	1,0%	0,5%	2,1%

3.3. Výdavky podľa počtu členov domácnosti

S počtom členov domácnosti sa objem **celkových výdavkov** vo finančnom vyjadrení na domácnosť zvyšoval. Kým celková suma výdavkov u 1-2-členných domácností dosiahla 396,29 euro, pri 3-4-členných domácnostiach to bolo približne o 90 euro viac (482,27 euro) a pri 5 a viacčlenných o ďalších 120 euro viac (606,81 euro). Avšak v prepočte na jedného člena vychádzalo najviac výdavkov za malé domácnosti (209,80 euro) a najmenej za domácnosti s 5 a viac členmi (len 93,24 euro). Hoci viacčlenné domácnosti vynaložili počas sledovaného mesiaca väčší obnos peňazí, na jedného člena bol priemerný výdavok viac ako dvojnásobne menší.⁴⁰

Princíp zvyšovania finančného objemu výdavkov domácnosti s rastúcim počtom členov a ich pokles pri prepočítaní na osobu platil pri väčšine zisťovaných druhov výdavkov. Obzvlášť veľký rozdiel sa prejavil pri **výdavkoch na potraviny**. Kým 1-2-členné domácnosti vynaložili na potraviny a nealkoholické nápoje necelých 170 euro, za domácnosti s 3-4 členmi to bolo vyše 190 euro a za 5 a viac členné domácnosti sa priblížila celková suma vynaložená na potraviny k 230 euro. Tieto sumy prepočítané na hlavu poradie obrátili: v najmenších domácnostiach sa na jedného člena vynaložilo takmer 90 euro, u 3-4-členných domácností to bolo 52 euro a v prípade najpočetnejších domácností len 35 euro na osobu a

mesiac. V percentách z celku výdavkov boli výdavky na potraviny u všetkých troch veľkostných skupín domácností najobjemnejšie – tvorili od 42,6 % celkových výdavkov pri najmenších domácnostiach, cez 40,2 % u stredovej kategórie, po 37,6 % za najpočetnejšie domácnosti.

Spolu s **nákladmi na bývanie**, najvyššími za 5 a viac členné domácnosti (vyše 99 euro oproti 97 euro za strednú a necelých 76 euro za najmenšiu kategóriu domácností) znamenali tieto dva výdavky okolo 60 % všetkých výdavkov (takmer 62 % výdavkov 1-2-členných domácností, viac ako 60 % 3-4-členných a 54 % päť a viac členných domácností).

Po odrátaní **splátok pôžičiek** zostalo na všetky ostatné druhy výdavkov iba 26 % celku výdavkov domácnostiam s 1-2 členmi, 31 % domácnostiam s 3-4 členmi a 35 % domácnostiam s 5 a viac členmi. V konkrétnych sumách na domácnosť to bolo v poradí od najmenej kategórie domácností k najpočetnejšej: 105 euro ku 151 euro ku 211 euro. Iba toľko financií skúmané domácnosti minuli na všetky ostatné druhy výdavkov okrem potravín, nákladov na bývanie a splátok pôžičiek.

Aj štruktúra **ostatných výdavkov** sa za porovnávanie tri veľkostné skupiny domácností líšila. Najmenšie domácnosti minuli menej peňazí ako zostávajúce dve skupiny na opravy a zariadenie a na vzdelanie, a to v prepočítaní na domácnosť aj na člena. Zatiaľ čo 1-2-členné domácnosti nemali žiadne výdavky na vzdelanie,⁴¹ viacpočetné domácnosti minuli na

40 Ekvivalentné škály, ktoré prisudzujú koeficient 1 iba prvej dospeljej osobe v domácnosti a každej ďalšej dospeljej osobe a dieťaťu tento znižujú (na 0,5 a 0,3; alebo iný koeficient), sme v mapovaní príjmov a výdavkov rómskych domácností nepoužili, a to z viacerých dôvodov. Bol to jednak malý rozsah a veľmi rôznorodé zloženie výskumnej vzorky, tiež štandardná preferencia prepočtu príjmov a výdavkov na „hlavu“ v prípade výskumov veľmi zraniteľných skupín, ako aj neukončená diskusia o výhodách a nevýhodách týchto dvoch možností merania. Celkovo sa prikláňame k názoru, že prepočet na člena domácností je výpovednejší a zahŕňa v sebe menej omylov z arbitrárneho stanovovania výšky koeficientov. Za niektoré skupiny domácností dávajú ekvivalentné škály horší výsledok (pozri aj: Gerbery, D. – Bodnárová, B. – Džambazovič, R.: *Prieskum názorov expertov na životné minimum*. Bratislava, IVPR 2010).

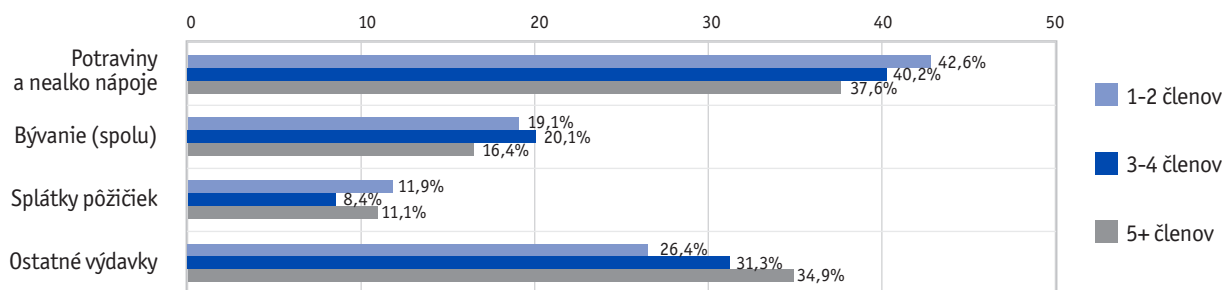
41 Prevažne osamelí jednotlivci a dôchodcovské páry, ojedinále spolužitie dospelých príbuzných.

jedno školopovinné dieťa v priemere 4,20 euro. Zostávajúce druhy výdavkov vychádzali v prepočte na člena najvyššie za málo početné domácnosti, hoci na ne vynaložili celkovo menšiu sumu. Výdavky na zdravie boli u nich 2 až 3 krát vyššie pri pohľade na jedného člena (5 euro verzus 2,33 a 1,13 euro za viacpočetné domácnosti). Čo sa týka výdavkov na alkohol a tabak, v prepočítaní na jedného dospelého člena boli približne o 2 euro vyššie za domácnosti s 1-2 členmi (17,5 euro ku 15,5 euro v prípade väčších domácností).

- Rovnako ako pri príjmoch, aj pri výdavkoch platí, že s počtom členov domácnosti sa zvyšovala celková vynaložená suma za domácnosť, ale na člena domácnosti bolo výdavkov v mnohopočetných domácnostiach podstatne menej.
- Vo všetkých troch porovnávaných skupinách domácností tvorili najväčšiu časť výdavky na potraviny a bývanie, tretie najobjemnejšie výdavky išli na splátky pôžičiek. Ani veľkosť domácnosti poradie troch najnákladnejších výdavkov nezmenila. Na pokrytie všetkých ostatných potrieb pripadala jednotlivým veľkostným kategóriám vylúčených domácností tretina a menej všetkých výdavkov, čo predstavovalo sumy medzi 100 až 200 euro. Domácnosti tvorené len jedným alebo dvoma členmi vynaložili na ostatné výdavky v priemere na domácnosť najmenšiu sumu.
- Výdavky v prepočte na člena vychádzali najvyššie za 1-2-členné domácnosti u všetkých sledovaných komodít ostatných výdavkov okrem vzdelávania a opráv a zariadenia. Celkovo ale aj výdavky menších domácností boli podpriemerné.

Graf 13

Porovnanie štruktúry výdavkov domácností podľa počtu členov (v %)

Tabuľka 25

Prehľad výdavkov domácností MRK podľa počtu členov domácnosti (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa počtu členov		
			1-2 (9)	3-4 (28)	5+ členov (63)
Výdavky spolu		552,99	396,29	482,27	606,81
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	213,84	168,84	193,26	229,41
	Alkohol a tabak	40,40	32,96	33,35	44,60
	Odev a obuv	45,52	16,93	33,93	54,76
	Bývanie (spolu)	96,63	75,56	97,11	99,42
	Opravy a zariadenie	20,63	0,44	15,70	25,71
	Cestovné a doprava	20,91	14,30	20,91	21,85
	Poštovné a telekomunikácie	12,39	13,89	7,61	14,30
	Osobná starostlivosť	19,18	13,35	22,28	18,64

v tom:	Vzdelávanie a kancelárske potreby	7,41	0,00	3,52	10,20
	Zdravie	9,60	9,57	8,56	10,07
	Splátky pôžičiek	57,87	47,33	40,54	67,08
	Reštaurácie a kultúra	2,91	1,11	2,38	3,41
	Ostatné výdavky	5,69	2,01	3,13	7,35

Tabuľka 26

Prehľad výdavkov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa počtu členov domácnosti (v euro)

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa počtu členov		
			1-2	3-4	5+ členov
Výdavky spolu		104,34	209,80	131,10	93,24
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	40,35	89,39	52,54	35,25
	Alkohol a tabak	7,62	17,45	9,06	6,85
	Odev a obuv	8,59	8,96	9,22	8,41
	Bývanie (spolu)	18,23	40,00	26,40	15,28
	Opravy a zariadenie	3,89	0,24	4,27	3,95
	Cestovné a doprava	3,95	7,57	5,68	3,36
	Poštovné a telekomunikácie	2,34	7,35	2,07	2,20
	Osobná starostlivosť	3,62	7,07	6,06	2,86
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,40	0,00	0,96	1,57
	Zdravie	1,81	5,06	2,33	1,55
	Splátky pôžičiek	10,92	25,06	11,02	10,31
	Reštaurácie a kultúra	0,55	0,59	0,65	0,52
Ostatné výdavky	1,07	1,07	0,85	1,13	
- v euro na jedného dospelého člena					
	Alkohol a tabak	15,42	17,45	15,56	15,19
- v euro na jedno študujúce dieťa					
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	4,23	-	4,28	4,23

Tabuľka 27

Podiel jednotlivých druhov výdavkov na celkových výdavkoch domácností MRK podľa počtu členov domácnosti (v %)

% na celku výdavkov		Spolu	- z toho podľa počtu členov		
			1-2	3-4	5+ členov
Výdavky spolu		100,0	100,0	100,0	100,0
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	38,8%	42,6%	40,2%	37,6%
	Alkohol a tabak	7,3%	8,3%	6,9%	7,4%
	Odev a obuv	8,2%	4,3%	7,0%	9,0%
	Bývanie (spolu)	17,5%	19,1%	20,1%	16,4%
	Opravy a zariadenie	3,7%	0,1%	3,3%	4,2%
	Cestovné a doprava	3,8%	3,6%	4,3%	3,6%
	Poštovné a telekomunikácie	2,2%	3,5%	1,6%	2,4%
	Osobná starostlivosť	3,5%	3,4%	4,6%	3,1%
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,3%	0,0%	0,7%	1,7%
	Zdravie	1,7%	2,4%	1,8%	1,7%
	Splátky pôžičiek	10,5%	11,9%	8,4%	11,1%
	Reštaurácie a kultúra	0,5%	0,3%	0,5%	0,6%
	Ostatné výdavky	1,0%	0,5%	0,6%	1,2%

3.4. Výdavky podľa maloletých detí

Čo s celkovými sumami výdavkov a ich štruktúrou urobí, ak je medzi členmi domácnosti jedno alebo viacero maloletých detí, ukazujú tabuľky 28 až 30. Údaje dokladajú, že prítomnosť maloletého dieťaťa v domácnosti znižovala **celkový objem výdavkov** týchto domácností v porovnaní so skupinou domácností, kde nebolo žiadne maloleté dieťa. Kým priemerná suma mesačných výdavkov sa za domácnosti bez maloletého dieťaťa dostala na 572,73 euro, domácnosti s maloletým dieťaťom vynaložili 534,77 euro. Ako ale vidieť, rozdiel v celkových mesačných výdavkoch nebol nijako dramatický, líšil sa v priemere o necelých 40 euro. Deficit v neprospech domácností s maloletým dieťaťom alebo deťmi sa uchoval aj pri prepočítaní na jednu osobu: vynaložili 89,13 euro oproti 126,11 euro za domácnosti bez maloletého dieťaťa.

Vyššia celková suma výdavkov u domácností bez maloletých detí sa premietla aj do vyšších výdavkov na najnákladnejšiu komoditu, ktorou boli aj v tomto prípade **potraviny**. Domácnosti s maloletými deťmi dali menej na potraviny tak optikou celkovej vynaloženej sumy na domácnosť (191,57 euro oproti 237,96 euro za domácnosti bez predškolača), ako aj vyjadrené v sumách na jedného člena (31,93 euro oproti 52,40 euro). Z celkových výdavkov tvorili u nich nákupy potravín a nealkoholických nápojov 35,7 % ; za domácnosti bez maloletých detí to bolo až 41,5 %.

Druhým objemovo najväčším výdavkom zostali u obidvoch skupín **náklady na bývanie**, ktoré boli vyššie na strane domácností s maloletým dieťaťom. Za bývanie vynaložili takmer 103 euro (domácnosti bez maloletých približne 90 euro), čo predstavovalo 19,2 % ich celkových mesačných výdavkov (za domácnosti bez malých detí 15,7 %). Spolu sa vynaložené prostriedky na uvedené dve základné komodity, stravu a bývanie, medzi porovnávanými kategóriami domácností takmer vyrovnali: 54,9 % vyšiel priemerný podiel za domácnosti s maloletým dieťaťom, v druhej skupine to bolo 57,2 %. Vyššie výdavky za potraviny u jednej kategórie dorovnali vyššie výdavky na bývanie u druhej.

Po odrátaní splátok pôžičiek, opäť u obidvoch skupín tretí najvyšší druh výdavkov, zostalo na **ostatné druhy výdavkov** domácnostiam s maloletým dieťaťom 32,7 % a bez maloletého dieťaťa 34,3 %. Teda opäť nie príliš rozdielny podiel z celkových výdavkov. Kam tieto relatívne „voľné“ vynaložené financie smerovali? V sumách na domácnosť dali rodiny s maloletými deťmi viac na osobnú starostlivosť (22 ku 16 euro) a tzv. ostatné výdavky (9 ku 2 euro), ešte aj na alkohol a tabakové výrobky (45 ku 35 euro). Približne rovnakú celkovú sumu dali obidve kategórie domácností na ošatenie a obuv (cez 45 euro), zdravie (9-10 euro) a reštaurácie a kultúru (cca 3 euro na domácnosť). U zostávajúcich druhov výdavkov bola vynaložená suma vyššia za domácnosti bez maloletého: opravy a zariadenie (33 ku 9 euro), cestovné a doprava (25 ku 17 euro), poštovné a telekomunikácie (18 ku 7 euro) a vzdelávanie (vyššie 9 euro ku necelým 6 euro na domácnosť). V prepočítaní na jedného člena však boli výdavky za skupinu domácností bez maloletých detí pri všetkých sledovaných komoditách vyššie alebo vyrovnané.

Čo sa týka výdavkov na vzdelávanie (vrátane kancelárskych potrieb), tie vychádzali v prepočte na jedného člena 2 euro pri skupine bez malých detí a ani nie 1 euro u domácností s maloletým dieťaťom; pri špecifikácii týchto výdavkov na jedno študujúce dieťa boli vynaložené finančné prostriedky 4,49 euro ku 3,91 euro v prospech domácností bez maloletých detí. Približne rovnaká a veľmi nízka suma vychádzala na jednotlivca pri výdavkoch na zdravie (2 euro a menej). Väčší rozdiel sa ukázal pri prepočítaní výdavkov na alkohol a tabak na jednu dospelú osobu – za domácnosti s maloletým dieťaťom vychádzali v priemere o 3 euro vyššie.

- Prítomnosť alebo absencia maloletého dieťaťa v predškolskom veku objem výdavkov síce mení, ale nie zásadným spôsobom. Domácnosti s maloletým dieťaťom mali mierne nižšie celkové výdavky na domácnosť i v prepočítaní na jedného člena, kde sa vynaložená suma dostala pod hranicu 90 euro na jednu osobu v domácnosti.

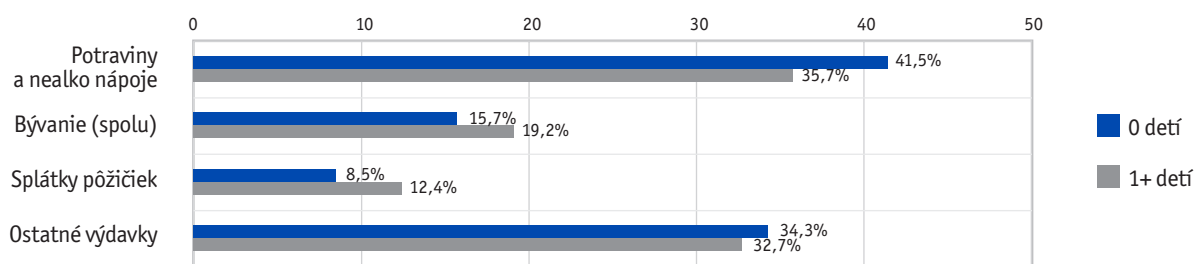
- Pokrytie základných potrieb (strava a bývanie) a povinné splátky pôžičiek ich ale vyšli približne na rovnako (vyše 400 euro), na ostatné výdavky potom pripadala približne tretina vynaložených celkových výdavkov.
- Hoci sa vynaložená suma na domácnosť za jednotlivé druhy výdavkov raz prechýlila na stranu domácností s maloletými deťmi a pri iných druhoch výdavkov na stranu kategórie bez malých detí, pri vyjadrení sumy na osobu pripadal takmer za všetky položky väčší finančný obnos na

domácnosti bez maloletých detí. Členom domácností bez malých detí sa „ušlo“ viac finančných prostriedkov nie len na pokrytie najzákladnejších potrieb, ale aj na cestovné, odevy a obuv alebo telefonovanie.

- V zásade ale zistené rozdiely medzi dvomi skupinami komparácie na základe prítomnosti alebo neprítomnosti maloletých detí neboli nijako obzvlášť veľké, z hľadiska výšky a štruktúry výdavkov prítomnosť maloletého dieťaťa nezohrávala významnejšiu rolu.

Graf 14

Porovnanie štruktúry výdavkov domácností podľa maloletých detí (v %)

Tabuľka 28

Prehľad výdavkov domácností MRK podľa maloletých detí (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa maloletých detí	
			0 detí (48)	1+ detí (52)
Výdavky spolu		552,99	572,73	534,77
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	213,84	237,96	191,57
	Alkohol a tabak	40,40	34,83	45,54
	Odev a obuv	45,52	45,56	45,49
	Bývanie (spolu)	96,63	90,14	102,62
	Opravy a zariadenie	20,63	32,84	9,37
	Cestovné a doprava	20,91	24,77	17,35
	Poštovné a telekomunikácie	12,39	17,86	7,34
	Osobná starostlivosť	19,18	16,44	21,71
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	7,41	9,16	5,79
	Zdravie	9,60	9,10	10,06
	Splátky pôžičiek	57,87	48,53	66,50
	Reštaurácie a kultúra	2,91	3,30	2,56
	Ostatné výdavky	5,69	2,23	8,88

Tabuľka 29**Prehľad výdavkov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa maloletých detí (v euro)**

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa maloletých detí	
			0 detí (218)	1+ detí (312)
Výdavky spolu		104,34	126,11	89,13
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	40,35	52,40	31,93
	Alkohol a tabak	7,62	7,67	7,59
	Odev a obuv	8,59	10,03	7,58
	Bývanie (spolu)	18,23	19,85	17,10
	Opravy a zariadenie	3,89	7,23	1,56
	Cestovné a doprava	3,95	5,45	2,89
	Poštovné a telekomunikácie	2,34	3,93	1,22
	Osobná starostlivosť	3,62	3,62	3,62
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,40	2,02	0,96
	Zdravie	1,81	2,00	1,68
	Splátky pôžičiek	10,92	10,69	11,08
	Reštaurácie a kultúra	0,55	0,73	0,43
	Ostatné výdavky	1,07	0,49	1,48
- v euro na jedného dospelého člena				
	Alkohol a tabak	15,42	13,93	16,68
- v euro na jedno študujúce dieťa				
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	4,23	4,49	3,91

Tabuľka 30**Podiel jednotlivých druhov výdavkov na celkových výdavkoch domácností MRK podľa maloletých detí (v %)**

% na celku výdavkov		Spolu	- z toho podľa maloletých detí	
			0 detí	1+ detí
Výdavky spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	38,8%	41,5%	35,7%
	Alkohol a tabak	7,3%	6,1%	8,5%
	Odev a obuv	8,2%	8,0%	8,5%
	Bývanie (spolu)	17,5%	15,7%	19,2%
	Opravy a zariadenie	3,7%	5,7%	1,8%
	Cestovné a doprava	3,8%	4,3%	3,2%
	Poštovné a telekomunikácie	2,2%	3,1%	1,4%
	Osobná starostlivosť	3,5%	2,9%	4,1%
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,3%	1,6%	1,1%
	Zdravie	1,7%	1,6%	1,9%
	Splátky pôžičiek	10,5%	8,5%	12,4%
	Reštaurácie a kultúra	0,5%	0,6%	0,5%
	Ostatné výdavky	1,0%	0,4%	1,7%

3.5. Výdavky podľa študujúcich detí

Ako vyplýva z prehľadových tabuliek 31 až 33, viac výdavkov na domácnosť a menej na jedného člena – tak by sa v stručnosti dalo charakterizovať porovnanie skupín domácností so študujúcim dieťaťom a bez neho.

Hoci celková suma výdavkov domácnosti bola za skupinu so študujúcim dieťaťom takmer o 70 euro vyššia (574,18 euro oproti 505,82 euro), na jedného člena takýchto domácností sa vynaložilo podstatne menej prostriedkov (v priemere 94,33 euro oproti 142,55 euro na člena domácnosti bez študujúceho dieťaťa).

Výdavky na **základné potreby** za obidve skupiny domácností ďaleko prekročili polovicu celkových výdavkov. Za domácnosti so študujúcim dieťaťom to bolo 55,8 % všetkých výdavkov (z toho potraviny 39,2 %) a za domácnosti bez študujúceho dieťaťa 57,2 % (z toho potraviny 37,6 %). Spolu so splátkami pôžičiek odkrojili približne dve tretiny všetkých výdavkov domácností. Ako sa ukázalo, v celkovej štruktúre výdavkov neboli ani medzi týmito kategóriami domácností veľké diferencie.

Zostávajúca tretina vynaložená na **ostatné výdavky** bola medzi jednotlivé druhy výdavkov rozdelená rôzne. Najväčšia odchýlka sa, vzhľadom na členenie súboru podľa študujúcich detí, zaznamenala pri výdavkoch na vzdelávanie (vrátane kancelárskych potrieb): za skupinu domácností so študujúcim dieťaťom dosiahla v priemere vynaložená suma 10,44 euro na domácnosť, pri skupine bez takýchto detí ani nie 1 euro. V prepočte na 1 študujúce dieťa predstavovali výdavky na vzdelávanie 4,12 euro.

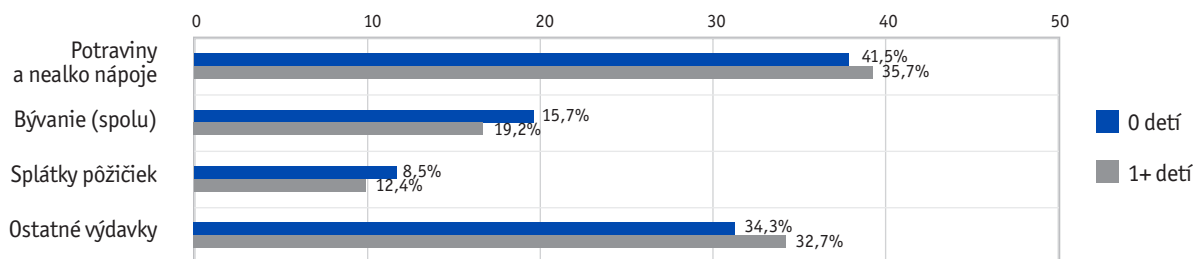
V prepočte na člena domácnosti boli takmer všetky sumy ostatných druhov výdavkov vyššie za skupinu domácností bez študujúceho dieťaťa (okrem opráv a zariadenia a poštovného a telekomunikácií). Z nich najväčšia čiastka bola vynaložená na odevy a obuv (vyššie 11 euro; za domácnosti so študujúcim necelých 8 euro na člena), nasledovali výdavky na tabak a alkohol (10 euro oproti 7 euro na člena; v prepočte na dospelú osobu rovnakých cca 15 euro). Na osobnú starostlivosť minul člen domácnosti bez študujúceho dieťaťa cez 7 euro, priemer za skupinu so študujúcim bol menší ako 3 euro.

Ďalšou výdavkovou položkou v poradí podľa sumy na člena bolo cestovné a doprava (takmer 7 euro oproti 3 euro), a potom výdavky na zdravie (3,52 euro oproti 1,36 euro za domácnosti so študujúcim dieťaťom). Zostávajúce výdavky boli veľmi nízke, tak v prepočte na jedného člena, ako aj svojim podielom na celku výdavkov (pod 2 %).

- Na rozdiel od maloletých detí, kde ich prítomnosť znižovala celkové výdavky na domácnosť i na jedného člena, pri vzájomnom porovnávaní domácností rozlíšených zastúpením študujúceho dieťaťa alebo detí medzi členmi domácnosti sa ukázala iná súvislosť. Domácnosti so študujúcim dieťaťom vykázali vyššiu celkovú sumu výdavkov, ale nižšiu sumu prepočítanú na jedného člena. Aj za túto kategóriu domácností vychádzalo na jednu osobu v priemere menej ako 100 euro.
- Výdavky na člena domácnosti vychádzali takmer vo všetkých sledovaných položkách vyššie za skupinu domácností, ktoré študujúce dieťa nemali, jedinou výnimkou boli výdavky na vzdelávanie – o tie bola štruktúra príjmov domácností so študujúcimi deťmi bohatšia (a o ne boli krátené výdavky na zostávajúce komodity).
- Okrem uvedených výdavkových špecifik sa štruktúra výdavkov na základe študujúceho dieťaťa v rodine príliš neodlišovala; dôvodom pravdepodobne bude celkovo veľmi nízka hladina výdavkov všeobecne v skúmanom prostredí.

Graf 15

Porovnanie štruktúry výdavkov domácností podľa študujúcich detí (v %)

Tabuľka 31

Prehľad výdavkov domácností MRK podľa študujúcich detí (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa študujúcich detí	
			0 detí (31)	1+ detí (69)
Výdavky spolu		552,99	505,82	574,18
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	213,84	190,23	224,44
	Alkohol a tabak	40,40	35,31	42,69
	Odev a obuv	45,52	39,26	48,34
	Bývanie (spolu)	96,63	99,26	95,44
	Opravy a zariadenie	20,63	5,36	27,50
	Cestovné a doprava	20,91	23,27	19,85
	Poštovné a telekomunikácie	12,39	7,77	14,46
	Osobná starostlivosť	19,18	26,31	15,98
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	7,41	0,66	10,44
	Zdravie	9,60	12,48	8,30
	Splátky pôžičiek	57,87	58,65	57,52
	Reštaurácie a kultúra	2,91	3,13	2,82
	Ostatné výdavky	5,69	4,12	6,40

Tabuľka 32

Prehľad výdavkov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa študujúcich detí (v euro)

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa študujúcich detí	
			0 detí (110)	1+ detí (420)
Výdavky spolu		104,34	142,55	94,33
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	40,35	53,61	36,87
	Alkohol a tabak	7,62	9,95	7,01
	Odev a obuv	8,59	11,06	7,94
	Bývanie (spolu)	18,23	27,97	15,68
	Opravy a zariadenie	3,89	1,51	4,52
	Cestovné a doprava	3,95	6,56	3,26
	Poštovné a telekomunikácie	2,34	2,19	2,38
	Osobná starostlivosť	3,62	7,42	2,63
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,40	0,19	1,72
	Zdravie	1,81	3,52	1,36
	Splátky pôžičiek	10,92	16,53	9,45
	Reštaurácie a kultúra	0,55	0,88	0,46
	Ostatné výdavky	1,07	1,16	1,05
	- v euro na jedného dospelého člena			
	Alkohol a tabak	15,42	15,00	15,58
- v euro na jedno študujúce dieťa				
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	4,23	-	4,12

Tabuľka 33

Podiel jednotlivých druhov výdavkov na celkových výdavkoch domácností MRK podľa študujúcich detí (v %)

% na celku výdavkov		Spolu	- z toho podľa študujúcich detí	
			0 detí	1+ detí
Výdavky spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	38,8%	37,6%	39,2%
	Alkohol a tabak	7,3%	7,0%	7,4%
	Odev a obuv	8,2%	7,8%	8,4%
	Bývanie (spolu)	17,5%	19,6%	16,6%
	Opravy a zariadenie	3,7%	1,1%	4,8%
	Cestovné a doprava	3,8%	4,6%	3,5%
	Poštovné a telekomunikácie	2,2%	1,5%	2,5%
	Osobná starostlivosť	3,5%	5,2%	2,8%
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,3%	0,1%	1,8%
	Zdravie	1,7%	2,5%	1,4%
	Splátky pôžičiek	10,5%	11,6%	10,0%
	Reštaurácie a kultúra	0,5%	0,6%	0,5%
	Ostatné výdavky	1,0%	0,8%	1,1%

3.6. Výdavky podľa závislých detí spolu

Naznačená súvislosť medzi celkovými výdavkami na domácnosť a ich prepočtom na jedného člena, ktorá vzišla z komparácie na základe študujúceho dieťaťa, sa pri porovnávaní všetkých závislých detí bez ohľadu na ich vek ešte posilnila (tabuľka 34 až 36).

Podstatne vyššia suma **celkových výdavkov** za domácnosti so závislým dieťaťom sa po prepočítaní na člena mení vo výdavkovej zaostávajúcej. Kým priemerný výdavok skupiny domácností s dieťaťom sa zastavil na úrovni 571,43 euro, za domácnosti bez dieťaťa to bolo takmer o 142 euro menej (429,58 euro). V prepočte na jednu osobu vychádzalo dvojnásobne viac výdavkov za domácnosti bez detí: 180,14 euro oproti 99,63 euro.

Domácnosti s dieťaťom vynaložili viac prostriedkov na **základné potreby** (215,33 euro verus 203,86 euro na potraviny a nealkoholické nápoje; a 101,01 euro verus 67,31 euro na bývanie), vyššie u nich vyšli aj splátky pôžičiek (56,61 euro verus 46,23 euro). Napriek vyšším vynaloženým sumám na tieto tri najobjemnejšie výdavky, z celku výdavkov domácností s deťmi tvorili,

vzhľadom na väčšiu sumu celkových výdavkov, menší podiel. Najzákladnejšie výdavky a splátky pôžičiek z ich celkových výdavkov predstavovali 65,7 %, za domácnosti bez detí to bolo až 73,9 %.

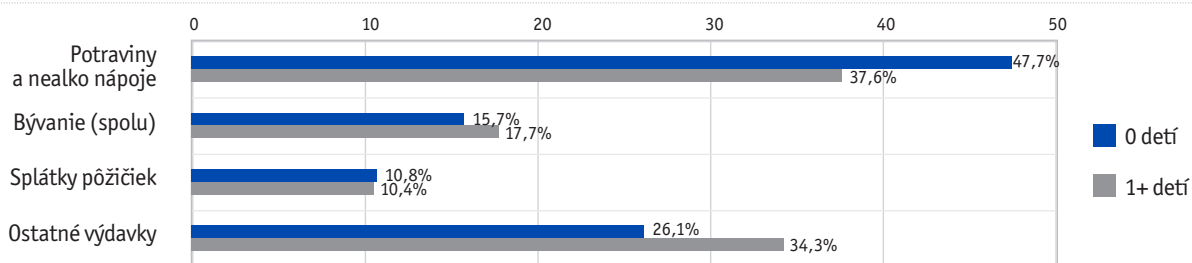
Podiel všetkých **ostatných druhov výdavkov** dosiahol potom pri domácnostiach s deťmi zvyšných 34,3 % a za skupinu bez detí len 26,1 %. Najväčší rozdiel medzi porovnávanými domácnosťami sa ukázal v celkovej sume vynaloženej na odevy a obuv (49,28 euro oproti 20,39 euro na domácnosť), na jedného člena však táto suma vychádzala rovnaká (cez 8,50 euro). Pri ktorej výdavkovej položke sa ešte prejavil veľký rozdiel medzi domácnosťami s deťmi a bez detí, to boli opravy a zariadenie. Tento výdavok vyšiel za sledovaný mesiac domácnosti s dieťaťom v priemere na 23 euro, pri domácnostiach bez detí zaznamenal len 4,79 euro. Na cestovné a dopravu vynaložili obidve skupiny domácností rovnakú celkovú sumu, čo ale na jedného člena bezdetných domácností robilo takmer 9 euro a na člena domácnosti s deťmi necelé 4 euro. Podobné pravidlo sa dá v menšej či väčšej miere odsledovať aj pri zostávajúcich výdavkoch (pozri tabuľku 34 a 35).

Čo sa týka výdavkov na zdravie tie boli v súhrne u obidvoch kategórií domácností rovnaké (nad 9 euro), na jedného člena to ale vychádzalo dvojnásobne viac u skupiny bez detí. Na druhej strane domácnosti bez detí boli v sledovanom mesiaci oslobodené od výdavkov na vzdelávanie, skupina s deťmi dala na túto položku cez 8,50 euro (4,23 na jedno študujúce dieťa). Výdavky na alkohol a tabak sa prejavili vyššie za domácnosti s deťmi – v celkových nákladoch (42,14 euro oproti 28,74 euro) aj v prepočte na jedného dospelého člena (15,87 euro oproti 12,05 euro).

- Porovnanie výdavkov vylúčených rómskych domácností s dieťaťom a bez detí zaznamenalo rovnaký trend ako pri príjmoch. Celková vyššia

suma vynaložených prostriedkov za domácnosti s dieťaťom sa po rozrataní na člena dostáva na nižšiu finančnú čiastku, a to takmer o polovicu v porovnaní s domácnosťami bez detí.

- Hoci sú základné sumy výdavkov na základné potreby vyššie na strane domácností so závislými deťmi, na celkovej štruktúre výdavkov majú menší podiel. Škála výdavkov je v prípade domácností s deťmi pestrejšia o výdavky na vzdelávanie.
- Splátky pôžičiek poznajú obidve porovnávané skupiny, dotýkajú sa aj domácnosti so závislými deťmi, dokonca v sledovanom mesiaci v priemere na domácnosť splatili väčšiu sumu. V štruktúre obidvoch skupín tvorili vyše 10 % všetkých výdavkov.

Graf 16
Porovnanie štruktúry výdavkov domácností podľa závislých detí (v %)

Tabuľka 34
Prehľad výdavkov domácností MRK podľa závislých detí (v euro)

Suma v euro na domácnosť a mesiac		Spolu (100)	- z toho podľa závislých detí	
			0 detí (13)	1+ detí (87)
Výdavky spolu		552,99	429,58	571,43
	Potraviny a nealko nápoje	213,84	203,86	215,33
	Alkohol a tabak	40,40	28,74	42,14
	Odev a obuv	45,52	20,39	49,28
	Bývanie (spolu)	96,63	67,31	101,01
	Opravy a zariadenie	20,63	4,79	23,00
	Cestovné a doprava	20,91	20,93	20,91
v tom:	Poštovné a telekomunikácie	12,39	10,54	12,67
	Osobná starostlivosť	19,18	12,97	20,11
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	7,41	0,00	8,52
	Zdravie	9,60	9,42	9,63
	Splátky pôžičiek	57,87	46,23	59,61
	Reštaurácie a kultúra	2,91	1,00	3,20
	Ostatné výdavky	5,69	3,39	6,03

Tabuľka 35**Prehľad výdavkov v prepočte na člena domácnosti MRK podľa závislých detí (v euro)**

Suma v euro na jedného člena domácnosti a mesiac		Spolu (530)	- z toho podľa závislých detí	
			0 detí (31)	1+ detí (499)
Výdavky spolu		104,34	180,14	99,63
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	40,35	85,49	37,54
	Alkohol a tabak	7,62	12,05	7,35
	Odev a obuv	8,59	8,55	8,59
	Bývanie (spolu)	18,23	28,23	17,61
	Opravy a zariadenie	3,89	2,01	4,01
	Cestovné a doprava	3,95	8,78	3,65
	Poštovné a telekomunikácie	2,34	4,42	2,21
	Osobná starostlivosť	3,62	5,44	3,51
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,40	0,00	1,48
	Zdravie	1,81	3,95	1,68
	Splátky pôžičiek	10,92	19,39	10,39
	Reštaurácie a kultúra	0,55	0,42	0,56
	Ostatné výdavky	1,07	1,42	1,05
- v euro na jedného dospelého člena				
	Alkohol a tabak	15,42	12,05	15,87
- v euro na jedno študujúce dieťa				
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	4,23	-	4,23

Tabuľka 36**Podiel jednotlivých druhov výdavkov na celkových výdavkoch domácností MRK podľa závislých detí (v %)**

% na celku výdavkov		Spolu	- z toho podľa závislých detí	
			0 detí	1+ detí
Výdavky spolu		100,0	100,0	100,0
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	38,8%	47,4%	37,6%
	Alkohol a tabak	7,3%	6,7%	7,4%
	Odev a obuv	8,2%	4,7%	8,6%
	Bývanie (spolu)	17,5%	15,7%	17,7%
	Opravy a zariadenie	3,7%	1,1%	4,0%
	Cestovné a doprava	3,8%	4,9%	3,7%
	Poštovné a telekomunikácie	2,2%	2,5%	2,2%
	Osobná starostlivosť	3,5%	3,0%	3,5%
	Vzdelávanie a kancelárske potreby	1,3%	0,0%	1,5%
	Zdravie	1,7%	2,2%	1,7%
	Splátky pôžičiek	10,5%	10,8%	10,4%
	Reštaurácie a kultúra	0,5%	0,2%	0,6%
	Ostatné výdavky	1,0%	0,8%	1,1%

3.7. Rozsah vynakladania a výšky výdavkov podľa druhu a typu bývania

Podobne ako v kapitole o príjmoch, nasledujúce tabuľky ponúkajú prehľad rozsahu vynakladania jednotlivých druhov výdavkov v podrobnejšom

členení (za všetkých 31 zaznamenaných výdavkov), výdavkové intervaly za jednotlivé položky, ako aj dva aritmetické priemery mesačných výdavkov vyjadrených v euro. Jeden priemer udáva priemerný výdavok za danú výdavkovú položku na domácnosť v prepočte na celý skúmaný súbor a druhý

len za domácnosti, ktoré v sledovanom mesiaci daný výdavok realizovali (čiže priemerný realizovaný výdavok). Takéto ukazovatele vynakladania a výšky výdavkov na domácnosť dopĺňajú celkový popis ekonomickej situácie a dopĺňajú predstavu o spotrebiteľskom správaní marginalizovaných rómskych domácností.⁴²

Ako vidieť z tabuľky 37, zo všetkých 31 sledovaných položiek sa iba jediný výdavok zaznamenal u všetkých skúmaných domácností – výdavky na potraviny. Najmenšia suma, aká sa v priebehu sledovaného mesiaca na potraviny vynaložila, predstavovala 16,95 euro a najvyššia 526,80 euro. Ide teda o pomerne rozsiahly interval,⁴³ jeho dolná hranica sa však vyskytla iba výnimočne, následne interval začínal na sume 60 euro, ktorá vlastne pri rozdelení na počet dní v mesiaci znamená 2 euro na deň a domácnosť. Tiež horná hranica nebola veľmi frekventovaná, nakoľko priemerný mesačný výdavok na potraviny predstavoval približne 200 euro (menej ako 7 euro na domácnosť a deň). Väčšina domácností (56 %) mala mesačný výdavok na potraviny do tejto hranice (tabuľka 38), za zvyšných 44 % sa napočítaná suma za jednotlivé dni v mesiaci dostala nad ňu.⁴⁴ Pri zohľadnení faktu, že v prípade vylúčených rómskych domácností ide v priemere o pomerne početné domácnosti,⁴⁵ zistená suma výdavkov na potraviny nie je vôbec vysoká, skôr naopak.

Za nealkoholické nápoje uviedlo v priebehu mesiaca aspoň nejakú sumu 91 % skúmaných domácností, interval konkrétnych súm výdavkov na nealkoholické nápoje sa pohyboval medzi 0,30 euro až 212 euro (po vylúčení extrémnej hodnoty bola horná hranica na úrovni 63,15 euro). Priemerný mesačný výdavok na

nealkoholické nápoje dosiahol 14,79 euro (v prepočte na všetky domácnosti to bolo o niečo menej – 13,46 euro). Nealkoholické nápoje patrili v skúmanom prostredí k rozšíreným, ale nie veľmi vysokým výdavkom.

Jedlá a nápoje v závodnej či školskej jedálni alebo v reštauračných zariadeniach neboli v skúmaných domácnostiach častým výdavkom: v prvom prípade sa týkali 11 % domácností a v druhom len 5 %. Ani uvádzané mesačné sumy týchto výdavkov neboli veľké – pri školskej a závodnej jedálni dosahovali od 1 do 20 euro a pri reštauračných zariadeniach od 3 do 31,40 euro. Členovia domácností zo skúmaných vylúčených sídiel reštauračné zariadenia navštevujú iba zriedka a vynaložené výdavky nie sú vysoké (11,48 euro).

Výdavky na alkoholické nápoje sa zaznamenali u 62 % skúmaných domácností a vynaložená suma variovala od 0,40 do 61,28 euro. Na jednu domácnosť celkového súboru vyšla priemerná suma minútá na alkohol 9 euro, za domácnosti s takýmto výdavkom vyšiel priemer za mesiac 14,57 euro. Tabak a tabakové výrobky sa medzi výdavkami objavili u viac ako troch štvrtín skúmaného súboru (77 % domácností). Uvádzané sumy výdavkov na fajčenie sa pohybovali v intervale od 0,50 do 99,00 euro; v priemere išlo o sumu 40,74 euro (priemer na všetky domácnosti 31,37 euro). Údaje nasvedčujú, že požívanie tabakových výrobkov je v skúmaných rómskych domácnostiach pomerne rozšírené.

Čo sa týka výdavkov na bývanie, ich najvýpovednejším ukazovateľom sú celkové mesačné výdavky na všetky služby spojené s bývaním, nakoľko nie všetky domácnosti dokázali rozlíšiť jednotlivé komodity súvisiace s bývaním a potrebnými

42 Pripomeňme, že domácnosti za pomoci spolupracovníkov zaznamenávali výdavky (rovnako ako príjmy a spotrebu vybraných potravín) za jednotlivé dni v priebehu mesiaca a výsledná suma sa napočítala, nešlo teda o žiadny „celkový odhad“ daného výdavku za mesiac, ktorý by mohol byť značne skreslený.

43 V rámci daného výskumného súboru, v porovnaní s celoslovenskou škálou je značne užší (ŠÚ SR, 2011).

44 Rozloženie skúmaných domácností do jednotlivých výdavkových pásiem bolo v prípade výdavkov na potraviny nasledovné: do 100 euro = 16 % domácností; 101 – 150 euro = 20 % domácností; 151 – 200 euro = 20 % domácností; 201 – 250 euro = 19 % domácností; 251 – 300 euro = 10 % domácností; 301 – 400 euro = 9 % domácností; 401 a viac (strop 526,80) euro = 6 % domácností.

45 Priemerný počet členov domácností predstavoval 5,3 osôb (priemerný počet závislých detí spolu = 2,7; priemerný počet študujúcich detí = 1,75; priemerný počet maloletých detí = 0,93).

energiami.⁴⁶ Aspoň v jednej zo štyroch zisťovaných položiek nákladov na bývanie uviedlo nejakú sumu 89 % domácností, zostávajúcich 11 % náklady s bývaním nemalo alebo nechcelo uviesť.⁴⁷ Súhrnné výdavky na bývanie pokrývali interval 20,00 – 340,00 euro (výnimočne sa zaznamenal náklad 8 euro). Priemerný výdavok na bývanie za celkový počet domácností tvoril 99,63 euro, spomedzi domácností s výdavkom za bývanie vyšla priemerná suma tohto nákladu 108,57 euro.

Zo spotrebných predmetov a zariadení boli medzi skúmanými vylúčenými domácnosťami najrozšírenejšie výdavky na odevy (malo ich v priebehu mesiaca 77 % domácností; suma sa pohybovala od necelých 3 do 148 euro; priemerný mesačný výdavok domácnosti na ošatenie dosiahol 35,17 euro); podobne na tom boli aj výdavky na obuv (74 % domácností; interval mesačných súm od 3 do 67 euro; priemerný výdavok domácnosti na obuv cca 25 euro). Väčšina domácností nakupovala tiež v priebehu mesiaca predmety osobnej starostlivosti a drogeriu (82 % domácností; suma od 1,66 do 108,12 euro; priemerný výdavok tesne nad 27 euro). Zariadenie a vybavenie domácnosti kupovalo za sledovaný mesiac 30 % skúmaného súboru (od 1 do 44 euro; priemer 13 euro), materiál a služby na opravu obydlia 18 % (5 až 68 euro, výnimočne 943 euro; priemer takmer 94 euro), za poštu a telekomunikácie malo výdavky 41 % domácností (od 0,50 do 300 euro; priemerný výdavok 30 euro). Ostatné spotrebné predmety a komunálne alebo iné služby mali v skúmanom prostredí iba malý rozsah⁴⁸ a finančné výdavky na ne neboli v priemere vysoké. Niektoré výdavkové položky ako organizované dovolenky alebo nákup starožitností a umeleckých diel sa v skúmanom prostredí nezaznamenali vôbec.

Pozrime sa ešte samostatne na zostávajúce tri výdavkové položky: výdavky na zdravie, výdavky na vzdelávanie a splátky pôžičiek. Výdavky na zdravie malo v priebehu mesiaca 60 % vylúčených rómskych domácností, pričom vynaložená suma sa pohybovala od 3,00 do 73,65 euro. Výdavok na zdravie za jednu skúmanú domácnosť bol v priemere 9,60 euro; priemer za domácnosti s týmto výdavkom dosiahol 16 euro.

V rámci výdavkov na vzdelávanie uviedlo určitú sumu 23 % skúmaných domácností, ktorá sa pohybovala od 1,90 euro po 78,90 euro. Priemerný výdavok na vzdelávanie a školu sa ukázal v objeme 21,71 euro (priemer za všetky domácnosti bol nižší ako 5 euro). K výdavkom na vzdelávanie sa v predchádzajúcej analýze započítavali aj kancelárske potreby. Pri samostatnom uvádzaní malo tento druh výdavku 11 % skúmaných domácností a priemerne sa na kancelárske potreby vynaložilo 22 euro na domácnosť s týmto výdavkom.

Špecifický druh finančných nákladov domácností predstavujú splátky pôžičiek. V rámci skúmaného súboru domácností marginalizovaných rómskych osídlení boli veľmi rozšírené, v priebehu sledovaného mesiaca realizovalo nejakú splátku pôžičiek alebo dlhov až 68 % z nich. Výška splátok bola pomerne rôzna, interval uvádzaných finančných obnosov začínal pri 10 euro a zastavil sa na 431 euro. Priemerná splátka za celý skúmaný súbor bola 57,87 euro na domácnosť a priemerná vynaložená suma (z domácností, ktoré počas mesiaca nejakú splátku uhradili) prekročila 85 euro. Uvedené údaje o rozsahu a výške mesačných splátok dlhov a pôžičiek svedčia o vysokej miere zadlženia domácností marginalizovaných rómskych osídlení.⁴⁹

46 Nájomné za bývanie uviedlo 33 % domácností, výdavky na energie 82 %, za vodu 40 % a ostatné služby za bývanie len 7 %. Najvyššie uvádzané sumy boli za elektrinu (od 14,50 do 300 euro), a potom za nájomné (od 8 do 205 euro). Podrobnejšie pozri tabuľku 37.

47 Domácnosti s nulovými nákladmi na bývanie bývali prevažne v segregovaných osadách (5 %), a potom v separovaných sídlach na okraji obce (4 %), medzi obyvateľmi koncentrovaných osídlení v rámci obce to boli len dva prípady. Prevažne išlo o obyvateľov chatrčí, bez vody a elektrickej energie.

48 Kúpa a prevádzka dopravných prostriedkov (11 % skúmaného súboru), služby osobnej starostlivosti (9 %), šperky a osobné predmety (4 %), noviny a knihy (7 %), tovary a služby pre kultúru a rekreáciu (8 %), ubytovacie služby (3 %), ostatné tovary a služby (5 %), k ostatným výdavkom sa prihlásilo 15 % skúmaných domácností.

49 Viac o úrovni zadlženia vylúčených rómskych domácností pozri aj (UNDP, 2013).

Tabuľka 37

Prehľad vynakladania a výšky výdavkov na domácnosť podľa druhu (v % a v euro)

Podiely v %; Priemery – na domácnosť a mesiac v euro	Podiel domácností (v %):		Interval súm (v euro)	Priemer (v euro):	
	Bez výdavku	S výdavkom		Za celý súbor	Za skupinu s výdavkom
1. Potraviny	0	100	16,95* – 526,80 /60,10 – 526,80/	200,37	200,37
2. Nealkoholické nápoje	9	91	0,30 – 212,00* /0,30 – 63,15/	13,46	14,79
3. Alkoholické nápoje	38	62	0,40 – 61,28	9,03	14,57
4. Jedlá a nápoje – v závodnej a školskej jedálni	89	11	1,00 – 20,00	0,85	7,71
5. Jedlá a nápoje – v reštauračných zariadeniach	95	5	3,00 – 31,40	0,57	11,48
6. Tabak a tabakové výrobky	23	77	0,47 – 248* /0,47 – 99,20/	31,37	40,74
7. Odevy	23	77	2,79 – 148,00	27,08	35,17
8. Obuv	26	74	3,00 – 180,00* /3,00 – 67,00/	18,44	24,92
9. Nájomné za bývanie	67	33	8,00 – 205,00	24,00	72,72
10. Energie – elektrina, plyn, tuhé palivo, kúrenie	18	82	14,50 – 300,00	60,19	73,40
11. Voda – vodné a stočné	60	40	5,00 – 68,00	10,01	25,03
12. Ostatné služby za bývanie	93	7	5,00 – 128,00* /5,00 – 30,00/	2,43	34,71
13. Materiál a služby na opravu obydlia	82	18	5,00 – 943,00* /5,00 – 68,20/	16,87	93,71
<i>Bývanie spolu</i>	11	89	8,00* – 340,00 /20,00 – 340,00/	96,63	108,57
14. Zariadenie a vybavenie domácnosti	70	30	1,00 – 43,57	3,77	12,56
15. Starožitnosti a umelecké diela	100	0	-	-	-
16. Dopravné prostriedky – kúpa a prevádzka	89	11	0,80 – 215,00* /0,80 – 82,00/	5,51	50,10
17. Cestovné – dopravné služby	32	68	2,20 – 76,31	15,40	22,64
18. Pošta a telekomunikácie	59	41	0,50 – 300,00* /0,50 – 64,00/	12,39	30,22
19. Predmety osobnej starostlivosti, drogeria	18	82	1,66 – 108,12* /1,66 – 80,00/	18,26	22,27
20. Služby osobnej starostlivosti	91	9	3,00 – 31,00	0,92	10,22
21. Šperky a osobné predmety	96	4	1,50 – 4,13	0,11	2,73
22. Noviny a knihy	93	7	0,50 – 5,60	0,21	2,96
23. Kancelárske potreby	89	11	0,80 – 57,00	2,41	21,95
24. Vzdelávanie, škola	77	23	1,90 – 78,90	4,99	21,71
25. Tovary a služby pre kultúru a rekreáciu	92	8	2,00 – 13,00	0,52	6,45
26. Organizované dovolenky	100	0	-	-	-
27. Ubytovacie služby	97	3	15,00 – 30,90	0,66	21,97
28. Zdravie	40	60	3,00 – 73,65* /3,00 – 40,00/	9,60	16,00
29. Ostatné tovary a služby	95	5	1,50 – 18,00	0,30	6,10
30. Ostatné výdavky	85	15	4,00 – 283,30* /4,00 – 52,50/	5,38	35,89
31. Splátky pôžičiek a dlhov	32	68	10,00 – 431,00	57,87	85,11

Poznámka: *Keď sa u daného druhu výdavkov objavila ojedinele extrémna suma v dôsledku mimoriadneho výdavku za sledovaný mesiac, v riadku nižšie je vyznačený interval súm bez týchto extrémnych hodnôt.

Tabuľka 38

Zloženie skúmaných domácností podľa výdavkových pásiem (v %)

	Celkové výdavky (na domácnosť)	Výdavky na potraviny (na domácnosť)
do 100 euro	-	16
101 – 150 euro	2	20
151 – 200 euro	-	20
201 – 250 euro	3	19
251 – 300 euro	7	10
301 – 400 euro	17	9
401 – 500 euro	23	5
501 – 600 euro	20	1
601 – 700 euro	10	-
701 – 800 euro	9	-
801 – 1 000 euro	1	-
1 001 a viac euro	8	-
Spolu	100,0	100,0

Interval napočítaných súm za jeden mesiac bol pomerne rozsiahly aj za celok výdavkov na domácnosť: najmenší zistený sumárny výdavok za mesiac na domácnosť bol 139,20 euro a najvyšší 2 185,74 euro.⁵⁰ Ako ukazuje tabuľka 38, rozloženie skúmaných vylúčených domácností podľa celkových výdavkov sa koncentrovalo v pásmach od 300 do 700 euro. Sumu výdavkov do 300 euro vrátane malo 12 % domácností a sumu nad 800 euro len 9 % domácností. Približne tretina skúmaných domácností mala súhrnné výdavky do 400 euro vrátane (29 %); polovica domácností (52 %) mala súhrn výdavkov na domácnosť do 500 euro vrátane; takmer tri štvrtiny domácností marginalizovaných rómskych osídlení sa sumou výdavkov zaradili do hranice 600 euro (72 %). Len zostávajúcich 28 % skúmaných domácností minulo v priebehu mesiaca viac ako 600 euro (z toho 19 % do sumy 1 000 euro a len 9 % nad túto sumu).

Porovnanie priemerných mesačných výdavkov domácností za jednotlivé typy marginalizovaných osídlení prezentuje tabuľka 39. Čo sa týka výdavkov na potraviny, ich priemerná výška bola za jednotlivé typy bývania pomerne vyrovnaná, s miernym prevýšením u domácností žijúcich v segregovaných osadách. Na potraviny vynaložili približne o 30 euro

viac v porovnaní s domácnosťami bývajúcimi koncentrovane vnútri obcí a miest a o 3 euro viac v porovnaní s domácnosťami zo sídiel separovaných na okraji obcí. Podobne vyzneli aj výdavky na nealkoholické nápoje – celková suma za domácnosti zo segregovaných osád v priemere mierne prevyšovala (o 3 až 4 euro). Konzumácia jedál a nápojov v školských či závodných jedálňach a v reštauračných zariadeniach sa vo všetkých troch porovnávaných prostrediach uvádzala iba minimálne a rovnako minimálne boli aj objemy vynaložených finančných prostriedkov. Výdavky za alkoholické nápoje vyšli z prieskumu tiež mierne vyššie za domácnosti zo segregovaných osád (11,53 euro v prepočte na všetky domácnosti a 19,67 euro za domácnosti s výdavkom za alkohol), výdavky na tabakové výrobky výraznejšie prevažovali na strane domácností z koncentrovaných a separovaných osídlení (o 10 až 15 euro oproti segregovaným domácnostiam). V súhrne možno konštatovať, že výška výdavkov na potraviny a pochutiny sa medzi vylúčenými domácnosťami z rôznych prostredí obzvlášť neodlišovala.

Kde sa ale ukázali pomerne veľké rozdiely, to boli výdavky na bývanie. V celkovom vyjadrení vynaložili

50 Najnižšie mesačné výdavky vyšli za domácnosť, ktorú tvoril pár v strednom veku bez detí, kde nikto nepracoval; najvyššia suma výdavkov sa napočítala za domácnosť s dvomi dospelými a tromi študujúcimi deťmi, kde jeden z rodičov podnikal.

na bývanie najviac domácnosti žijúce koncentrovane v rámci obcí: v prepočte na všetky takéto domácnosti 123,43 euro a priemerný realizovaný výdavok na bývanie tu dosiahol 131,39 euro. Súhrnné výdavky na bývanie boli v ostatných dvoch typoch bývania o 35 až 50 euro nižšie.⁵¹ Pri podrobnejšom pohľade na jednotlivé zložky bývania sa najväčší finančný rozdiel zaznamenal za nájomné, kde bol realizovaný výdavok až dvojnásobne vyšší za skupinu domácností žijúcich koncentrovane v obciach (103 euro oproti 65 a 49 euro za segregované a separované domácnosti). Líšili sa aj výdavky na energie a vodu, najmä v prepočte na všetky domácnosti (za koncentrovane boli najvyššie), priemerná vynaložená suma však bola približne rovnaká. Veľký rozdiel medzi celkovým priemerom a priemernou sumou mesačného poplatku za energie a vodu môže naznačovať, že pomerne veľká časť domácností v sledovanom mesiaci za tieto tovary neplatila.

K výdavkom súvisiacim s bývaním významovo patria aj výdavky vynaložené na nákup materiálu na opravu obydli a na vybavenie domácnosti. Podľa empirických dát boli výdavky na materiál a služby určené na opravu obydli niekoľkonásobne vyššie za skupinu domácností žijúcich koncentrovane. Kým priemerný výdavok u nich dosiahol 41,66 euro (a 171,86 bol priemerný realizovaný výdavok na túto komoditu), domácnosti zo separovaných osídlení minuli na nákup materiálu na opravu obydli iba 5,37 euro (za domácnosti s týmto výdavkom 40,78 euro) a domácnosti zo segregovaných osád len 3,72 euro (realizovaný priemerný výdavok mali 21,60 euro). Na zariadenie a vybavenie domácnosti vynaložili počas sledovaného mesiaca všetky tri porovnávané prostredia len minimum prostriedkov (menej ako 5 euro v priemere). Separované a segregované prostredie teda vynakladá na

zveľadenie svojho obydli podstatne menej prostriedkov, čo môže mať dve vysvetlenia: napätý rozpočet im tento typ výdavkov neumožňuje – po uhradení výdavkov na najzákladnejšie potreby a splatení dlžných čiastok im nezostávajú voľné finančné prostriedky pre úpravy obydli; nemajú záujem o zlepšovanie podmienok bývania alebo zlepšenie nepotrebných.⁵²

Výraznejšie diferencie medzi tromi porovnávanými typmi bývania sa prejavili u dvoch výdavkových položiek, ktoré súvisia s dopravou. Kým výdavky na kúpu a prevádzku dopravných prostriedkov boli v segregovaných osádach takmer neznáme, výdavky na cestovné a dopravné služby sa u nich zaznamenali najvyššie. Domácnosti žijúce koncentrovane v rámci obce vynaložili za sledovaný mesiac na kúpu a prevádzku dopravných prostriedkov v priemere vyše 8,50 euro a separované na okraji obce vyše 6 euro, za skupinu domácností zo segregovaných osád to bolo iba 1,30 euro. Realizovaná platba (priemer za domácnosti s týmto výdavkom) prekročila u koncentrovanych a separovaných domácností 70 euro, v prípade segregovaných to bolo menej ako 10 euro. U výdavkov na cestovné a dopravné služby mali najvyššiu priemernú sumu segregované domácnosti (20,71 euro na domácnosť za mesiac), v ostatných dvoch prostrediach charakterizovaných menším priestorovým vylúčením dosiahli približne 13 euro. Využívanie a prevádzka vlastných dopravných prostriedkov bolo v segregovanom prostredí takmer neznáme a nedostupné, čo sa týka využívania dopravných služieb, tie využili počas sledovaného mesiaca všetky tri porovnávané prostredia, náklady ale vyšli podstatne väčšie za domácnosti zo segregovaných osád. Priestorová vzdialenosť od rôznych potrebných služieb zvyšuje domácnostiam žijúcim v segregovaných sídlach náklady na dopravu.

51 Podľa typu obydli zaplatili za bývanie najvyššiu sumu domácnosti bývajúce v bytovom dome s viac ako desiatimi bytmi (180,55 euro) a domácnosti bývajúce v menších bytovkách (108,84 euro), nasledovali domácnosti bývajúce v samostatnom murovanom dome (102,91 euro); súhrnné výdavky na bývanie domácností obývajúcich drevený dom a chatrč boli podstatne menšie (20,50 euro a 51,40 euro).

52 Ako ukazujú empirické zistenia uvedené v správe *Situačná analýza vybraných aspektov životnej úrovne domácností vylúčených rómskych osídlení* (UNDP, 2013), vyššiu pravdepodobnosť má prvá hypotéza o nedostatku finančných prostriedkov na úpravu obydli. Veľká skupina skúmaných domácností totiž deklarovala, že nerobili v poslednom období nijakú úpravu obydli, lebo na to nemajú finančné prostriedky (UNDP, 2013); pri želaniach pre rodinu boli široko zastúpené práve odpovede vyjadrujúce túžbu po lepšom bývaní (UNDP, 2013).

Tabuľka 39
Aritmetické priemery za jednotlivé výdavky podľa typu bývania (v euro)

Na domácnosť a mesiac v euro	Segregované		Separované na okraji		Koncentrované	
	Za celý súbor	Za skupinu s výdavkom	Za celý súbor	Za skupinu s výdavkom	Za celý súbor	Za skupinu s výdavkom
1. Potraviny	210,67	210,67	207,84	207,84	182,72	182,72
2. Nealkoholické nápoje	16,25	16,83	10,99	12,28	13,87	15,78
3. Alkoholické nápoje	11,53	19,67	8,49	12,91	7,45	12,30
4. Jedlá a nápoje - v závodnej a školskej jedálni	0,45	3,25	0,55	7,00	1,54	12,70
5. Jedlá a nápoje - v reštauračných zariadeniach	1,70	16,47	0,08	3,00	0,15	5,00
6. Tabak a tabakové výrobky	19,68	31,72	38,34	42,85	33,61	44,36
7. Odevy	30,92	38,98	23,79	29,16	27,51	39,47
8. Obuv	21,88	28,85	18,27	23,94	15,61	22,39
9. Nájomné za bývanie	16,98	49,24	20,41	64,63	34,30	102,89
10. Energie - elektrina, plyn, tuhé palivo, kúrenie	56,92	78,60	48,94	59,99	76,01	83,61
11. Voda - vodné a stočné	9,29	22,45	9,44	25,64	11,30	26,64
12. Ostatné služby za bývanie	5,62	54,33	0,53	20,00	1,82	20,00
<i>Bývanie spolu</i>	88,81	107,31	79,32	88,65	123,43	131,39
13. Materiál a služby na opravu obydľia	3,72	21,60	5,37	40,78	41,66	171,86
14. Zariadenie a vybavenie domácnosti	2,78	11,51	4,97	12,59	3,256	13,41
15. Starožitnosti a umelecké diela	-	-	-	-	-	-
16. Dopravné prostriedky - kúpa a prevádzka	1,30	9,45	6,08	77,00	8,55	70,57
17. Cestovné - dopravné služby	20,71	27,30	13,28	19,41	13,17	21,73
18. Pošta a telekomunikácie	5,88	15,51	6,80	19,88	24,54	47,63
19. Predmety osobnej starostlivosti, drogeria	17,66	23,28	18,85	21,71	18,11	22,14
20. Služby osobnej starostlivosti	0,21	3,00	1,32	16,67	1,09	9,00
21. Šperky a osobné predmety	0,19	2,81	0,05	1,99	0,10	3,29
22. Noviny a knihy	0,09	2,49	0,22	2,06	0,30	5,00
23. Kancelárske potreby	1,53	14,83	2,07	26,17	3,59	28,37
24. Vzdelávanie, škola	2,25	10,87	4,70	22,35	7,74	23,69
25. Tovary a služby pre kultúru a rekreáciu	0,59	5,66	0,42	8,00	0,56	6,21
26. Organizované dovolenky	-	-	-	-	-	-
27. Ubytovacie služby	0,69	20,00	1,21	22,95	-	-
28. Zdravie	11,04	17,80	6,93	13,17	11,40	17,10
29. Ostatné tovary a služby	0,93	9,00	0,04	1,50	0,06	2,00
30. Ostatné výdavky	6,23	25,58	1,12	10,62	9,55	105,10
31. Splátky pôžičiek a dlhov	43,53	63,12	65,19	95,28	62,04	93,06

Sledovanie ostatných nevyhnutných výdavkov väčšie diferencie podľa typu bývania nepreukázalo. Výdavky na odevy boli vo všetkých troch skupinách domácností pomerne vyrovnané s miernou prevahou za skupinu segregovaných (pohybovali sa od 24 euro za separované domácnosti do 31 euro za domácnosti segregované), podobne aj výdavky na obuv (od 16 euro za koncentrované domácnosti do 22 euro za segregované). Úplne rovnaká suma výdavkov vyšla za všetky tri skupiny pri predmetoch osobnej spotreby

(priemer 18 euro na domácnosť), veľmi podobná a veľmi malá suma sa ukázala pri službách osobnej starostlivosti, kúpe šperkov a osobných predmetov, či pri ostatných tovaroch a službách (priemerné výdavky okolo 1 euro a menej).

Takisto na tzv. nadštandardné a kultúrne potreby boli výdavky skúmaných domácností, bez ohľadu na prostredie, nízke a vynaloženou finančnou sumou blízke. Výdavky na knihy a noviny sa pohybovali od 0,10 do 0,30 euro v priemere na domácnosť

(priemerná mesačná realizovaná platba bola z intervalu 2 až 5 euro), výdavky na tovary a služby pre kultúru a rekreáciu od 0,62 do 0,59 euro (realizované 6 až 8 euro), výdavky na ubytovacie služby od 0,69 do 1,21 euro (realizované od 20 do 21 euro).

Výdavky troch rôznych skupín vylúčených rómskych domácností však zaznamenali diferencie pri sledovaní pokrytia ďalších nevyhnutných potrieb, ako je vzdelávanie a zdravie. Priemerné výdavky na vzdelávanie sa zachytili najvyššie za domácnosti žijúce koncentrovane v rámci obce alebo mesta (7,74 euro oproti 4,70 euro za separované a 2,25 euro za segregované domácnosti), rovnako ako výdavky na kancelárske potreby (3,59 euro oproti 2,07 euro za separované a 1,53 euro za segregované domácnosti). Pokiaľ ide o výdavky na zdravie, priemerná vynaložená suma vyšla približne rovnaká za skupinu domácností z koncentrovaných i segregovaných osídlení (tesne nad 11 euro), priemer výdavkov za domácnosti žijúce separovane predstavoval výraznejšie menšiu sumu (6,93 euro).

Zo všetkých 31 sledovaných druhov výdavkov bol najvyšší pomerný rozdiel zistený pri výdavkoch na poštu a telekomunikácie. Koncentrované domácnosti v priebehu sledovaného mesiaca minuli na telefonovanie a poštové služby takmer 25 euro, u zostávajúcich dvoch skupín to bolo iba okolo 6 euro. Výdavok na túto službu bol v separovaných a segregovaných osídleniach takmer štvornásobne nižší.

Poslednou výdavkovou položkou boli splátky pôžičiek a dlhov. Ako sa uvádza v predchádzajúcich častiach, splátky tvorili u vylúčených rómskych domácností tretiu najobjemnejšiu výdavkovú položku, hneď za potravinami a nákladmi na bývanie. Z tabuľky 39 vidieť, že si túto tretiu pozíciu uchovala vo všetkých troch typoch vylúčeného bývania. Vzájomné porovnanie splatených súm v priebehu mesiaca poukázalo na väčší objem takýchto finančných prostriedkov na strane domácností z koncentrovaného a separovaného prostredia v porovnaní so segregovaným. Kým priemerná výška

splatených pôžičiek vyšla za celok segregovaných domácností 43,53 euro, v ostatných dvoch skupinách to bolo viac ako 60 euro. Tiež porovnanie priemernej sumy za domácnosti s realizovanou splátkou ukázalo rovnaký pomer: priemerná splátka 63,12 euro za skupinu segregovaných domácností a viac ako 90 euro za skupinu separovaných a koncentrovaných domácností.

3.8. Zhrnutie výdavkovej situácie

Analýza výdavkov marginalizovaných rómskych domácností potvrdila prevahu nízkej výdavkovej úrovne u väčšiny z nich. Zistená výška výdavkov na jedného člena domácnosti dosahovala približne iba tretinu priemerných výdavkov za SR (ŠÚ SR, 2010). Priemer za SR v prepočte na jeden mesiac a člena predstavoval finančný obnos 307,76 euro a za vylúčené domácnosti 104,34 euro. Priemerná suma výdavkov na skúmanú domácnosť dosiahla úroveň 552,99 euro, pričom najviac domácností sa svojim mesačným výdavkom zaradilo do pásma 400 až 500 euro. Tretina skúmaných domácností mala súhrnné výdavky na domácnosť menšie ako 400 euro vrátane a len 28 % skúmaných domácností minulo v priebehu mesiaca viac ako 600 euro.

Najnákladnejšími položkami boli výdavky na potraviny, potom s odstupom nasledovali výdavky na bývanie a tretiu priečku získali splátky pôžičiek a dlhov. Takéto poradie troch najobjemnejších výdavkových položiek sa zachovalo pri všetkých smeroch komparácie – za všetky porovnávané skupiny vylúčených domácností. Tretia priečka obsadená podľa objemu vynaložených finančných prostriedkov splátkami pôžičiek a dlhob naznačuje, že veľká časť domácností zo skúmaného vylúčeného prostredia je zadlžená.

Na pokrytie základných potrieb, t.j. na stravovanie a bývanie, pripadala viac ako polovica celkových mesačných výdavkov skúmaných vylúčených domácností. Po pripočítaní splátok pôžičiek a dlhov zostala na ostatné druhy výdavkov v priemere jedna tretina výdavkov.

Podrobnejšia analýza podľa druhu výdavkov preukázala, že aj túto „zostatkovú“ tretinu výdavkov vynaložili vylúčené rómske domácnosti predovšetkým na zabezpečenie ďalších základných potrieb typu zdravie, vzdelávanie, nutné ošatenie a obuv, cestovné a poštovné a osobná starostlivosť. Pokrývanie tzv. „nadstavbových“ potrieb sa vo výdavkovej štruktúre v skúmanom prostredí objavovalo len na skutočne minimálnej úrovni. Ak sa výdavok na nadstavbové potreby vynaložil, bolo to výhradne u domácností, kde niekto z členov pracoval. Prevažná časť domácností marginalizovaných rómskych osídlení mala len minimálne alebo žiadne výdavky na také položky ako noviny a knihy, tovary a služby pre kultúru a rekreáciu, ubytovacie služby alebo stravovanie či osvieženie v reštauračných zariadeniach, vôbec sa v rámci empirickej sondy nezachytili výdavky na organizovanú dovolenku alebo výdavky na starožitnosti a umelecké diela.

Časť možných druhov výdavkov zostáva v prostredí marginalizovaných rómskych osídlení úplne neznáma alebo sa objavuje výnimočne, absolútna prevaha financií, ktoré v rozpočte zostanú po zaplatení bývania a zabezpečení stravovania smeruje k ostatným základným potrebám.

Vzájomné porovnanie medzi skupinami vylúčených domácností ukázalo podpriemernú sumu celkových výdavkov za domácnosti bez pracujúceho člena, bez závislých detí a s menším počtom členov domácnosti. Na druhej strane výdavky nad celosúborový priemer mali domácnosti s pracujúcim členom a domácnosti s päť a viac členmi. Sledovanie

objemu výdavkov na jedného člena domácnosti identifikovalo medzi skupinami s menšími výdavkami ako 100 euro domácnosti bez pracujúceho člena, s maloletými deťmi, domácnosti s päť a viac členmi, ale aj domácnosti so študujúcimi a závislými deťmi.

Na jednu domácnosť vychádzali výdavky na potraviny a nealkoholické nápoje podpriemerné u viacpočetných domácností, domácností bez pracujúceho člena a domácností s maloletým, študujúcim alebo závislým dieťaťom. Výdavky na bývanie vyšli v prepočte na domácnosť úplne najnižšie pri skupine domácností, s 1-2 členmi a bez skúsenosti s pracovnou aktivitou. Pri prepočítaní na člena domácnosti vyšli najmenšie výdavky na bývanie za viacčlenné domácnosti, domácnosti, domácnosti so študujúcim dieťaťom a domácnosti bez pracujúceho člena. Podiel výdavkov na potraviny – najvyšší výdavok v rámci vylúčených rómskych domácností – sa zistil podpriemerný za domácnosti s pracujúcim členom, s maloletými deťmi a s viac ako piatimi členmi.

Údaje naznačujú, že zloženie domácnosti významným spôsobom intervnuje nie len do výšky celkových alebo jednotlivých druhov výdavkov, ale aj do celkovej štruktúry výdavkov. V pozícii najsilnejších diferencujúcich znakov sa identifikovala prítomnosť pracujúceho člena v domácnosti, veľkosť domácnosti a prítomnosť dieťaťa v predškolskom alebo školskom veku. Za početnejšie domácnosti a domácnosti so závislými deťmi vychádzali síce vyššie sumy výdavkov na domácnosť, ale po prepočítaní na jedného člena mali objem výdavkov menší.

4. PRÍJMY VERZUS VÝDAVKY

Zistená⁵³ nízka príjmová úroveň rómskych domácností z marginalizovaných osídlení vytvára prirodzenú východiskovú situáciu, hlavne u viacčlenných domácností a domácností bez pracujúceho člena, pre materiálnu depriváciu a obmedzovanie v spotrebe. Súvislosť medzi príjmom a depriváciou potvrdili viaceré výskumy životných podmienok rómskych domácností žijúcich vo vylúčenom prostredí, naposledy aj kvantitatívny výskum z konca roka 2010, ktorý bol súčasťou tohto projektu (UNDP, 2012, s. 173-216).

Ako správa svojimi analýzami dokladá, značná časť rómskych domácností z vylúčeného prostredia je vystavená riziku deprivácie v oblasti spotreby, štandardu bežnému v spoločnosti dokázala „vyhovieť“ len malá časť z nich, zo segregovaných a separovaných iba zanedbateľná časť. Jedlo z mäsa každý druhý deň si dokázala zabezpečiť menej ako pätina z nich, nové sezónne oblečenie a obuv menej ako desatina, schopnosť pokryť neočakávané výdavky v sume 300 euro preukázali len 3-4 % vylúčených rómskych domácností a týždňová dovolenka mimo domu zostala takmer úplne neznáma (UNDP, 2012, s. 187-189). Podobne vylúčené rómske domácnosti zažívali podľa zistení výskumu podstatne častejšie extrémnu depriváciu definovanú cez také situácie, že nemali skutočne čo dať deťom jesť, nemali ako uvariť či zohriať jedlo alebo nemali teplo v obydli. Pre všetky tri indikátory extrémnej deprivácie sa výskumne potvrdilo, že ich opakovaný výskyt v domácnosti bol frekventovanejší za vylúčené prostredie, pri všetkých troch ukazovateľoch vyšla veľmi úzka

väzba s príjmovou úrovňou domácností, aj s pracovnou aktivitou jej členov – opakovane deprivované domácnosti mali výrazne nižšie celkové i pracovné príjmy (UNDP, 2012, s. 214). Nasledujúca časť prezentuje, ako sa vzájomne vzťahujú v priebehu jedného mesiaca zaznamenané príjmy a výdavky skúmaných domácností z vylúčených sídiel (tabuľky 40 až 43).

4.1. Rozdiely v príjmoch a výdavkoch - súhrn

Vzájomné porovnanie celkových príjmov a výdavkov, teda sumy finančných prostriedkov, ktoré marginalizované rómske domácnosti v priebehu mesiaca prijali a vynaložili, prezentuje tabuľka 40. Ide o hrubé porovnanie celkových príjmov a celkových výdavkov na domácnosť a na člena za mesiac, ktoré je doplnené dostupnými údajmi za celok Slovenska (ŠÚ SR, 2010).

Už z prvého pohľadu do tabuľky je zřejmé, že priemerná suma celkových mesačných príjmov a výdavkov sa veľmi nelíšia. Pri porovnaní objemu prijatých a vynaložených financií za sledovaný mesiac na jednu domácnosť bol priemerný zostatok 44,61 euro,⁵⁴ v prepočítaní na jedného člena domácnosti to bolo 8,41 euro. Takýto zostatok príjmov tvorí v priemere za všetky skúmané rómske domácnosti 7,5 % celkových priemerných príjmov.

Rámcové porovnanie s dostupnými údajmi za SR naznačuje menší zostatok príjmov na strane rómskych domácností než bol výsledok za SR v roku

53 Nie len v rámci tohto empirického merania, ale aj mnohých iných z posledných rokov (UNDP, 2006, 2012; Svetová banka, 2012; a veľa ďalších).

54 Ide o priemer za celý skúmaný súbor, mesačná bilancia za jednotlivé domácnosti zaznamenala rôznorodú situáciu. Rozdiely v mesačných príjmoch a výdavkoch boli pomerne veľké a pohybovali sa od záporných ku kladným výsledkom bilancie. Najvyšší zaznamenaný deficit medzi príjmami a výdavkami dosiahol -801,74 euro a najvyšší zostatok +842 euro. V zápornej bilancií sa ocitlo 41 % skúmaných domácností, zostávajúcich 59 % malo kladnú bilanciu mesačných finančných prostriedkov. Mínusový mesačný rozpočet sa zistil tiež z veľkého spektra finančných obnosov: od uvedených -801,74 euro po -0,25 euro. Čo sa týka kladného výsledku porovnania príjmov a výdavkov počas mesiaca, ten pokrýval tiež široký rozsah: od +0,75 euro po +842 euro. Spolu 16 % skúmaných vylúčených domácností malo finančný deficit väčší ako -100 euro; 13 % medzi -100 až -50 euro; a 12 % nižší ako -50 euro. Domácnosti s kladnou mesačnou bilanciou príjmov a výdavkov sa rozdelili nasledovne: 23 % malo zostatok väčší ako 0 a menší ako 50 euro; 11 % domácností sa zaradilo do pásma 50 až 100 euro; v pásme od 100 do 250 euro bolo 11 % skúmaného súboru; zvyšných 14 % sa ocitlo vo finančnom previse nad +250 euro.

2010 (posledné dostupné údaje o príjmoch a výdavkoch domácností SR prerátané z ročných súm na mesačné). Kým za vylúčené rómske domácnosti rozdiel príjmov a výdavkov v priebehu mesiaca tvoril uvedených 7,5 % celku príjmov, priemerný rozdiel za SR predstavoval 11,8 % celku príjmov. Priemer za SR teda znamenal nie len viac vynaložených finančných prostriedkov, ale aj vyšší zostatok z disponibilného príjmu domácnosti v prepočte na jeden mesiac.

Paralelné sledovanie štruktúry príjmov s výdavkami podľa druhu zároveň ukázalo, že v súhrne príjmov mali za vylúčené rómske domácnosti prevahu sociálne príjmy. Vo finančnom vyjadrení bola suma sociálnych príjmov do priemernej domácnosti 71,79 euro a čiastka prichádzajúca z iných zdrojov 40,79 euro v prepočítaní na jedného člena vylúčenej rómskej domácnosti (na domácnosť 380,46 sociálnych a 217,14 ostatných príjmov). Z porovnania so štruktúrou výdavkov vyplynulo, že súhrnná suma sociálnych príjmov, v ktorej boli nie len dávky a príspevky v hmotnej núdzi, ale všetky sociálne príjmy (dávky štátnej rodinnej podpory, dôchodky, nemocenské, atď.), dokázala v priemere

pokryť dva najobjemnejšie výdavky skúmaných vylúčených domácností (potraviny a náklady na bývanie), na ostatné nevyhnutné potreby ako vzdelávanie, zdravie, doprava k verejným službám, nevyhnutné ošatenie a obuv, atď.) zostávalo iba minimum týchto prostriedkov (cez 10 euro na jedného člena). Sociálne príjmy akoby ani v súhrne nestačili na pokrytie minimálneho spotrebného koša vylúčených domácností. A to aj pri veľmi nízkych nákladoch na bývanie a podstatne menších výdavkoch na potraviny a nealkoholické nápoje, ako naznačuje približné porovnanie s priemerom SR.

- Priemerný rozdiel, ktorý vyplynul z porovnania napočítaných príjmov a výdavkov rómskych domácností z marginalizovaných sídiel za sledovaný mesiac, sa zistil v celkovom vyjadrení pomerne nízky. Zjednodušene by sa dal výsledok porovnania príjmov a výdavkov vyjadriť prirovnaním: „minú koľko majú“. Keďže si domácnosti v pomerne širokom rozsahu museli počas mesiaca nejakú sumu požičať, dokonca pre zabezpečenie základných potrieb (práve základné potreby boli totiž tie, na čo vylúčené rómske domácnosti vynaložili väčšinu

Tabuľka 40

Celkové príjmy a výdavky v porovnaní (v euro a v %)

		Suma na domácnosť (v euro)	Suma na 1 člena (v euro)	% z celku príjmu	Prepočet SR 2010 (euro/člen)
Príjmy spolu		597,60	112,75	100,0	348,95
v tom:	Sociálne príjmy spolu	380,46	71,79	63,7%	111,33
	Ostatné príjmy spolu	217,14	40,97	36,3%	237,62
Výdavky spolu		552,99	104,34	100,0	307,76
v tom:	Potraviny a nealko nápoje	213,84	40,35	38,8%	68,10
	Bývanie	96,63	18,23	17,5%	62,86
	Splátky pôžičiek	57,87	10,92	10,5%	-
	Ostatné výdavky	184,65	34,78	33,2%	176,8
Rozdiel	- v euro	44,61	8,41		41,19
Podiel rozdielu z celku príjmov	- v %	7,5 %		11,80 %	

Poznámky: Údaje za SR prepočítané podľa publikácie Príjmy, výdavky a spotreba súkromných domácností SR 2010 (ŠÚ SR 2011); údaje za rok 2011 neboli v čase spracovania správy zverejnené. Štatistika rodinných účtov používa ukazovateľ suma v euro na osobu a rok, pre potreby porovnania sa tieto sumy vydeleni počtom 12 mesiacov. Porovnanie je iba orientačné pre priblíženie rámca jednotlivých súm, priame porovnanie nie je vzhľadom na odlišný typ zisťovania možné.

disponibilných finančných prostriedkov), výsledok porovnania príjmov a výdavkov signalizuje deficit na strane príjmov vo vzťahu k nárokom na pokrytie základných potrieb členov vylúčených domácností. Pokrytie základných potrieb členov vylúčených domácností predpokladá vyšší objem finančných prostriedkov, ako bola zistená disponibilná suma príjmov.

- Sociálne dávky určené na prekrytie finančného nedostatku vo vzťahu k základným potrebám svojou výškou účel nespĺňajú, aspoň v prípade marginalizovaných rómskych domácností. „Minimálny spotrebný kôš“ za túto skupinu mimoriadne znevýhodnených domácností, ktorý by mal byť východiskom pre nastavovanie výšky dávok v hmotnej núdzi, resp. sociálnej pomoci vôbec, akoby na niektoré výdavkové komodity zabúdal. Formátovať nastavenie sociálnej pomoci bez východiskovej analýzy životných podmienok a potrieb domácností vôbec a bez zohľadnenia špecifík extrémne vylúčených domácností nemôže viesť k spravodlivému modelu.

4.2. Rozdiely v príjmoch a výdavkoch podľa zloženia domácností

Z porovnania celkových príjmov a výdavkov vylúčených rómskych domácností, ktoré sa podarilo zaznamenať počas jedného mesiaca vyplynulo, že v priemere sú viac-menej vyrovnané. Ako uvádza tabuľka 41, zostatok z celkovej sumy príjmov po odrátaní celkových výdavkov vyšiel na domácnosť 44,61 euro. Ak sa do celkovej sumy príjmov nezapočíta suma požičaná v priebehu mesiaca, zostatok na domácnosť vychádzal iba 10,32 euro (v prepočítaní na jedného člena necelé 2 euro). Na druhej strane – ak by domácnosti neboli zadĺžené a nemuseli realizovať splátky pôžičiek, zostatok príjmov by bol v priemere o 60 euro vyšší, resp. o túto sumu by marginalizované rómske domácnosti mohli zvýšiť svoje iné druhy výdavkov.

Porovnanie zistených príjmov a výdavkov za jednotlivé skupiny domácností (tabuľky 41 a 42) ukázalo, že v skúmanom prostredí existujú domácnosti, ktoré sa dostávajú do zápornej bilancie. Najväčší priemerný deficit v prepočte na domácnosť sa prejavil za skupinu domácností s maloletým dieťaťom alebo deťmi (-9,46 euro na domácnosť), následne u domácností bez študujúcich detí (-4,81 na domácnosť), a napokon u domácností s päť a viac členmi (-1,98 euro na domácnosť). Naopak najlepšie z porovnania príjmov a výdavkov vyšli malé domácnosti s 1-2 členmi (+57 euro na domácnosť), bez maloletých detí (+32 euro) a domácnosti s pracujúcim členom (+23 euro).

Podľa empirických údajov sa ekonomická situácia zdá najpriaznivejšia (alebo sociálne kompenzácie nedostatočného príjmu fungujú najlepšie) u domácností, kde sa členovia angažujú na trhu práce a u domácností s minimálnym počtom členov domácnosti, resp. bez maloletých detí. Kde sociálna podpora zlyháva v zmysle nedostatočného príjmu na pokrytie potrebných výdavkov, to sú predovšetkým domácnosti s maloletými deťmi a mnohočlenné domácnosti. Princíp jednotnej výšky základnej dávky v hmotnej núdzi pre domácnosti do štyroch vrátane a s viac ako štyrmi deťmi bez ohľadu na ich skutočný počet je práve pre tieto domácnosti nevyhovujúci. Sledovanie príjmov a výdavkov v prepočte na člena domácnosti za porovnávané skupiny rôzneho vymedzenia len potvrdilo vyššie uvedené zistenia. T. j. najpozitívnejšiu, resp. najziskovejšiu finančnú situáciu domácností s jedným až dvoma členmi, bez detí a s pracujúcim členom; a najdeficitnejší rozpočet u domácností s maloletými deťmi a s päť a viac členmi.

Podľa priestorového vylúčenia mali v priemernom vyjadrení najhoršiu bilanciu domácnosti zo segregovaných osád. Finančný rozdiel v ich prípade vyšiel len 4,15 euro na domácnosť; priemer za skupinu separovaných bol 39,72 euro a za domácnosti žijúce koncentrovane 85,48 euro. Zvýšený prísun pracovných príjmov do

Tabuľka 41
Rozdiely v príjmoch a výdavkoch na domácnosť podľa vybraných charakteristík (v euro a v %)

	Súhrnný príjem:		Súhrnné výdavky:		Rozdiel príjmy/výdavky	
	Celková suma	Suma bez pôžičiek	Celková suma	Splátky pôžičiek	z celkovej sumy príjmu	zo sumy bez pôžičiek
Spolu	597,60	563,31	552,99	57,58	44,61	10,32
Počet pracujúcich:						
0 členov	515,59	491,69	484,88	54,05	30,71	6,81
1+ členov	888,37	817,23	794,47	71,47	93,90	22,76
Počet členov domácnosti:						
1-2 členovia	482,52	453,08	396,29	47,33	86,23	56,79
3-4 členovia	526,03	505,32	482,27	40,54	43,76	23,05
5+ členov	645,85	604,83	606,81	67,08	39,04	-1,98
Maloleté deti:						
0 detí	646,98	604,48	572,73	48,53	74,25	31,75
1+ detí	552,02	525,31	534,77	66,50	17,26	-9,46
Študujúce deti:						
0 detí	520,59	501,01	505,82	58,65	14,77	-4,81
1+ detí	632,20	591,30	574,18	57,52	58,02	17,12
Závislé deti:						
0 detí	484,59	451,51	429,58	46,23	55,01	21,93
1+ detí	614,49	580,02	571,43	59,61	43,06	8,59

Tabuľka 42
Rozdiely v príjmoch a výdavkoch na jedného člena domácnosti podľa vybraných charakteristík (v euro a v %)

	Súhrnný príjem:		Súhrnné výdavky:		Rozdiel príjmy/výdavky	
	Celková suma	Suma bez pôžičiek	Celková suma	Splátky pôžičiek	z celkovej sumy príjmu	zo sumy bez pôžičiek
Spolu	112,75	106,28	104,34	10,92	8,41	1,94
Počet pracujúcich:						
0 členov	94,63	90,24	88,99	9,92	5,64	1,25
1+ členov	186,14	171,24	166,46	14,98	19,68	4,78
Počet členov domácnosti:						
1-2 členovia	255,45	239,86	209,80	25,06	46,65	30,86
3-4 členovia	143,00	137,37	131,10	11,02	11,90	6,27
5+ členov	99,24	92,94	93,24	10,31	6,00	-0,30
Maloleté deti:						
0 detí	142,45	133,09	126,11	10,69	16,34	6,98
1+ detí	92,00	87,55	89,13	11,08	2,87	-1,58
Študujúce deti:						
0 detí	146,71	141,19	142,55	16,53	4,16	-1,36
1+ detí	103,86	97,14	94,33	9,45	9,53	2,81
Závislé deti:						
0 detí	203,22	189,35	180,14	19,39	23,08	9,21
1+ detí	107,13	101,12	99,63	10,39	7,50	1,49

koncentrovaných domácností sa prejavuje nie len na výdavkovej štruktúre, kladne ovplyvňuje aj konečný výsledok hospodárenia.

- Pre všetky sledované skupiny rómskych domácností z marginalizovaných osídlení platilo, že ak by si v priebehu mesiaca istú sumu nepožičali, ich finančná bilancia by bola ešte horšia. Keďže sa analýza pohybuje v rovine priemerov, dá sa usudzovať, že v každom porovnanom podsúbore existuje významná časť domácností, ktorým príjem nepostačoval na mesačné „potrebné“ výdavky⁵⁵ a museli siahnuť k pôžičkám. Na druhej strane finančná situácia skúmaných domácností by bola v priebehu mesiaca priaznivejšia, ak by boli v menšej miere zadĺžené. Splátky pôžičiek v priebehu mesiaca boli totiž u značnej časti domácností vyššie než zaznamenaný rozdiel v príjmoch a výdavkoch. Keby skúmané domácnosti nemuseli splácať pôžičky, ich rozpočtová bilancia by bola pozitívnejšia alebo výdavková úroveň vyššia.
- Požičiavanie finančných prostriedkov v priebehu mesiaca je nástroj alebo spôsob, ktorý marginalizovaným rómskym domácnostiam v značnom rozsahu pomáha udržať vyrovnanejšiu bilanciu príjmov a výdavkov. Sú ale medzi nimi domácnosti, kde sa to napriek pôžičkám nedarí a ich rozpočet sa pohybuje v mínusových hodnotách – v priemere na domácnosť i na jedného člena. Stratégia založená na operatívnych pôžičkách je v skúmanom prostredí rozšírená, nie vždy ale dokáže deficitný rozpočet finančne dorovnať.
- Znovu ale treba na tomto mieste pripomenúť, že zistená príjmová i výdavková úroveň skúmaných domácností bola neštandardne nízka. Charakterizuje ju málo príjmov, málo výdavkov

a následne minimálny finančný rozdiel medzi nimi.

4.3. Čerpanie príjmov v priebehu mesiaca

Zaznamenávanie príjmov a výdavkov podľa dní v mesiaci umožnilo sledovať spôsoby plynutia príjmov do domácnosti, spôsoby ich vynakladania, ako aj to, ako sa termíny získania príjmov a vynakladania finančných prostriedkov ku sebe vzťahujú. Prítok a odtok financií do domácnosti môže tiež vypovedať o napätosti alebo voľnosti rozpočtu domácnosti.

Jednotlivé spôsoby toku financií boli veľmi rôzne a závislé od toho, aké druhy príjmov domácnosť poberala. V zásade sa vygenerovali dva základné modely príchodu príjmov do domácnosti: 1. príjmy domácnosť získala v jednej alebo vo dvoch väčších sumách; 2. okrem jednej či dvoch väčších súm prichádzali menšie čiastky príjmov postupne v priebehu mesiaca. Priemerný počet príjmov do domácnosti za sledovaný mesiac bol 4,3 príjmov, najmenší počet bol 1 príjem a najvyšší počet 21 príjmov. Len jeden príjem do domácnosti malo 24 % domácností, najčastejšie mali dva príjmy (28 %), tri a štyri príjmy malo po 10 % skúmaného súboru domácností, 16 % malo medzi 5-10 príjmov a 12 % domácností malo 11 a viac príjmov v priebehu mesiaca. Maximálna výška jedného príjmu (domácnosť dostala na jeden krát) sa pohybovala od 100 euro do 1 850 euro. Priemerná suma najnižšieho jednorazového príjmu za celý súbor skúmaných domácností vyšla 419,42 euro. Spolu 50 % skúmaného súboru domácností malo maximálny jednorazový príjem do 360 euro, za štvrtinu domácností to bolo menej ako 250 euro.

Čo sa týka vynakladania finančných prostriedkov, tiež sa preukázali dva najčastejšie spôsoby: 1.

⁵⁵ O „potrebnosti výdavkov“ je oprávnené hovoriť na základe štruktúry výdavkov uvedenej v kapitole 3., ktorá potvrdila, že väčšina výdavkov bola vynaložená na pokrytie základných potrieb.

priebežné vynakladanie finančných prostriedkov počas celého mesiaca bez väčších výkyvov; 2. kumulácia výdavkov do dvoch až troch termínov, spravidla bezprostredne po obdržaní väčšej sumy príjmov. V porovnaní s príjmami bol priemerný počet výdavkov omnoho vyšší, ich frekvencia dosiahla 23,1 platieb za mesiac. Najmenší zistený počet boli 3 výdavky za mesiac a najvyšší 31 a 30 výdavkov za mesiac. Najčastejšie sa zaznamenali každodenné výdavky – uviedlo ich 28 % skúmaných domácností; nejaký objem výdavkov za 25 až 29 dní malo 23 % domácností; medzi 20 až 24 výdavkovými dňami to bolo 20 % súboru; zostávajúcich 29 % domácností malo menej ako 20 dní s výdavkami (z toho 6 % do menej ako 10 výdavkových dní). Výška maximálneho denného výdavku (suma, ktorú domácnosť vynaložila za jeden deň) bola veľmi rôzna: najnižší maximálny denný výdavok bol 29,60 euro a najvyšší 950,50 euro. Polovica domácností mala maximálny denný výdavok menší ako 200 euro a jedna štvrtina menší ako 140 euro.

Na priblíženie spôsobu priebežného nakladania s prichádzajúcimi príjmami, ktorého výsledkom je disponibilná suma finančných prostriedkov počas dní v mesiaci, sme vytvorili dva nové ukazovatele. Prvý udáva počet dní pod rôznymi percentuálnymi podielmi celkového mesačného príjmu domácnosti, t.j. koľko dní z celkových tridsať sú domácnosti pod hranicou 90 % až 10 % svojho mesačného príjmu. Druhý ukazovateľ hovorí o počte dní, kedy sa domácnosť po prvý krát dostala pod určitý percentuálny podiel príjmov, t.j. za koľko dní sa prvý raz domácnosť dostane pod hranicu 90 % až 0 % svojho mesačného príjmu. Obidva ukazovatele začínali pri najvyššom príjme v mesiaci a následne sa pripočítavali za každý deň prichádzajúce príjmy a odpočítavali odchádzajúce výdavky.

- Počet dní pod stanovenými podielmi kumulovaného mesačného príjmu

Súhrnný celkový príjem skúmaných vylúčených rómskych domácností za mesiac predstavoval v priemere 597,60 euro na domácnosť. Priebežný príchod a vynakladanie finančných prostriedkov spôsobuje, že domácnosti reálne nikdy nemajú k dispozícii 100 % svojho celkového mesačného príjmu,⁵⁶ väčšinu dní v mesiaci prežijú s príjmom pod hranicou 90 % kumulovaného mesačného príjmu. S menej ako polovicou celkového mesačného príjmu sú v priemere 26 dní, dokonca až 16 dní v mesiaci majú reálne k dispozícii zostatok menší ako 10 % celkových kumulovaných príjmov za mesiac.

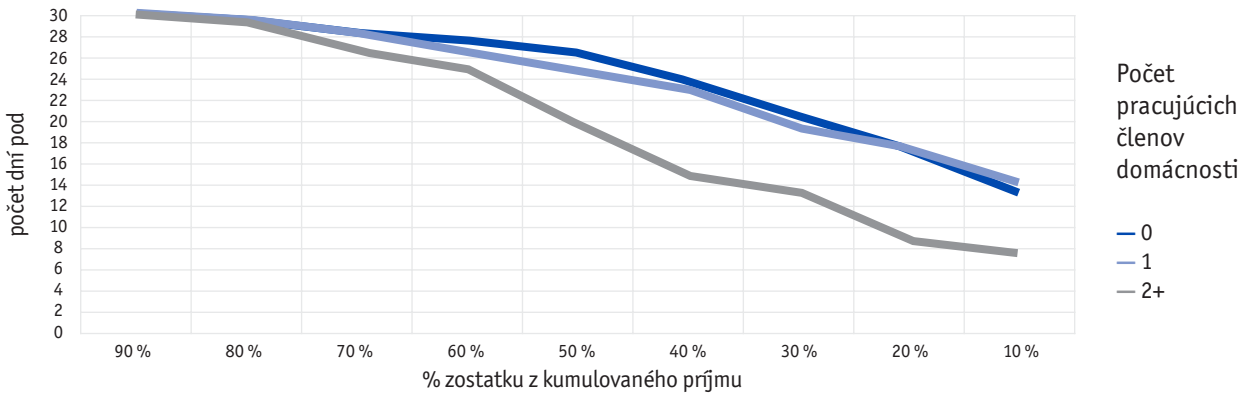
Výsledok hospodárenia a reálne dispozičné prostriedky sa za jednotlivé typy domácností odlišovali. Opätovne sa tu potvrdil vplyv prítomnosti pracujúceho člena, ale až pri dvoch a viac pracujúcich – domácnosti s jedným pracujúcim sa z hľadiska obdobia s istým objemom kumulovaného príjmu podobali viac na domácnosti bez pracujúceho (graf 17). Domácnosti s dvomi a viacerými pracujúcimi členmi zaznamenali väčší počet dní s vyššími disponibilnými sumami. Reálne síce nikdy nemali k dispozícii celý mesačný príjem, pod úrovňou 50 % svojho mesačného príjmu však boli 20 dní (10 dní mali k dispozícii viac ako polovicu svojho mesačného príjmu), kým domácnosti bez pracujúceho až 26 dní (len 4 dni mali k dispozícii polovicu a viac svojho mesačného príjmu). Počet dní s pätinou svojho mesačného príjmu u nich vyšiel na 9, za domácnosti bez pracujúceho a s jedným pracujúcim to bolo raz tak dlhé obdobie – až 17 dní; menej ako 10 % príjmu mali 8 dní z celého mesiaca, domácnosti bez pracujúceho a s jedným pracujúcim až 13 a 14 dní.⁵⁷

56 To by bol prípad, ak by domácnosť celý svoj mesačný príjem dostala v jeden deň a za ten deň by nič neminula (1 deň so 100 % mesačného príjmu), resp. za 2 až x dní by bola bez výdavku (2 až x dní so 100 % mesačného príjmu). Napriek tomu, že štvrtina domácností mala iba jeden príjem v priebehu mesiaca, situácia dňa so 100 % sa nevyskytla, lebo všetky realizovali v ten istý deň väčší výdavok.

57 Pripomeňme, že bez ohľadu na to, koľko dané percento z mesačného príjmu bolo v skutočnosti finančných prostriedkov: domácnosti s dvomi a viac pracujúcimi mali oveľa vyšší mesačný príjem (vyšie 1 200 euro oproti 740 euro za domácnosti s jedným pracujúcim a 516 euro za domácnosti bez pracujúceho).

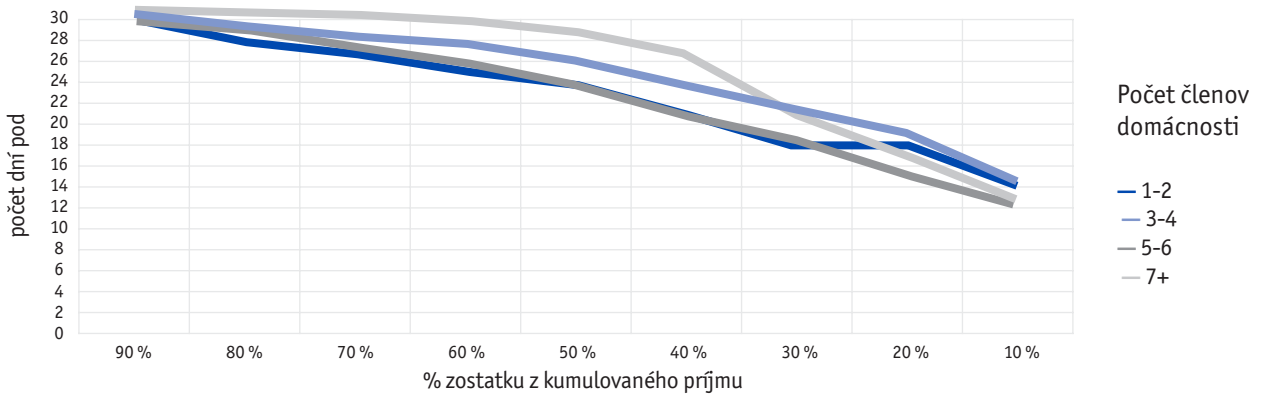
Graf 17

Počet dní pod zostatkom kumulovaného príjmu domácnosti podľa počtu pracujúcich (v dňoch)

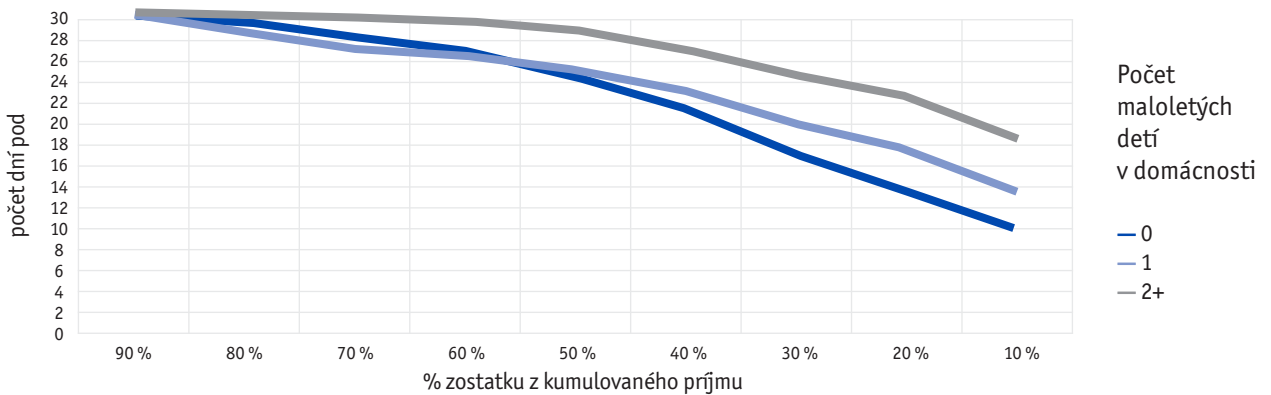
Graf 18

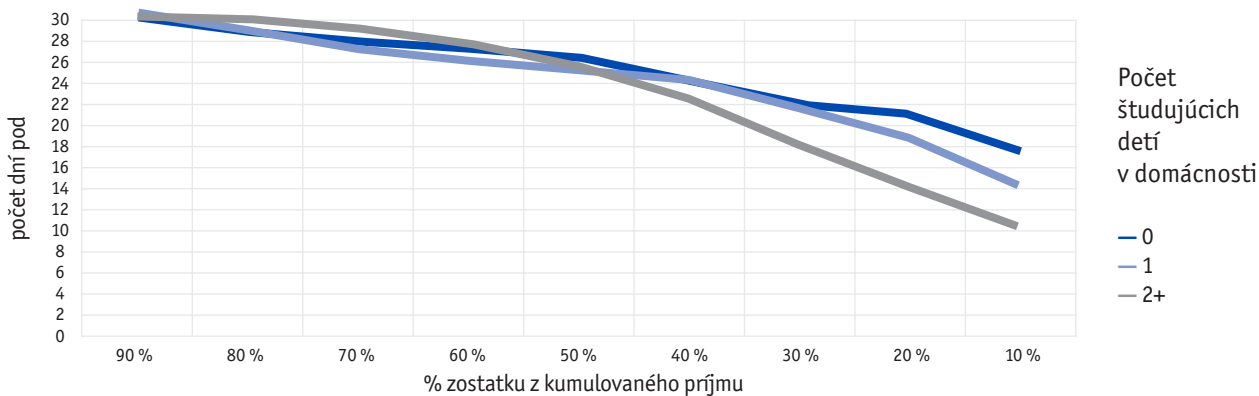
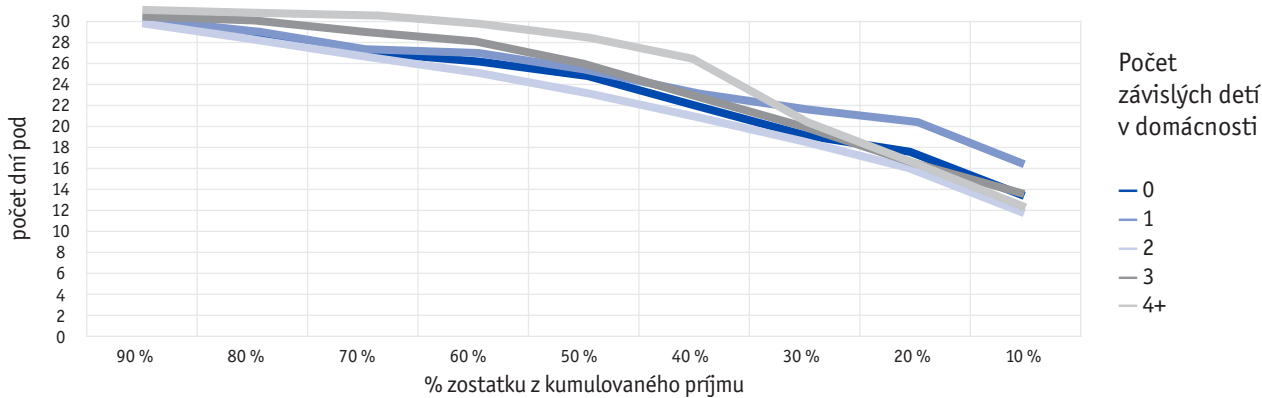
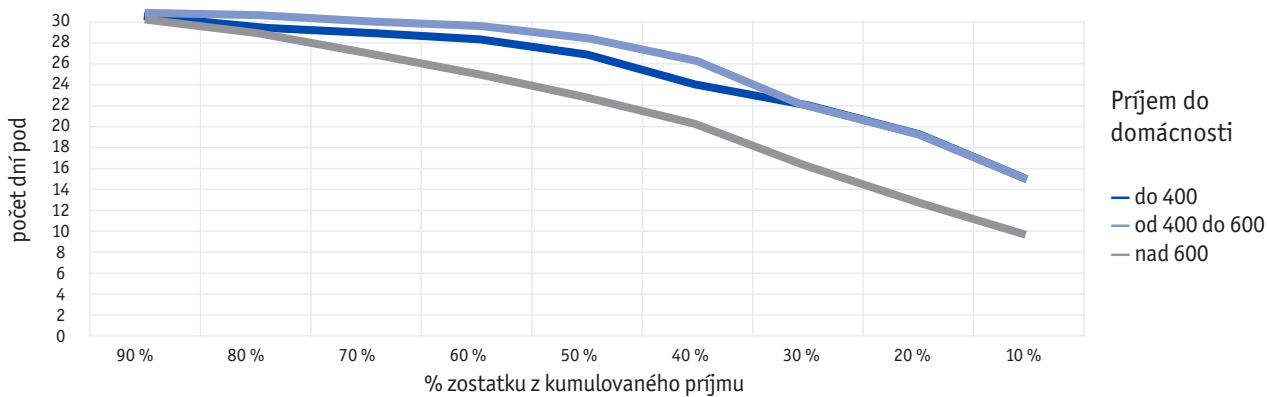
Počet dní pod zostatkom kumulovaného príjmu domácnosti podľa počtu členov domácnosti (v dňoch)

Graf 19

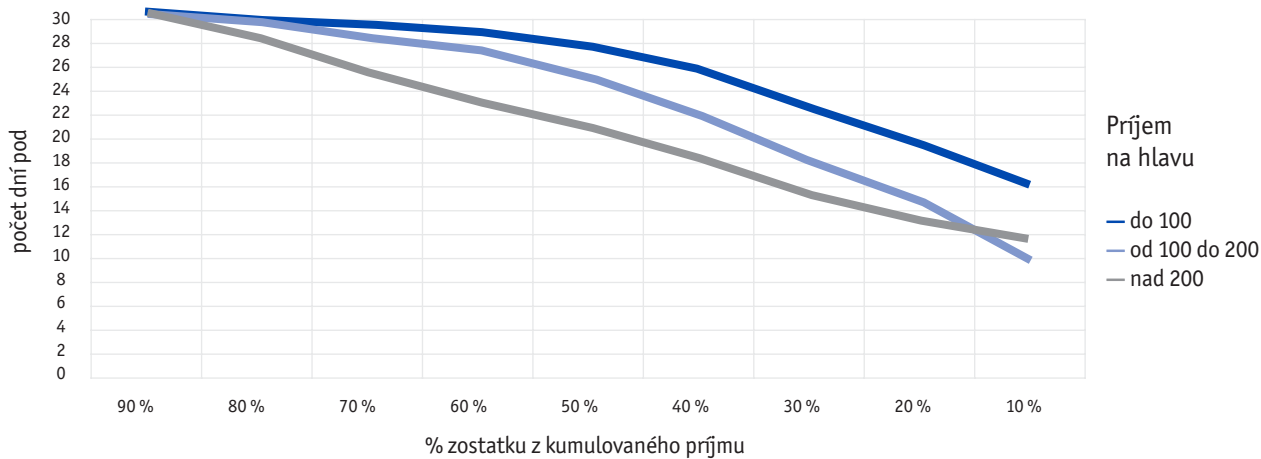
Počet dní pod zostatkom kumulovaného príjmu domácnosti podľa počtu maloletých detí (v dňoch)

Graf 20**Počet dní pod zůstatkem kumulovaného příjmu domácnosti podle počtu studujících dětí (v dnech)****Graf 21****Počet dní pod zůstatkem kumulovaného příjmu domácnosti podle počtu závislých dětí (v dnech)****Graf 22****Počet dní pod zůstatkem kumulovaného příjmu domácnosti podle výšky příjmu na domácnost (v dnech)**

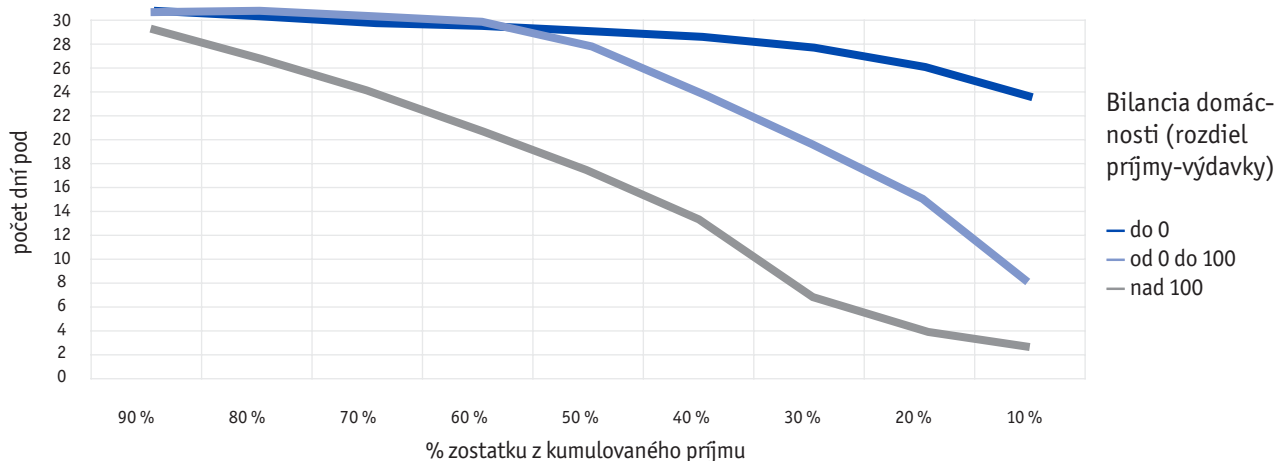
Graf 23

Poččet dní pod zostatkom kumulovaného príjmu domácnosti podľa výšky príjmu na člena (v dňoch)

Graf 24

Poččet dní pod zostatkom kumulovaného príjmu domácnosti podľa výšky rozdielu medzi príjmami a výdavkami (v dňoch)

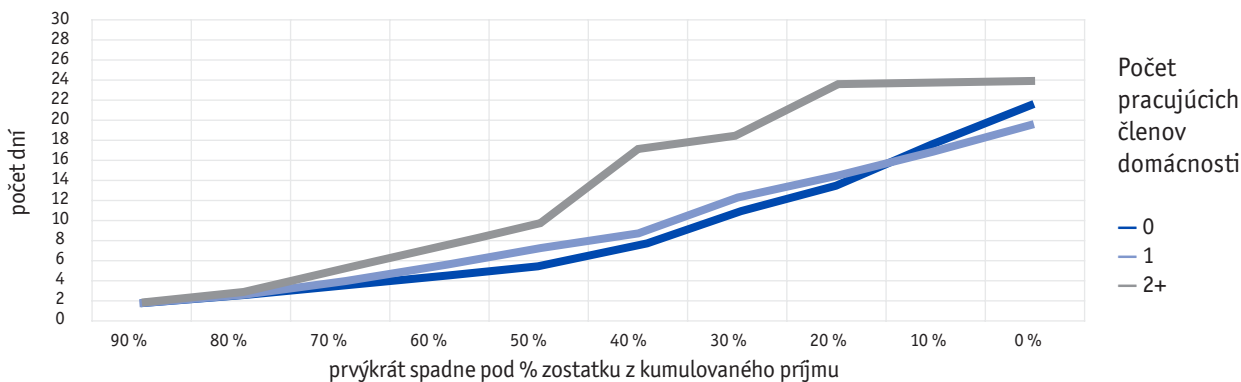
- Za koľko dní je domácnosť po prvý krát pod stanovenými podielmi mesačného príjmu

Druhý ukazovateľ vypovedá o tom, za aké obdobie sa domácnosti dostanú pod istú hranicu celkového mesačného príjmu. Pod 90 % mesačného príjmu sa

dostávajú hneď prvý alebo druhý deň po obdržaní svojho najvyššieho príjmu. Pod 70 % sa dostanú za 4 dni a pod polovicu celkového príjmu za 5 dní. Dostať sa pod 20 % zostatku svojho kumulovaného mesačného príjmu im trvalo 14 dní a deklarované mesačné príjmy sa im vyčerpajú za 21 dní

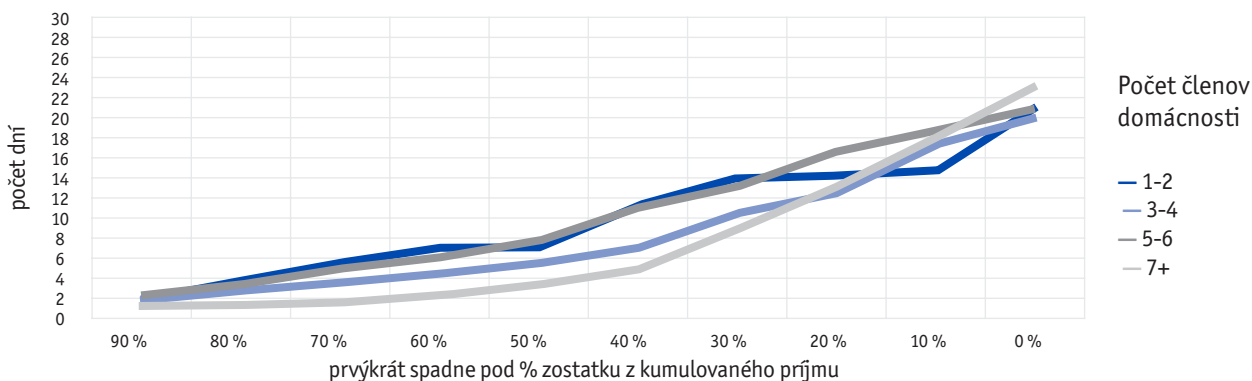
Graf 25

Počet dní do prepadnutia sa pod istú hranicu kumulovaného príjmu domácnosti podľa počtu pracujúcich (v dňoch)

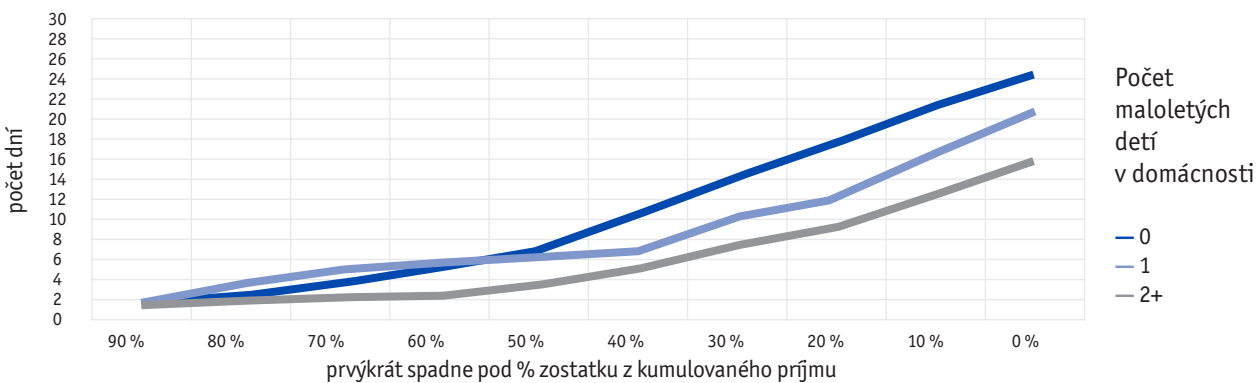
Graf 26

Počet dní do prepadnutia sa pod istú hranicu kumulovaného príjmu domácnosti podľa počtu členov domácnosti (v dňoch)

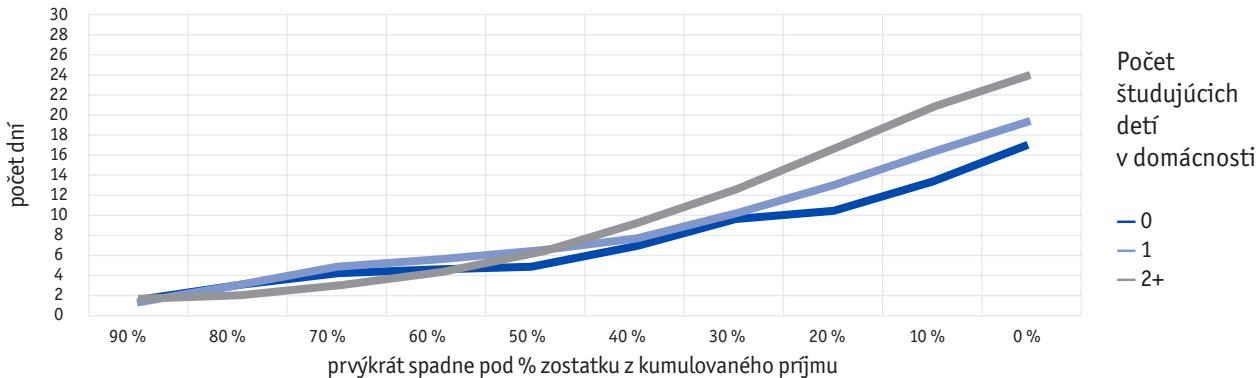
Graf 27

Počet dní do prepadnutia sa pod istú hranicu kumulovaného príjmu domácnosti podľa počtu maloletých detí (v dňoch)

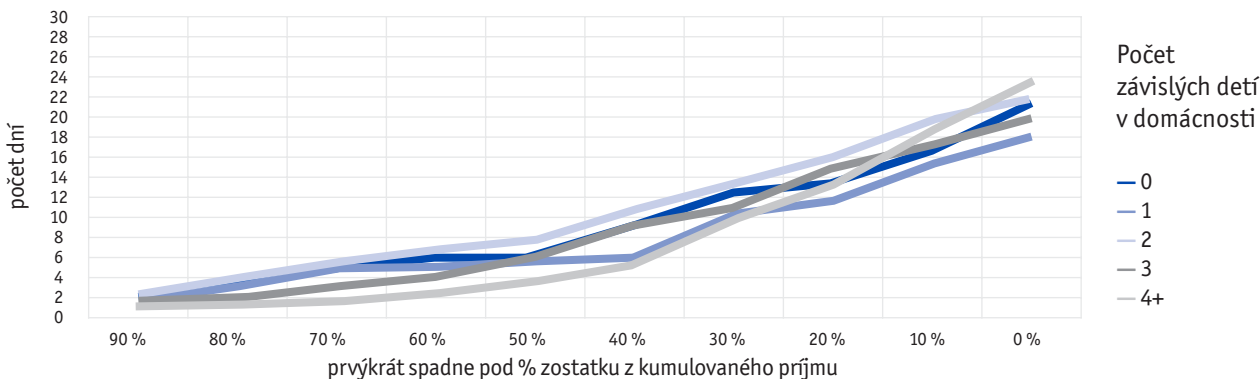
Graf 28

Poččet dní do prepadnutia sa pod istú hranicu kumulovaného príjmu domácnosti podľa počtu študujúcich detí (v dňoch)

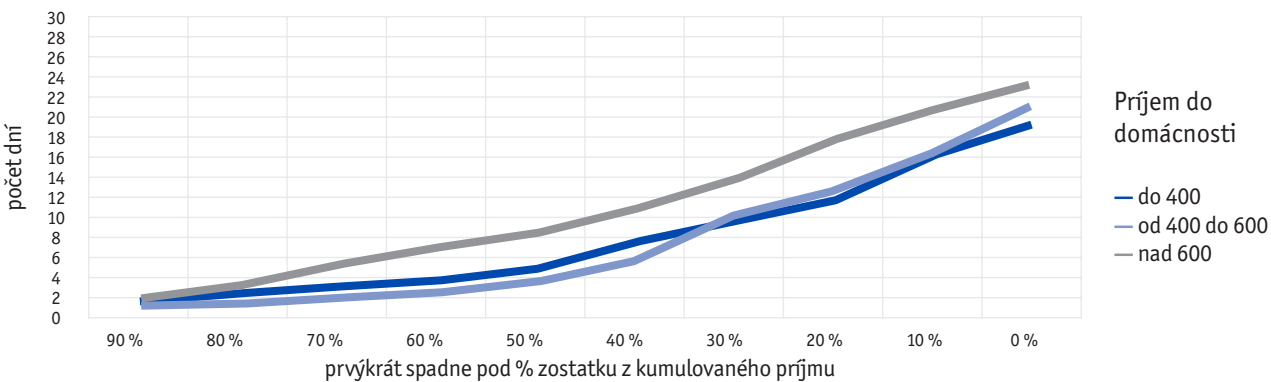
Graf 29

Poččet dní do prepadnutia sa pod istú hranicu kumulovaného príjmu domácnosti podľa počtu závislých detí (v dňoch)

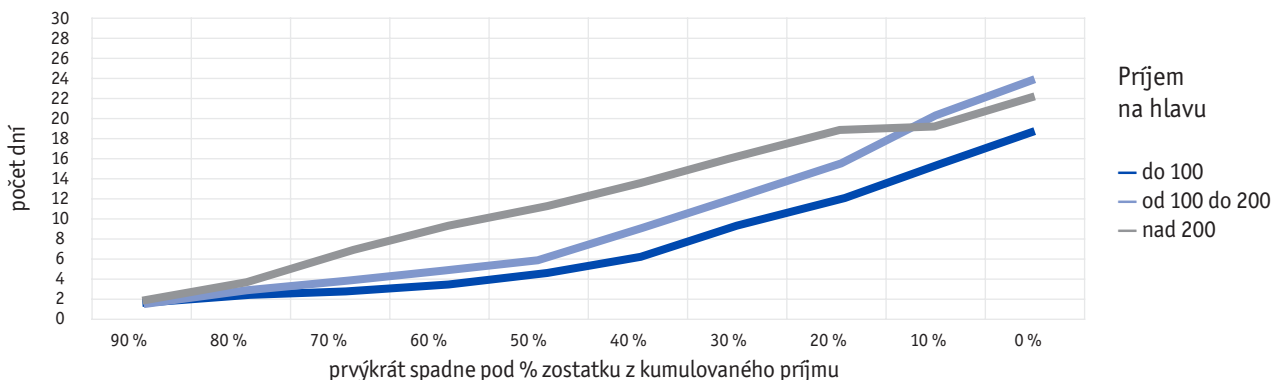
Graf 30

Poččet dní do prepadnutia sa pod istú hranicu kumulovaného príjmu domácnosti podľa výšky príjmu na domácnosť (v dňoch)

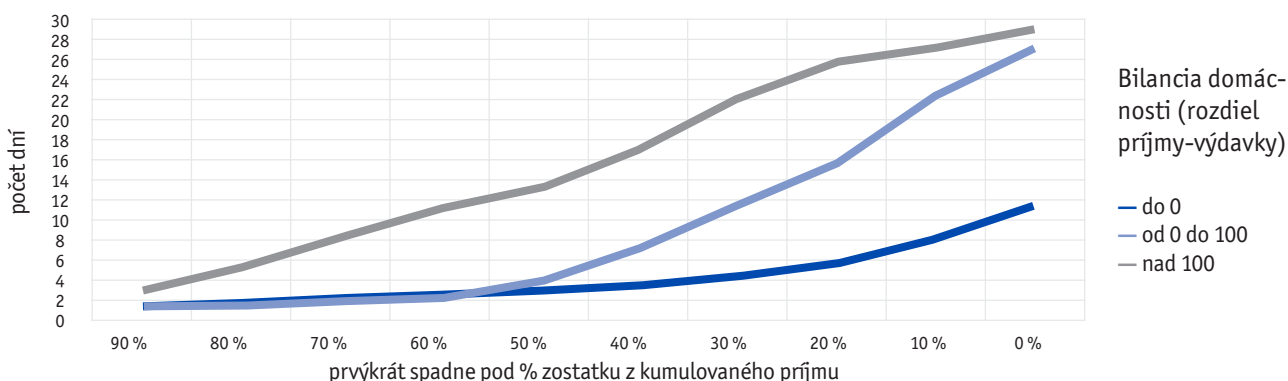
Graf 31

Počet dní do prepadnutia sa pod istú hranicu kumulovaného príjmu domácnosti podľa výšky príjmu na člena (v dňoch)

Graf 32

Počet dní do prepadnutia sa pod istú hranicu kumulovaného príjmu domácnosti podľa výšky rozdielu medzi príjmami a výdavkami (v dňoch)

4.4. Zhrnutie za porovnanie príjmov a výdavkov

Empirické údaje potvrdili v priemernom vyjadrení napätý až deficitný finančný rozpočet marginalizovaných rómskych domácností. Málo príjmov do týchto domácností umožňuje nízku úroveň výdavkov, a to aj výdavkov pokrývajúcich najzákladnejšie potreby, ako sú potraviny a bývanie. Veľká časť domácností má problém uhradiť základné potreby svojich členov, v niektorých z nich sa to

nedarí napriek možnostiam požičať si. Najhoršiu bilanciu zaznamenali domácnosti, kde bolo aspoň jedno maloleté dieťa a viacčlenné domácnosti. Pri týchto domácnostiach kompenzácie nedostatkového príjmu zo systému sociálnej pomoci nepostačujú – nedokážu vykryť ich príjmové zaostávanie.

Napätie do rozpočtu vnáša aj možnosť hospodárenia s finančnými prostriedkami počas mesiaca. K dispozícii totiž reálne nikdy nemajú 100 % svojho príjmu.

5. SPOTREBA VYBRANÝCH POTRAVIN PODĽA TYPU DOMÁCNOSTI

Aké boli výdavky na potraviny vo finančnom vyjadrení popisuje kapitola 3, v rámci nasledujúcej časti sa popisuje spotreba vybraných druhov tovarov podľa množstva na domácnosť a na jedného člena. Spôsob zisťovania bol rovnaký ako v prípade príjmov a výdavkov – zaznamenávalo sa za každý deň množstvo kúpeného tovaru (v kilogramoch, litroch alebo kusoch). Záznamový hárok obsahoval 19 vybraných druhov základných potravín, za niektoré z nich sa zaznamenávalo celkové množstvo daného druhu potraviny, a zároveň množstvo jej zdravšej alebo kvalitnejšej alternatívy. Hlavným cieľom bolo naznačiť spôsob stravovania domácností žijúcich v marginalizovaných rómskych osídleniach a identifikovať rozdiely medzi rôznymi skupinami týchto domácností.

5.1 Spotreba celkom

Priemerná domácnosť zo skúmaného prostredia spotrebuje mesačne viac ako 23 kg chleba; v prepočítaní na jedného člena domácnosti to bolo 4,39 kg. Množstvo mäsa prekročilo v súhrne 22 kg na domácnosť a mesiac, na jednu osobu to predstavovalo 4,16 kg. K veľmi rozšíreným potravinovým komoditám sa priradili zemiaky: v priemere ich jedna domácnosť zakúpila 31,78 kg (na osobu 6 kg) za mesiac. Podobne sa k objemovo bohatším potravinám nakúpeným počas mesiaca dá zaradiť aj múka (31,78 kg na domácnosť a 3,36 kg na člena) a cestoviny (takmer 7 kg na domácnosť a 1,32 kg na člena domácnosti).

Porovnanie s priemernou spotrebou vybraných potravín za SR preukázalo najväčšie rozdiely pri troch druhoch potravín. Za marginalizované rómske domácnosti vyšla podstatne vyššia spotreba múky a cestovín (3,36 kg múky ku 1,71 kg na jedného člena; 1,32 kg cestovín ku 0,51 kg na jedného člena), ešte zemiakov (6 kg ku 2,24 kg na člena). Naproti tomu

zeleniny a ovocia bolo viac na strane všeobecnej populácie (na jedného člena marginalizovanej domácnosti 0,18 kg a 1,18 kg oproti 3,38 kg a 3,33 kg na člena v priemere za SR), mierne viac pripadalo na jedného člena tiež chleba (4,68 kg ku 4,39 kg) a mlieka (2,18 l ku 2,10 l). U väčšiny zostávajúcich potravinových artiklov s možnosťou porovnania bola spotreba z hľadiska množstva na člena viac-menej vyrovnaná. Vyššia spotreba múky, cestovín a potravín na strane skúmaných domácností naznačuje, že nedostatok finančných prostriedkov na nákup hotových artiklov nahrádzajú domácou výrobou jedál.

Zastúpenie zdravších druhov potravín na celkovej spotrebe danej potravinovej položky zaznamenalo iba minimálne hodnoty. Mnohé zo zdravších alternatív sa nevyskytli vôbec, napríklad tmavý cukor alebo olivový olej. Mizivý podiel sa zaznamenal tiež za hnedú ryžu a pravé maslo. Z celkového nakúpeného množstva ryže na domácnosť 4,87 kg v priemere tvorila hnedá ryža len 0,22 kg. Podobne zo súhrnného množstva masla a nátierok, ktorých domácnosti za mesiac nakúpili 2,86 kg, na pravé maslo pripadlo len 0,36 kg. O málo lepší bol výsledok porovnania zdravších potravín s celkovým nakúpeným množstvom za mlieko a chlieb, avšak kvalitnejšie druhy boli stále v obrovskom nepomere. Z celkových 11,12 litrov mlieka tvorilo plnotučné mlieko len 1,25 litrov; na celkovom množstve 23,25 kg chleba na domácnosť sa tmavý chlieb podieľal 2,75 kg.

Výsledok pri mäse a mäsových výrobkoch nebol taktiež veľmi priaznivý. Množstvo mäsa zakúpené domácnosťou v priebehu sledovaného mesiaca zaznamenalo 22,06 kilogramov, ryby však z tohto celkového objemu tvorili 0,75 kg a kvalitné mäso 2,52 kg.⁵⁸ Vyššie zastúpenie na celkovom množstve mäsa mala hydina – 9,22 kg za mesiac.⁵⁹ Zvyšných 9,57 kg celkového zakúpeného mäsa tvorilo nekvalitné mäso.

58 Kvalitné mäso bolo vymedzené ako mäso zo stehna alebo roštenka, hovädzie mäso... (bližšie vymedzenie jednotlivých druhov potravín pozri: záznamový hárok v prílohe).
59 Tu treba podotknúť, že anketári do formulára často uvádzali, že vrátane alebo prevažne kuracie chrbty alebo kuracie droby; podobne ako pri mäse celkom potrebovali za potrebné doplniť, že uvedené množstvo mäsa je spolu s údenými či inými kostami.

Tabuľka 43

Prehľad celkovej mesačnej spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK podľa druhu a v rôznom vyjadrení – porovnanie s celkom domácností SR (v kg, l a ks)

	Množstvo na domácnosť (v kg, l, ks)	Množstvo na 1 člena (v kg, l, ks)	Prepočet SR (množstvo/člen)
1. Chlieb celkom – v kg	23,25	4,39	4,68
1a. Chlieb tmavý – v kg	2,75	0,52	-
2. Ryža celkom – v kg	4,87	0,92	0,60
2a. Ryža hnedá – v kg	0,22	0,04	-
3. Mlieko celkom – v litroch	11,12	2,10	2,18
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	1,25	0,24	0,63
4. Mäso celkom – v kg	22,06	4,16	4,65
4a. Mäso kvalitné – v kg	2,52	0,48	
4b. Ryby – v kg	0,75	0,14	0,48
4c. Hydina – v kg	9,22	1,74	1,62
5. Cukor celkom – v kg	7,06	1,33	
5a. Cukor tmavý – v kg	0,01	0,00	
6. Masť – v kg	1,54	0,29	0,07
6a. Olej celkom – v litroch	7,17	1,35	0,86
6b. Olivový olej – v litroch	0,03	0,01	0,04
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	2,86	0,54	0,52
7a. Maslo pravé – v kg	0,36	0,07	0,17
8. Tvaroh – v ks	1,85	0,35	
9. Syry – v kg (odhad)	0,76	0,14	
10. Vajíčka – v ks	57,86	10,92	11,15
11. Jogurty – v ks	15,14	2,86	
12. Detská výživa – v ks	1,04	0,20	
13. Ovocie – v kg	4,25	0,80	3,38
14. Zelenina – v kg	6,23	1,18	3,33
15. Zemiaky – v kg	31,78	6,00	2,24
16. Káva – v kg	1,51	0,29	
17. Džúsy – v litroch	2,28	0,43	
18. Múka – v kg	17,81	3,36	1,71
19. Cestoviny – v kg	6,99	1,32	0,51

5.2. Rozdiely v príjmoch a výdavkoch podľa zloženia domácnosti

Pracovná aktivita niektorého z členov domácnosti, ktorá znamenala viac príjmov v domácnosti a lepšie

podmienky pre výdavky, menila aj spotrebu potravín.

Tabuľka 44**Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK podľa zastúpenia pracujúcich členov (v kg a v ks)**

Množstvo na domácnosť a mesiac	Spolu (100)	- z toho podľa pracujúceho člena	
		0 pracujúcich (78)	1+ pracujúcich (22)
1. Chlieb celkom – v kg	23,25	22,79	24,90
1a. Chlieb tmavý – v kg	2,75	2,21	4,66
2. Ryža celkom – v kg	4,87	4,80	5,14
2a. Ryža hnedá – v kg	0,22	0,15	0,45
3. Mlieko celkom – v litroch	11,12	10,37	13,77
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	1,25	1,11	1,77
4. Mäso celkom – v kg	22,06	19,46	31,26
4a. Mäso kvalitné – v kg	2,52	1,48	6,20
4b. Ryby – v kg	0,75	0,68	1,01
4c. Hydina – v kg	9,22	8,63	11,31
5. Cukor celkom – v kg	7,06	6,52	8,98
5a. Cukor tmavý – v kg	0,01	0,01	0,00
6. Masť – v kg	1,54	1,64	1,17
6a. Olej celkom – v litroch	7,17	6,70	8,84
6b. Olivový olej – v litroch	0,03	0,04	0,00
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	2,86	2,85	2,90
7a. Maslo pravé – v kg	0,36	0,27	0,68
8. Tvaroh – v ks	1,85	1,85	1,86
9. Syry – v kg (odhad)	0,76	0,66	1,14
10. Vajička – v ks	57,86	54,10	71,18
11. Jogurty – v ks	15,14	12,03	26,18
12. Detská výživa – v ks	1,04	0,83	1,77
13. Ovocie – v kg	4,25	3,32	7,56
14. Zelenina – v kg	6,23	5,34	9,41
15. Zemiaky – v kg	31,78	30,44	36,55
16. Káva – v kg	1,51	1,44	1,76
17. Džúsy – v litroch	2,28	2,26	2,36
18. Múka – v kg	17,81	16,84	21,25
19. Cestoviny – v kg	6,99	6,75	7,81

Tabuľka 45**Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK v prepočte na jedného člena podľa zastúpenia pracujúcich členov (v kg a v ks)**

Množstvo na 1 člena domácnosti a mesiac	Spolu (530)	- z toho podľa pracujúceho člena	
		0 pracujúcich (425)	1+ pracujúcich (105)
1. Chlieb celkom – v kg	4,39	4,18	5,22
1a. Chlieb tmavý – v kg	0,52	0,41	0,98
2. Ryža celkom – v kg	0,92	0,88	1,08
2a. Ryža hnedá – v kg	0,04	0,03	0,10
3. Mlieko celkom – v litroch	2,10	1,90	2,89
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	0,24	0,20	0,37
4. Mäso celkom – v kg	4,16	3,57	6,55
4a. Mäso kvalitné – v kg	0,48	0,27	1,30
4b. Ryby – v kg	0,14	0,13	0,21
4c. Hydina – v kg	1,74	1,58	2,37
5. Cukor celkom – v kg	1,33	1,20	1,88
5a. Cukor tmavý – v kg	0,00	0,00	0,00

6. Masť – v kg	0,29	0,30	0,24
6a. Olej celkom – v litroch	1,35	1,23	1,85
6b. Olivový olej – v litroch	0,01	0,01	0,00
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	0,54	0,52	0,61
7a. Maslo pravé – v kg	0,07	0,05	0,14
8. Tvaroh – v ks	0,35	0,34	0,39
9. Syry – v kg (odhad)	0,14	0,12	0,24
10. Vajčka – v ks	10,92	9,93	14,91
11. Jogurty – v ks	2,86	2,21	5,49
12. Detská výživa – v ks	0,20	0,15	0,37
13. Ovocie – v kg	0,80	0,61	1,58
14. Zelenina – v kg	1,18	0,98	1,97
15. Zemiaky – v kg	6,00	5,59	7,66
16. Káva – v kg	0,29	0,27	0,37
17. Džúsy – v litroch	0,43	0,42	0,50
18. Múka – v kg	3,36	3,09	4,45
19. Cestoviny – v kg	1,32	1,24	1,64

Tabuľka 46

Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK podľa počtu členov domácnosti (v kg a v ks)

Množstvo na domácnosť a mesiac	Spolu (100)	- z toho podľa počtu členov		
		1-2 (9)	3-4 (28)	5+ členov (63)
1. Chlieb celkom – v kg	23,25	11,00	19,38	26,73
1a. Chlieb tmavý – v kg	2,75	0,00	0,86	3,98
2. Ryža celkom – v kg	4,87	3,67	4,03	5,42
2a. Ryža hnedá – v kg	0,22	0,00	0,11	0,29
3. Mlieko celkom – v litroch	11,12	7,33	13,70	10,51
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	1,25	0,00	2,39	0,93
4. Mäso celkom – v kg	22,06	14,17	19,16	24,47
4a. Mäso kvalitné – v kg	2,52	0,67	1,56	3,21
4b. Ryby – v kg	0,75	0,64	0,85	0,73
4c. Hydina – v kg	9,22	4,96	8,61	10,10
5. Cukor celkom – v kg	7,06	5,33	6,07	7,75
5a. Cukor tmavý – v kg	0,01	0,00	0,00	0,02
6. Masť – v kg	1,54	0,67	1,35	1,75
6a. Olej celkom – v litroch	7,17	5,22	5,27	8,30
6b. Olivový olej – v litroch	0,03	0,00	0,04	0,03
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	2,86	1,67	1,97	3,43
7a. Maslo pravé – v kg	0,36	0,39	0,27	0,40
8. Tvaroh – v ks	1,85	1,56	1,43	2,08
9. Syry – v kg (odhad)	0,76	0,42	0,75	0,82
10. Vajčka – v ks	57,86	28,33	56,00	62,90
11. Jogurty – v ks	15,14	1,44	14,82	17,24
12. Detská výživa – v ks	1,04	0,00	0,86	1,27
13. Ovocie – v kg	4,25	1,22	5,09	4,31
14. Zelenina – v kg	6,23	2,57	5,36	7,14
15. Zemiaky – v kg	31,78	18,67	27,13	35,72
16. Káva – v kg	1,51	1,18	1,10	1,75
17. Džúsy – v litroch	2,28	3,78	1,09	2,60
18. Múka – v kg	17,81	14,00	13,27	20,37
19. Cestoviny – v kg	6,99	6,49	5,77	7,60

Tabuľka 47**Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK v prepočte na jedného člena podľa počtu členov domácnosti (v kg a v ks)**

Množstvo na 1 člena domácnosti a mesiac	Spolu (530)	- z toho podľa počtu členov		
		1-2 (17)	3-4 (103)	5+ členov (410)
1. Chlieb celkom – v kg	4,39	5,82	5,27	4,11
1a. Chlieb tmavý – v kg	0,52	0,00	0,23	0,61
2. Ryža celkom – v kg	0,92	1,94	1,10	0,83
2a. Ryža hnedá – v kg	0,04	0,00	0,03	0,05
3. Mlieko celkom – v litroch	2,10	3,88	3,72	1,61
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	0,24	0,00	0,65	0,14
4. Mäso celkom – v kg	4,16	7,50	5,21	3,76
4a. Mäso kvalitné – v kg	0,48	0,35	0,42	0,49
4b. Ryby – v kg	0,14	0,34	0,23	0,11
4c. Hydina – v kg	1,74	2,63	2,34	1,55
5. Cukor celkom – v kg	1,33	2,82	1,65	1,19
5a. Cukor tmavý – v kg	0,00	0,00	0,00	0,00
6. Masť – v kg	0,29	0,35	0,37	0,27
6a. Olej celkom – v litroch	1,35	2,76	1,43	1,27
6b. Olivový olej – v litroch	0,01	0,00	0,01	0,00
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	0,54	0,88	0,53	0,53
7a. Maslo pravé – v kg	0,07	0,21	0,07	0,06
8. Tvaroh – v ks	0,35	0,82	0,39	0,32
9. Syry – v kg (odhad)	0,14	0,22	0,20	0,13
10. Vajička – v ks	10,92	15,00	15,22	9,67
11. Jogurty – v ks	2,86	0,76	4,03	2,65
12. Detská výživa – v ks	0,20	0,00	0,23	0,20
13. Ovocie – v kg	0,80	0,65	1,38	0,66
14. Zelenina – v kg	1,18	1,36	1,46	1,10
15. Zemiaky – v kg	6,00	9,88	7,38	5,49
16. Káva – v kg	0,29	0,63	0,30	0,27
17. Džúsy – v litroch	0,43	2,00	0,30	0,40
18. Múka – v kg	3,36	7,41	3,61	3,13
19. Cestoviny – v kg	1,32	3,44	1,57	1,17

Tabuľka 48**Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK podľa maloletých detí (v kg a v ks)**

Množstvo na domácnosť a mesiac	Spolu (100)	- z toho podľa maloletých detí	
		0 detí (48)	1+ detí (52)
1. Chlieb celkom – v kg	23,25	23,83	22,72
1a. Chlieb tmavý – v kg	2,75	3,36	2,18
2. Ryža celkom – v kg	4,87	4,82	4,92
2a. Ryža hnedá – v kg	0,22	0,29	0,14
3. Mlieko celkom – v litroch	11,12	11,33	10,92
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	1,25	1,65	0,89
4. Mäso celkom – v kg	22,06	24,96	19,38
4a. Mäso kvalitné – v kg	2,52	3,20	1,89
4b. Ryby – v kg	0,75	1,08	0,46
4c. Hydina – v kg	9,22	9,87	8,62
5. Cukor celkom – v kg	7,06	7,50	6,65
5a. Cukor tmavý – v kg	0,01	0,00	0,02

6. Masť – v kg	1,54	1,80	1,30
6a. Olej celkom – v litroch	7,17	7,46	6,91
6b. Olivový olej – v litroch	0,03	0,00	0,06
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	2,86	3,33	2,43
7a. Maslo pravé – v kg	0,36	0,41	0,32
8. Tvaroh – v ks	1,85	2,02	1,69
9. Syry – v kg (odhad)	0,76	0,91	0,63
10. Vajčka – v ks	57,86	66,67	49,73
11. Jogurty – v ks	15,14	14,54	15,69
12. Detská výživa – v ks	1,04	0,06	1,94
13. Ovocie – v kg	4,25	5,10	3,46
14. Zelenina – v kg	6,23	7,94	4,65
15. Zemiaky – v kg	31,78	40,47	23,77
16. Káva – v kg	1,51	1,65	1,39
17. Džúsy – v litroch	2,28	2,29	2,28
18. Múka – v kg	17,81	18,50	17,17
19. Cestoviny – v kg	6,99	6,57	7,37

Tabuľka 49

Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK v prepočte na jedného člena podľa maloletých detí (v kg a v ks)

Množstvo na 1 člena domácnosti a mesiac	Spolu (530)	- z toho podľa maloletých detí	
		0 detí (218)	1+ detí (312)
1. Chlieb celkom – v kg	4,39	5,25	3,79
1a. Chlieb tmavý – v kg	0,52	0,74	0,36
2. Ryža celkom – v kg	0,92	1,06	0,82
2a. Ryža hnedá – v kg	0,04	0,06	0,02
3. Mlieko celkom – v litroch	2,10	2,49	1,82
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	0,24	0,36	0,15
4. Mäso celkom – v kg	4,16	5,49	3,23
4a. Mäso kvalitné – v kg	0,48	0,71	0,31
4b. Ryby – v kg	0,14	0,24	0,08
4c. Hydina – v kg	1,74	2,17	1,44
5. Cukor celkom – v kg	1,33	1,65	1,11
5a. Cukor tmavý – v kg	0,00	0,00	0,00
6. Masť – v kg	0,29	0,40	0,22
6a. Olej celkom – v litroch	1,35	1,64	1,15
6b. Olivový olej – v litroch	0,01	0,00	0,01
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	0,54	0,73	0,41
7a. Maslo pravé – v kg	0,07	0,09	0,05
8. Tvaroh – v ks	0,35	0,44	0,28
9. Syry – v kg (odhad)	0,14	0,20	0,10
10. Vajčka – v ks	10,92	14,68	8,29
11. Jogurty – v ks	2,86	3,20	2,62
12. Detská výživa – v ks	0,20	0,01	0,32
13. Ovocie – v kg	0,80	1,12	0,58
14. Zelenina – v kg	1,18	1,75	0,77
15. Zemiaky – v kg	6,00	8,91	3,96
16. Káva – v kg	0,29	0,36	0,23
17. Džúsy – v litroch	0,43	0,50	0,38
18. Múka – v kg	3,36	4,07	2,86
19. Cestoviny – v kg	1,32	1,45	1,23

Tabuľka 50**Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK podľa študujúcich detí (v kg a v ks)**

Množstvo na domácnosť a mesiac	Spolu (100)	- z toho podľa študujúcich detí	
		0 detí (31)	1+ detí (69)
1. Chlieb celkom – v kg	23,25	15,60	26,69
1a. Chlieb tmavý – v kg	2,75	0,37	3,82
2. Ryža celkom – v kg	4,87	4,11	5,21
2a. Ryža hnedá – v kg	0,22	0,10	0,27
3. Mlieko celkom – v litroch	11,12	11,32	11,02
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	1,25	0,94	1,40
4. Mäso celkom – v kg	22,06	17,25	24,21
4a. Mäso kvalitné – v kg	2,52	0,92	3,24
4b. Ryby – v kg	0,75	0,58	0,83
4c. Hydina – v kg	9,22	8,14	9,71
5. Cukor celkom – v kg	7,06	6,31	7,40
5a. Cukor tmavý – v kg	0,01	0,00	0,01
6. Masť – v kg	1,54	0,91	1,82
6a. Olej celkom – v litroch	7,17	5,95	7,72
6b. Olivový olej – v litroch	0,03	0,03	0,03
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	2,86	1,71	3,38
7a. Maslo pravé – v kg	0,36	0,32	0,38
8. Tvaroh – v ks	1,85	1,48	2,01
9. Syry – v kg (odhad)	0,76	0,69	0,80
10. Vajička – v ks	57,86	46,84	62,81
11. Jogurty – v ks	15,14	12,13	16,49
12. Detská výživa – v ks	1,04	2,42	0,42
13. Ovocie – v kg	4,25	3,89	4,41
14. Zelenina – v kg	6,23	4,43	7,04
15. Zemiaky – v kg	31,78	23,47	35,52
16. Káva – v kg	1,51	1,06	1,72
17. Džúsy – v litroch	2,28	2,47	2,20
18. Múka – v kg	17,81	16,32	18,48
19. Cestoviny – v kg	6,99	8,98	6,09

Tabuľka 51**Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK v prepočte na jedného člena podľa študujúcich detí (v kg a v ks)**

Množstvo na 1 člena domácnosti a mesiac	Spolu (530)	- z toho podľa študujúcich detí	
		0 detí (110)	1+ detí (420)
1. Chlieb celkom – v kg	4,39	4,40	4,38
1a. Chlieb tmavý – v kg	0,52	0,10	0,63
2. Ryža celkom – v kg	0,92	1,16	0,86
2a. Ryža hnedá – v kg	0,04	0,03	0,04
3. Mlieko celkom – v litroch	2,10	3,19	1,81
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	0,24	0,26	0,23
4. Mäso celkom – v kg	4,16	4,86	3,98
4a. Mäso kvalitné – v kg	0,48	0,26	0,53
4b. Ryby – v kg	0,14	0,16	0,14
4c. Hydina – v kg	1,74	2,29	1,59
5. Cukor celkom – v kg	1,33	1,78	1,22
5a. Cukor tmavý – v kg	0,00	0,00	0,00

6. Masť – v kg	0,29	0,26	0,30
6a. Olej celkom – v litroch	1,35	1,68	1,27
6b. Olivový olej – v litroch	0,01	0,01	0,00
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	0,54	0,48	0,56
7a. Maslo pravé – v kg	0,07	0,09	0,06
8. Tvaroh – v ks	0,35	0,42	0,33
9. Syry – v kg (odhad)	0,14	0,19	0,13
10. Vajčka – v ks	10,92	13,20	10,32
11. Jogurty – v ks	2,86	3,42	2,71
12. Detská výživa – v ks	0,20	0,68	0,07
13. Ovocie – v kg	0,80	1,10	0,73
14. Zelenina – v kg	1,18	1,25	1,16
15. Zemiaky – v kg	6,00	6,62	5,83
16. Káva – v kg	0,29	0,30	0,28
17. Džúsy – v litroch	0,43	0,70	0,36
18. Múka – v kg	3,36	4,60	3,04
19. Cestoviny – v kg	1,32	2,53	1,00

Tabuľka 52

Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK podľa závislých detí (v kg a v ks)

Množstvo na domácnosť a mesiac	Spolu (100)	- z toho podľa závislých detí	
		0 detí (13)	1+ detí (87)
1. Chlieb celkom – v kg	23,25	12,34	24,88
1a. Chlieb tmavý – v kg	2,75	0,00	3,16
2. Ryža celkom – v kg	4,87	3,77	5,04
2a. Ryža hnedá – v kg	0,22	0,23	0,21
3. Mlieko celkom – v litroch	11,12	7,00	11,73
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	1,25	0,15	1,42
4. Mäso celkom – v kg	22,06	19,74	22,40
4a. Mäso kvalitné – v kg	2,52	0,54	2,81
4b. Ryby – v kg	0,75	0,67	0,77
4c. Hydina – v kg	9,22	7,07	9,54
5. Cukor celkom – v kg	7,06	6,00	7,22
5a. Cukor tmavý – v kg	0,01	0,00	0,01
6. Masť – v kg	1,54	0,46	1,70
6a. Olej celkom – v litroch	7,17	6,89	7,21
6b. Olivový olej – v litroch	0,03	0,00	0,03
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	2,86	1,47	3,07
7a. Maslo pravé – v kg	0,36	0,59	0,33
8. Tvaroh – v ks	1,85	1,69	1,87
9. Syry – v kg (odhad)	0,76	0,51	0,80
10. Vajčka – v ks	57,86	41,38	60,32
11. Jogurty – v ks	15,14	4,15	16,78
12. Detská výživa – v ks	1,04	0,00	1,20
13. Ovocie – v kg	4,25	4,00	4,29
14. Zelenina – v kg	6,23	5,84	6,29
15. Zemiaky – v kg	31,78	33,46	31,53
16. Káva – v kg	1,51	1,09	1,58
17. Džúsy – v litroch	2,28	3,08	2,17
18. Múka – v kg	17,81	16,77	17,97
19. Cestoviny – v kg	6,99	8,53	6,75

Tabuľka 53

Prehľad spotreby vybraných potravín v domácnostiach MRK v prepočte na jedného člena podľa závislých detí spolu (v kg a v ks)

Množstvo na 1 člena domácnosti a mesiac	Spolu (530)	- z toho podľa závislých detí	
		0 detí (31)	1+ detí (499)
1. Chlieb celkom – v kg	4,39	5,17	4,34
1a. Chlieb tmavý – v kg	0,52	0,00	0,55
2. Ryža celkom – v kg	0,92	1,58	0,88
2a. Ryža hnedá – v kg	0,04	0,10	0,04
3. Mlieko celkom – v litroch	2,10	2,94	2,05
3a. Mlieko plnotučné – v litroch	0,24	0,06	0,25
4. Mäso celkom – v kg	4,16	8,28	3,91
4a. Mäso kvalitné – v kg	0,48	0,23	0,49
4b. Ryby – v kg	0,14	0,28	0,13
4c. Hydina – v kg	1,74	2,97	1,66
5. Cukor celkom – v kg	1,33	2,52	1,26
5a. Cukor tmavý – v kg	0,00	0,00	0,00
6. Masť – v kg	0,29	0,19	0,30
6a. Olej celkom – v litroch	1,35	2,89	1,26
6b. Olivový olej – v litroch	0,01	0,00	0,01
7. Maslo a nátierky celkom – v kg	0,54	0,62	0,54
7a. Maslo pravé – v kg	0,07	0,25	0,06
8. Tvaroh – v ks	0,35	0,71	0,33
9. Syry – v kg (odhad)	0,14	0,21	0,14
10. Vajíčka – v ks	10,92	17,35	10,52
11. Jogurty – v ks	2,86	1,74	2,93
12. Detská výživa – v ks	0,20	0,00	0,21
13. Ovocie – v kg	0,80	1,68	0,75
14. Zelenina – v kg	1,18	2,45	1,10
15. Zemiaky – v kg	6,00	14,03	5,50
16. Káva – v kg	0,29	0,46	0,28
17. Džúsy – v litroch	0,43	1,29	0,38
18. Múka – v kg	3,36	7,03	3,13
19. Cestoviny – v kg	1,32	3,58	1,18

5.3. Zhrnutie za spotrebu vybratých potravín

Zistená spotreba vybraných druhov potravín v rómskych domácnostiach z marginalizovaných osídlení ukázala, že v najväčšom objeme sa nakupujú také komodity ako zemiaky, múka, chlieb, cestoviny a vajíčka, na strane ovocia a zeleniny však vykazujú značné zaostávanie. V porovnaní s celkom SR je u nich v prepočte na jedného člena nie len menej ovocia a zeleniny, ale aj mliečnych výrobkov a zdravších druhov mäsa.

Jednotlivé sociálno-demografické charakteristiky spotrebu sledovaných druhov potravín menia.

Ukázalo sa, že pracujúci člen alebo členovia v domácnosti zvyšujú výrazne objem nakupovaných potravín. Zároveň sa s pracovnými príjmami rozširuje rozsah nakupovaných potravinových artiklov – pribúdajú mliečne výrobky, objem nakupovaného ovocia a zeleniny, detské potraviny sa tiež nakupujú vo väčšom množstve. Avšak ani pracovné príjmy v domácnosti nespôsobujú v skúmanom prostredí výraznejší posun k rozsiahlejším nákupom zdravších druhov potravín. Pracovný príjem v marginalizovaných komunitách má silu na zvýšenie objemu nakupovaných potravín, k zdravším spôsobom stravovania ale výraznejšie nevedie.

Veľkosť domácnosti prejavila pri spotrebe základných potravín rovnaký efekt ako pri príjmoch a výdavkoch. U všetkých sledovaných položiek sa v množstvách na domácnosť objem potravín s rastúcim počtom členov zvyšoval, v prepočítaní na jedného člena domácnosti vykázali viacpočetné domácnosti podstatne menšie objemy potravín. Platilo to pre všetky sledované druhy potravín minimálneho i štandardného potravinového koša s výnimkou „detských“ druhov – potraviny ako jogurty, detské výživy, ovocie a zelenina mali najvyššiu spotrebu pri strednej veľkostnej skupine (domácnosti s 3-4 členmi), menšie a väčšie domácnosti týchto artiklov nakupovali na jedného člena menej. Celkovo ale veľké domácnosti nakúpili v priebehu mesiaca podstatne objemnejší balík potravín za všetky najzákladnejšie komodity potravinového koša, na jedného člena však vyšlo podstatne menej jednotlivých potravinových komodít.

Za porovnanie na základe prítomnosti maloletého dieťaťa v domácnosti sa prevaha nakúpeného množstva potravinových tovarov preukázala na strane domácností bez maloletých detí: tak v celkovom vyjadrení, ako aj v prepočte na jedného člena vychádzali za nich väčšie objemy potravín ako za skupinu bez maloletého dieťaťa. Kúpovali podstatne viac zemiakov, mäsa, vajíčok, chleba, múky, aj zeleniny. Výnimkou bola opäť detská výživa, ktorej sa viac kúpovalo v domácnostiach s maloletým, pri jogurtoch, mlieku a masle bol rozdiel v objemoch na člena minimálny. S výnimkou primárne detských potravín platí, že vylúčené rómske domácnosti s maloletými deťmi nakupujú menší celkový objem potravín a vychádza im menšie množstvo na jedného člena.

Analýza na základe zastúpenia študujúcich detí v domácnosti ukázala, že vylúčené rómske domácnosti so žiakmi alebo študentmi nakupujú pre domácnosť

podstatne viac potravín ako kategória domácností bez študujúcich detí, na jedného člena domácnosti majú rovnako alebo dokonca menej danej potraviny. Čiže hoci domácnosti bez študujúceho dieťaťa nakupujú menšie objemy základných a vybraných štandardných potravín, na člena im vychádza rovnaké, častejšie väčšie množstvo. Obrovský rozdiel vyšiel za chlieb, zemiaky, mäso, jogurty či vajíčka. Náznamy k nakupovaniu zdravších potravinových komodít sa ani pri týchto porovnávaných kategóriách vylúčených domácností neprejavil. Ešte vyššiu a silnejšiu platnosť malo pravidlo uvádzané pri študujúcich deťoch aj za porovnanie domácností so závislými deťmi bez rozlíšenia. S výnimkou štyroch sledovaných potravinových komodít domácnosti s deťmi viac danej potraviny počas mesiaca nakupovali, ale na hlavu mali reálne menej.

Keďže vyššie objemy nakúpených potravín u domácností s deťmi znamenajú zároveň viac finančných výdavkov na potraviny, dá sa zhrnúť, že napriek vynaloženým vyšším finančným prostriedkom na potraviny majú domácnosti s deťmi menej potravín na jedného člena. A to nie len najzákladnejších druhov potravín, ale aj pre komodity tvoriace štandardný potravinový koš na Slovensku a v prípade existencie „detského“ minimálneho potravinového koša, ak by existoval. S veľkou pravdepodobnosťou by výsledné hodnoty boli vychýlené ešte nepriaznivejšie v neprospech vylúčených rómskych komunít. Zároveň sa ukázalo, že posun ku kvalitnejším a zdravším alternatívam jednotlivých potravinových druhov, ako sa propagujú vo verejnom mediálnom priestore, sa neprejavil ani za jeden zo sledovaných triediacich znakov. V prostredí vylúčených rómskych osídlení ani pracovný príjem do domácnosti a ani veľkosť či prítomnosť detí rôzneho veku nevedie k posilneniu zdravších potravín v ich bežnom spotrebnom koši.

6. ZHRNUTIE ZÁKLADNÝCH ZISTENÍ

Výskumná sonda mala za cieľ empirické mapovanie zloženia mesačných príjmov a výdavkov rómskych domácností vylúčených sídiel podľa základných druhov. Pri príjmoch to boli sociálne príjmy, pracovné príjmy, príjmy z hospodárenia, dary a pôžičky; výdavky sa rozlišovali podľa účelu: na výdavky za potraviny a nealkoholické nápoje, náklady na bývanie, opravy obydlia a zariadenie domácnosti, odevy a obuv, cestovné a doprava, poštovné a telekomunikácie, výdavky na osobnú starostlivosť, vzdelávanie a kancelárske potreby, zdravie, reštaurácie a kultúru, samostatný druh výdavkov tvorili splátky pôžičiek. V rámci empirickej sondy sa zisťovala aj spotreba domácností, pričom sa dôraz položil na spotrebu komodít spadajúcich do základného potravinového koša, ako aj na ich kvantitatívne porovnanie s tzv. zdravými náhradami.

Podľa zozbieraných empirických údajov bola zistená suma čistých príjmov rómskych domácností z marginalizovaných osídlení napočítaná za jeden mesiac nízka tak vo vyjadrení na jednu domácnosť, ako aj v prepočte na jedného člena domácnosti. Rámcové celoslovenské priemery jednotlivých príjmových alebo mzdových hraníc platné okolo obdobia, kedy sa realizoval empirický prieskum naznačujú, že sa príjmy vo vylúčených osídleniach pohybovali pod priemernými sumami a vo väčšine prípadov pod hranicami štandardizovanými pre riziko chudoby (priemerná mzda, minimálna mzda, ekvivalentný príjem na jednotlivca, hranica rizika chudoby a podobne).

Hoci sa pri niektorých skupinách domácností objem finančných prostriedkov na strane celkového príjmu na domácnosť zvýšil, napríklad pri viacčlenných domácnostiach alebo domácnostiach so študujúcimi či závislými deťmi, po prepočítaní na jedného člena domácnosti im vychádzalo menej finančných prostriedkov. Jedinou výnimkou boli domácnosti

s pracujúcim členom alebo členmi, kde príjem vychádzal vyšší tak v celkovom vyjadrení na domácnosť, ako aj v prepočítaní na jedného člena domácnosti.

Ako sa potvrdilo, pracovné príjmy zlepšovali celkový príjem marginalizovaných rómskych domácností výrazným spôsobom; na druhej strane patrili v skúmanom prostredí skôr k zriedkavejším (nízka zamestnanosť) a pracovné odmeny prichádzajúce do skúmaného vylúčeného prostredia sa pohybovali na veľmi nízkej hladine (pracovné príjmy zo zamestnania v priemere vychádzali hlboko pod priemernou mzdou zamestnanca v národnom hospodárstve SR). Napriek malému rozšíreniu pracovných príjmov v skúmanom prostredí (prevažovali nepravidelné pracovné príjmy) a v priemere nízkym pracovným odmenám, sa pracovné príjmy zreteľným spôsobom podpisovali na zlepšení ekonomickej situácie skúmaných vylúčených domácností, predovšetkým domácností s dvoma a viacerými pracujúcimi osobami.

Uvedená súvislosť zároveň na druhej strane ukazuje na veľmi nízky životný štandard domácností bez pracujúceho člena; ich rodinný mesačný rozpočet zmenšený o pracovný príjem⁶⁰ sociálne dávky rozhodne nedokázali dorovnať – zaplniť deficit. Výsledkom je, že členovia rómskych domácností bez pracovných príjmov mali podstatne menej finančných prostriedkov na svoju spotrebu.

Obmedzenie v spotrebe sa zistilo pri niektorých vylúčených rómskych domácnostiach obrovské. Na väčšinu tzv. vyšších potrieb museli rezignovať úplne, mnohé štandardné potreby obmedzili na minimálnu mieru a aj na tie najzákladnejšie potreby im zostáva obmedzená suma finančných prostriedkov – aspoň podľa zisteného objemu výdavkov.

60 Vo väčšine prípadov nedobrovoľne, ako zaznelo v rámci prieskumu situačných účtov, kde sa možnosti zamestnať sa zaradili medzi najfrekvencovanejšie želania pre rodinu a viac pracovných príležitostí medzi najčastejšie prania smerujúce k zmenám v mieste bydliska.

Podiel výdavkov na základné potreby, ako potraviny a bývanie, sa zaznamenal najvyšší z celku výdavkov pri domácnostiach s najnižšími príjmami. Znamená to, že vylúčené rómske domácnosti s najnižšími príjmami z disponibilnej sumy finančných prostriedkov vynaložili na potraviny a bývanie v priemere najväčšiu časť celku vynaložených prostriedkov, t.j. väčšinu peňazí, ktoré v priebehu mesiaca minuli, im spotrebovali potraviny a poplatky za bývanie. Zároveň ale treba podotknúť, že ani u domácností s relatívne lepším príjmovým postavením sa nedá hovoriť o „dobrej“ situácii; ich ekonomické postavenie vychádzalo stále na veľmi nízkej úrovni pri rámcových porovnaníach s celoslovenskými priermi. V celkovo slabom ekonomickom prostredí marginalizovaných rómskych osídlení sú domácnosti so zlým ekonomickým statusom ešte viac poddimenzované v spotrebe.

Rozsah jednotlivých vynaložených súm v priebehu mesiaca bol pomerne úzky, ak sa nezohľadnia extrémne hodnoty výdavkov spôsobené nejakou mimoriadnou situáciou, medzi priemernými vynaloženými sumami na jednotlivé druhy výdavkov neboli zásadné rozdiely. Empirické údaje tak naznačujú, že veľká skupina skúmaných domácností ide „na doraz“: vypustili nadštandardné a obmedzili štandardné výdavky, tie najzákladnejšie sa pokúšajú pokryť, ako sa dá.

Porovnanie úrovne príjmov a výdavkov ukázalo, že rozpočty domácností na základe mesačného monitorovania sú takmer vyrovnané, ak by si niektoré domácnosti v priebehu mesiaca nepožičali, nedokázali by pokryť potreby členov domácnosti. Bez pôžičky končili v mínusovom rozpočte, častejšie sa to

týkalo domácností bez pracujúceho člena a s maloletým dieťaťom alebo deťmi.

Vylúčené rómske domácnosti zaznamenali nie len nízku hladinu príjmov, ďalšou charakteristikou je, že v priebehu mesiaca nikdy nemali reálne k dispozícii nejakú väčšiu časť celkových mesačných príjmov, špeciálne domácnosti s extrémne nízkymi príjmami. Väčšiu časť z mesiaca prežívali iba s malými čiastkami celku mesačných príjmov, zároveň veľmi skoro po získaní svojho najvyššieho príjmu v priebehu mesiaca sa dostávali na minimálne zostatky. Čiže obdržanú sumu financií museli v priebehu veľmi krátkeho času vynaložiť na potrebné výdavky, podľa empirických dát najčastejšie zaplatili poplatky za bývanie, realizovali splátku pôžičiek a urobili väčší nákup potravín. V skutočnosti potom veľkú časť z mesiaca mali k dispozícii iba malý percentuálny zostatok celkového mesačného príjmu, a pri jeho výške (nízkej) išlo o veľmi malé disponibilné obnosy peňazí.

Deficit v príjmoch s veľkou pravdepodobnosťou prekrývajú stravovacími stratégiami zameranými na menej kvalitné a zdravé potraviny a náhradou základných potravín „samovýrobnými“ druhmi jedál. O stratégii nahrádzania nákupov hotových potravín ich samovýrobou v domácnosti svedčí napríklad podstatne vyššia spotreba múky v porovnaní s priemerom SR, ako aj zemiakov a cestovín. Sledovanie spotreby vybraných potravín naznačilo tiež veľmi nízku spotrebu ovocia a zeleniny (s výnimkou spomínaných zemiakov). Pri alternatívnych druhoch potravín sa zdravšie varianty objavovali len v minimálnych množstvách, prevažovali lacnejšie a menej kvalitné komodity.

PRÍLOHA 1: SUMY DÁVKY A PRÍSPEVKOV V HMOTNEJ NÚDZI

Dávka a príspevky v hmotnej núdzi	Od 1.1.2004 Zákon č. 599/2004 Z.z.	Od 1.9.2004 Nar. vlády č. 486/2004 Z.z.	Od 1.9.2005 Nar. vlády č.382/2005 Z.z. zákon č.305/2005 Z.z.	Od 1.11.2005 Zákon č. 471/2005 Z.z.	Od 1.1.2006 Zákon č. 573/2005 Z.z	Od 1.9.2006 Nar. vlády č. 486/2006 Z.z.	Od 1.9.2007 Nar. vlády č. 377/2007 Z.z.	Od 1.9.2008 Nar. vlády č. 336/2008 Z.z.	Od 1.1.2009 Zákon č. 562/2008 Z.z.	Od 1.9.2009 Nar. Vlády č. 324/2009 Z.z.
Jednotlivec	1450	1530	1560			1640	1680	1760	58,43€	60,50€
Jednotlivec s 1 až 4 deťmi	2160	2450	2500			2630	2800	3300	109,54€	115,10€
Dvojica bezdetí	2530	2660	2710			2850	2910	3060	101,58€	105,20€
Dvojica s 1 až 4 deťmi	3210	3630	3700			3890	4000	4520	150,04€	157,60€
Jednotlivec s viac ako štyrmi deťmi	3160	3640	3710			3900	4100	4800	159,34€	168,20€
Dvojica s viac ako štyrmi deťmi	4210	4850	4950			5210	5360	6060	201,16€	212,30€
Zvýšenie DHN pre tehotné ženy	350						370	390	12,95€	13,50€
Príspevok na zdravotnú starostlivosť	50					60			2€	
Príspevok na bývanie pre jednotlivca	780	980	1130	1360		1460	1490	1570	52,12€	55,80€
Príspevok na bývanie pre viac osôb	1330	1670	1920	2150		2300	2350	2510	83,32€	89,20€
Aktivačný príspevok	1000	od 15.4.2004	1500	1700			1900			63,07€
Ochranný príspevok	1000	od 15.4.2004	1500	1700			1900			63,07€
Dávka rodičom, ktorí sa starajú o dieťa do 1 roku					350		370	390	12,95€	13,50€
Dávka pre dieťa, ktoré plní povinnú školskú dochádzku									16,60€	17,20€

PRÍLOHA 2: SÍDLA MRK – ZOZNAM (NÁZOV OBCE ČI MESTA – OKRES)

1.	Zvolen – Zvolen
2.	Detva I (rodinné domy) – Detva
3.	Detva II (bytovky) – Detva
4.	Vrbnica I – Michalovce
5.	Michalovce: Mlyn(ská) I (bytovky) – Michalovce
6.	Hnojné – Michalovce
7.	Závadka I – Gelnica
8.	Roškovce – Levoča
9.	Sveržov – Bardejov
10.	Petrovany – Prešov
11.	Rudňany I – Spišská N. V.
12.	Markušovce I – Spišská N. V.
13.	Jarovnice – Sabinov
14.	Medzany – Prešov
15.	Turňa nad Bodvou – Košice okolie
16.	Hrušov – Veľký Krtíš
17.	Moldava nad Bodvou I – Košice okolie
18.	Moldava nad Bodvou II – Košice okolie
19.	Šaca – Košice 2
20.	Trnava I – Trnava
21.	Trnava II – Trnava
22.	Banská Štiavnica – B. Štiavnica
23.	Kokava nad Rimavicou – Poltár
24.	Zlatno – Poltár
25.	Klenovec – Rimavská Sobota
26.	Hnúšťa – Rimavská Sobota
27.	Čelovce – Trebišov
28.	Slovenské Nové Mesto – Trebišov
29.	Čerhov – Trebišov
30.	Michalany – Trebišov
31.	Bíňa – Nitra
32.	Čata – Levice
33.	Rimavská Sobota – R. Sobota
34.	Bystrany – Spišská N. V.
35.	Spišské Podhradie: Rybníček – Levoča
36.	Žehra – Spišská N. V.
37.	Pôtor – Veľký Krtíš
38.	Dačov Lom – Veľký Krtíš
39.	Bušince – Veľký Krtíš
40.	Modrý Kameň – Veľký Krtíš
41.	Sklabiná – Veľký Krtíš
42.	Veľký Krtíš – V. Krtíš
43.	Ostrovany – Sabinov
44.	Richnava – Gelnica
45.	Veľký Blh – Rimavská Sobota

46.	Ražňany – Sabinov
47.	Sabinov I – Sabinov
48.	Kecerovce I – Košice okolie
49.	Šarišské Michaľany – Sabinov
50.	Kružľov: Gerlachov – Bardejov
51.	Lukov I – Bardejov
52.	Lenartov I – Bardejov
53.	Gerlachov – Bardejov
54.	Rožkovany – Sabinov
55.	Družstevná pri Hornáde – Košice okolie
56.	Milpoš – Sabinov
57.	Hraň – Trebišov
58.	Hrčeľ I – Trebišov
59.	Kuzmice – Trebišov
60.	Vojčice – Trebišov
61.	Prešov: Solivar (Pod Hrádkom) – Prešov
62.	Prešov: Stará tehelňa – Prešov
63.	Prešov: Tarasa Ševčenka – Prešov
64.	Stará Ľubovňa I – S. Ľubovňa
65.	Stará Ľubovňa: Podsadek – S. Ľubovňa
66.	Gelnica – Gelnica
67.	Vyšné: Slovinky – Spišská N. V.
68.	Veľký Šariš – Prešov
69.	Ruská Nová Ves – Prešov
70.	Fiľakovo: mesto – Lučenec
71.	Nitra nad Ipľom – Lučenec
72.	Fiľakovské Kováče – Lučenec
73.	Rimavská Baňa – R. Sobota
74.	Rimavská Píla – R. Sobota
75.	Čelovce I: osada – Veľký Krtíš
76.	Cerovo – Krupina
77.	Krupina – Krupina
78.	Čelovce II: obec – Veľký Krtíš
79.	Lúčky – Michalovce
80.	Iňačovce – Michalovce
81.	Slavkovce – Michalovce
82.	Malčice – Michalovce
83.	Žbince – Michalovce
84.	Michalovce – Michalovce
85.	Sobrance – Sobrance
86.	Rankovce – Košice okolie
87.	Jasov – Košice okolie
88.	Torysa I – Sabinov
89.	Drienovec – Košice okolie
90.	Lastovce – Trebišov
91.	Nižný Žipov – Trebišov
92.	Trebišov – Trebišov
93.	Kamenín – N. Zámky
94.	Pohronský Ruskov – Levice
95.	Bátka – R. Sobota
96.	Včelince – R. Sobota

PRÍLOHA 3: ZÁZNAMOVÉ HÁRKY

ZÁZNAMOVÝ HÁROK 1 – PRÍJMY

PRÍJMY v euro									
	1.	2.	3.	...					31
a. Dôchodky									
b. Rodinné dávky a príspevky									
c. Jednorazové rodinné príspevky									
d. Nemocenské dávky									
e. Dávky pre zdravotne postihnutých									
f. Dávky a príspevky v hmotnej núdzi									
g. Sociálne príjmy spolu									
h. Dávka v nezamestnanosti									
i. Pracovný príjem z trvalého zamestnania									
j. Nepravidelné pracovné príjmy									
k. Príjmy z majetku									
l. Výživné na deti									
m. Dar finančný									
n. Dar naturálny:									
o. Príjmy z vlastného hospodárenia									
p. Iné príjmy									
r. Pôžička									

Vysvetlivky k formuláru 1:

Dôchodky: starobný predčasný, výsluhový, vdovský, vdovecký, sirotský, invalidný

Rodinné dávky a príspevky: prídavok na dieťa, príplatok k prídavku na dieťa, rodičovský príspevok, príspevok na starostlivosť o dieťa, príspevky na náhradnú starostlivosť, náhradné výživné,

Jednorazové rodinné príspevky: príspevok na pohreb, príspevok rodičom trojičiek, príspevok pri narodení dieťaťa, príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa, jednorazový príspevok na podporu náhradnej starostlivosti, jednorazový príspevok na kompenzácie

Nemocenské dávky: materské, vyrovnávacía dávka v materstve, nemocenské, ošetrovné

Dávky pre zdravotne postihnutých: príspevky na zvýšené výdavky, na kompenzáciu, príspevok na opatrovanie

Dávky a príspevky v HN: dávka v hmotnej núdzi, príspevok na zdravotnú starostlivosť, príspevok na bývanie, dávka rodičom dieťaťa do 1 roka, dávka pre školopovinné dieťa, aktivačný príspevok, ochranný príspevok,

Sociálne príjmy spolu: - zapíšte, ak nevedia rozlíšiť jednotlivé druhy dávok a príspevkov

Dávka v nezamestnanosti: Pracovný príjem z trvalého zamestnania: celková suma za všetkých pracujúcich členov domácnosti – zamestnaných alebo podnikajúcich

Nepravidelné pracovné príjmy: odstupné, brigády, dohody, náhodné práce a pod. **Príjmy z majetku:** príjmy domácnosti z predaja hnutel'ného a nehnuteľného majetku, z úrokov a pod.

Výživné na deti: výživné od druhého rodiča dieťaťa, ak nežije v domácnosti

Dar finančný: finančná suma, ktorú domácnosť získala od iných osôb (zamestnávateľ, príbuzní žijúci v inej domácnosti, MVO...)

Dar naturálny: peňažný odhad tovarov a služieb, ktoré domácnosť získala od iných osôb (zamestnávateľ, príbuzní žijúci v inej domácnosti, MVO...)

Príjmy z vlastného hospodárenia: peňažný odhad tovarov, ktoré domácnosť sama dopestovala či vyrobila

Iné príjmy: všetky ostatné príjmy domácnosti inde nezaradené

Pôžička: vybrané pôžičky od inštitúcií i súkromných osôb

1.2. Zadĺženie a pohľadávky domácnosti:

a. Celková suma zadĺženia (domácnosť dlhuje): .....

b. Celková suma pohľadávok (domácnosti dlhujú): .....

1.3. Ak dlhujú: **Či majú vypracovaný splátkový kalendár:** 1 = áno; 2 = nie

1.4. **Má domácnosť na časť sociálnych príjmov osobitného príjemcu:** 1 = áno; 2 = nie

ZÁZNAMOVÝ HÁROK 2 – VÝDAVKY

VÝDAVKY v euro	1.	2.	3.	...																31	
	1. Potraviny																				
2. Nealkoholické nápoje																					
3. Alkoholické nápoje																					
4. Jedlá a nápoje - v závodnej a školskej jedálni																					
5. Jedlá a nápoje – v reštauračných zariadeniach																					
6. Tabak a tabakové výrobky																					
7. Odevy																					
8. Obuv																					
9. Nájomné za bývanie																					
10. Energie – elektrina, plyn, tuhé palivo, kúrenie																					
11. Voda – vodné a stočné																					
12. Ostatné služby za bývanie																					
13. Materiál a služby na opravu obydlia																					
14. Zariadenie a vybavenie domácnosti																					
15. Starožitnosti a umelecké diela																					
16. Dopravné prostriedky – kúpa a prevádzka																					
17. Cestovné – dopravné služby																					
18. Pošta a telekomunikácie																					
19. Predmety osobnej starostlivosti, drogéria																					
20. Služby osobnej starostlivosti																					
21. Šperky a osobné predmety																					
22. Noviny a knihy																					
23. Kancelárske potreby																					
24. Vzdelávanie, škola																					
25. Tovary a služby pre kultúru a rekreáciu																					
26. Organizované dovolenky																					
27. Ubytovacie služby																					
28. Zdravie																					
29. Ostatné tovary a služby 30. Ostatné výdavky																					
31. Splátky pôžičiek a dlhov																					

Popis položiek k ZÁZNAMOVÉMU HÁRKU 2 - VÝDAVKY

- 1. Potraviny:** - nákup potravinového tovaru pre spotrebu domácnosti v obchode, od súkromných osôb, na trhu a pod. (všetky druhy potravín okrem nápojov)
- 2. Nealkoholické nápoje:** nákup nápojov bez obsahu alkoholu – minerálne vody, malinovy, džúsy, sirupy, ale aj káva, čaj, kakao,...
- 3. Alkoholické nápoje:** nákup destilátov (pálenky rôzneho druhu), likérov, vína, piva...
- 4. Jedlá a nápoje - v závodnej a školskej jedálni:** jedlá a nápoje konzumované v závodných a školských jedálňach či materských školách, v internátoch (aj na stravné lístky)

- 5. Jedlá a nápoje – v reštauračných zariadeniach:** jedlá a nápoje konzumované v reštauráciách, bufetoch, cukráňach, kaviarňach, krčmách...
- 6. Tabak a tabakové výrobky:** cigarety, cigary, tabak, cigaretové papiere...
- 7. Odevy:** látky na odevy, hotové odevy (spodná bielizeň, ponožky, pančuchy, nohavice, sukne, blúzky, kostýmy, kabáty, tričká, plavky...), odevné doplnky a galantéria (rukavice, šatky, šály, čapice, vreckovky,...), aj čistiarne a krajčírstvo
- 8. Obuv:** topánky a obuvnícky tovar, tenisky na bežné nosenie (okrem špecializovanej športovej obuvi), aj opravy a údržba obuvi
- 9. Nájomné za bývanie:** nájomné za byt, ostatné nájomné za ďalší byt či dom, fond opráv a prevádzky
- 10. Energie – elektrina, plyn, tuhé palivo, kúrenie**
- 11. Voda – vodné a stočné**
- 12. Ostatné služby za bývanie:** správa domu, domovnícke práce, čistenie komína, žlabov, údržba výťahov, spoločná anténa, odstraňovanie snehu, upratovanie...
- 13. Materiál a služby na údržbu a opravu obydliá:** farby, laky, maliarske potreby, sadra, cement, piesok, dlažby, obkladačky, podlahy, batérie, vane, WC, umývadlo, dvere, aj služby (maliarske, inštalatérske, murárske a pod.)
- 14. Zariadenie a vybavenie domácnosti:** nábytok, koberce, záclony, uteráky, posteľná bielizeň, chladničky, práčky, mikrovlnky, žehličky, domáce náradie, vŕtačky, čistiace a pracie prostriedky, rebrík, ihlice, obuváky, igelitové tašky a vrecká, fólie, pracovné rukavice,...
- 15. Starožitnosti a umelecké diela:** sochy, obrazy...
- 16. Dopravné prostriedky – kúpa a prevádzka:** kúpa auta, motocykla, bicykla, pohonné látky, náhradné diely, opravy, parkovné, garáž, vodičák, diaľničné a emisné známky...
- 17. Cestovné – dopravné služby:** lístky na železnicu, autobus, taxík, električky, letenky, prevoz nákladu pre domácnosť,...
- 18. Pošta a telekomunikácie:** známky, pohľadnice, listy, balíky, kúpa telefonických prístrojov, mobilov, opravy telefónov, faxy, poplatky za telefónne a faxové služby, SIM karty, pripojenie na internet...
- 19. Predmety osobnej starostlivosti, drogéria:** krémy, žiletky, holiaci strojček, kefka a zubná pasta, mydlo, toaletný papier, papierové vreckovky, jednorazové plienky, vložky, sprchové gély, spreje, fén...
- 20. Služby osobnej starostlivosti:** kaderníctvo, kozmetika, manikúra, pedikúra, sauna, masáž,...
- 21. Šperky a osobné predmety:** zlaté, strieborné, platinové šperky, drahokamy, ihly do kravaty, vychádzkové palice, hodinky, kufor, opasok, dáždnik, kabelky, peňaženky, detský kočík, autosedačka, hojdačky, slnečné okuliare, bižutéria, kľúčenky, aj opravy týchto vecí...
- 22. Noviny a knihy**
- 23. Kancelárske potreby:** kresliace veci, perá, školské zošity, kalendáre, náplne do tonera, tlačiarenské materiály...
- 24. Vzdelávanie, škola:** platby za vzdelávacie služby v predškolských, školských i mimoškolských zariadeniach, poplatky za prijímačky, jazykové a iné kurzy...

- 25. Tovary a služby pre kultúru a rekreáciu:** rádio, magnetofón, TV, kamera, mikroskop, PC, kalkulačky, CD a DVD, filmy a ich vyvolanie, fotografie, diskety, hračky, športové vybavenie, vrátane špeciálnej obuvi (lyžiarky, korčule, na beh, futbal...), lístky do kultúrnych a športových zariadení, poplatky za rozhlas a TV, káblovku, satelit, opravy týchto zariadení, aj stávkovanie (Športka, Keno...),...
- 26. Organizované dovolenky:** doprava, ubytovanie, stravovanie, prehliadky – tuzemské i zahraničné, výlety, škola v prírode...
- 27. Ubytovacie služby**
- 28. Zdravie:** lieky, okuliare, ortopedické a iné pomôcky, platby u lekárov, injekcie, plomby, náhradný chrup, pobyt v nemocnici, liečitelia...
- 29. Ostatné tovary a služby:** sociálne služby (domovy mládeže, domovy dôchodcov, detské domovy), poistenie osôb, bytu či auta, bankové služby, poplatky – za pas, výpis z registra trestov, za psa, inzeráty, pohrebné služby...
- 30. Ostatné výdavky:** dane, dedičstvo, prevod nehnuteľností, členské príspevky, dary, pokuty, výživné na deti...
- 31. Splátky pôžičiek a dlhov**

ZÁZNAMOVÝ HÁROK 3 – SPOTREBNÝ KÔŠ (VYBRANÉ POTRAVINY)

POTRAVINY v kg, ks, l										
	1.	2.	3.	...						31
1. Chlieb celkom – v kg										
1a. Chlieb tmavý – v kg										
2. Ryža celkom – v kg										
2a. Ryža hnedá – v kg										
3. Mlieko celkom – v litroch										
3a. Mlieko plnotučné – v litroch										
4. Mäso celkom – v kg										
4a. Mäso kvalitné – v kg										
4b. Ryby – v kg										
4c. Hydina – v kg										
5. Cukor celkom – v kg										
5a. Cukor tmavý – v kg										
6. Masť – v kg										
6a. Olej celkom – v litroch										
6b. Olivový olej – v litroch										
7. Maslo a nátierky celkom – v kg										
7a. Maslo pravé – v kg										
8. Tvaroh – v ks										
9. Syry – v kg (odhad)										
10. Vajíčka – v ks										
11. Jogurty – v ks										
12. Detská výživa – v ks										
13. Ovocie – v kg										
14. Zelenina – v kg										
15. Zemiaky – v kg										
16. Káva – v kg										
17. Džúsy – v litroch										
18. Múka – v kg										
19. Cestoviny – v kg										

Či domácnosť dostala potravinovú pomoc od vlády: 1 = áno – kedy .....; 2 = nie

Vysvetlivky k ZÁZNAMOVÉMU HÁRKU 3:

V háрку je pri prvých 8 potravinách dodržaný princíp uviesť celkové množstvo danej komodity a následne sa zaznamenáva jej zdravší variant. Tak napríklad:

Chlieb celkom: uvádzajú sa všetky druhy chleba

Chlieb tmavý: uvádza sa množstvo zdravšieho tmavého chleba

Mäso celkom: uvádzajú sa všetky mäsa a mäsových výrobkov, vrátane párkov, salámy, slaniny, slabiny a konzervovaných výrobkov

Mäso kvalitné: myslí sa hovädzie, bravčové stehno alebo roštenka či panenka, divina a pod..

LITERATÚRA

EU SILC, 2011: Zisťovania o príjmoch a životných podmienkach za rok 2010. Bratislava: ŠÚ SR.
Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=24731>

GERBERY, D. – BODNÁROVÁ, B. – DŽAMBAZOVIČ, R., 2010: Prieskum názorov expertov na životné minimum. Bratislava: IVPR

Príjmy, výdavky a spotreba súkromných domácností SR 2010. Bratislava: ŠÚ SR. Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=37976>

ŠKOBLA, D. – LEONČIKAS, T. – ŠTĚPÁNKOVÁ, M., 2008: Etnicita ako štatistický ukazovateľ pri monitorovaní životných podmienok a diskriminácie. Bratislava: UNDP/FES.

UNDP, 2006: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku. (J. Filadelfiová – D. Gerbery – D. Škobla) Bratislava: UNDP/FES.

UNDP, 2012: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. Bratislava: UNDP.

UNDP, 2013: Situačná analýza vybraných aspektov životnej úrovne domácností vylúčených rómskych osídlení. Bratislava: UNDP

VAŇO, B., 2001: Demografická charakteristika rómskej populácie v SR. Bratislava: INFOSTAT

VAŇO, B., 2002: Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025. Bratislava: INFOSTAT.

Výberové zisťovanie o štruktúre miezd v SR za rok 2011. Bratislava: ŠÚ SR. Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=50695>

Svetová banka, 2012: Protecting the Poor and Promoting Employability. An assessment of the social assistance system in the Slovak Republic. Bratislava: The World Bank.

UNDP, Europe and the CIS
Bratislava Regional Centre
Grosslingova 35
811 09 Bratislava
Slovak Republic

Tel.: (421-2)59337-111
Fax.: (421-2)59337-450
<http://europeandcis.undp.org>